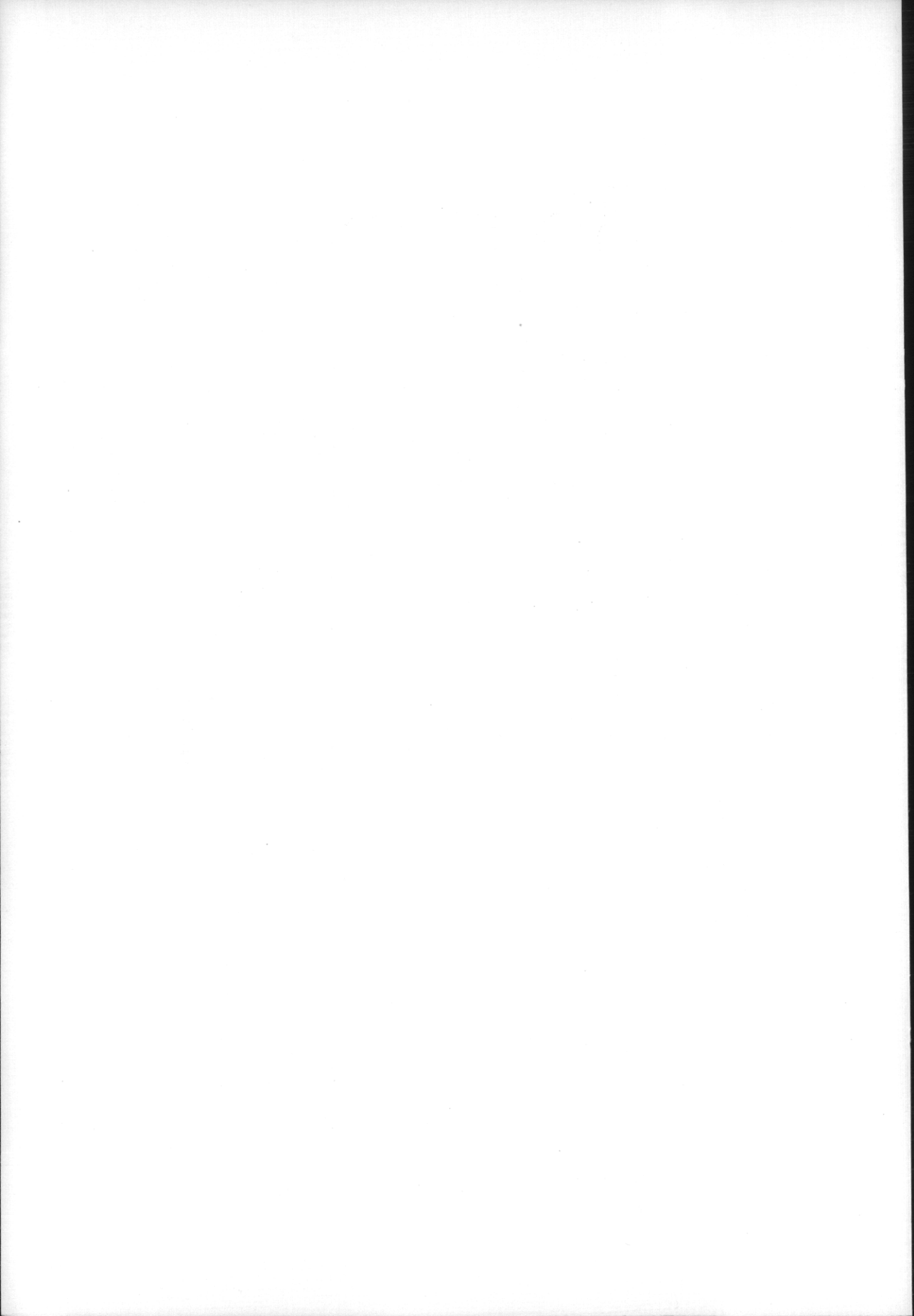

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1957

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

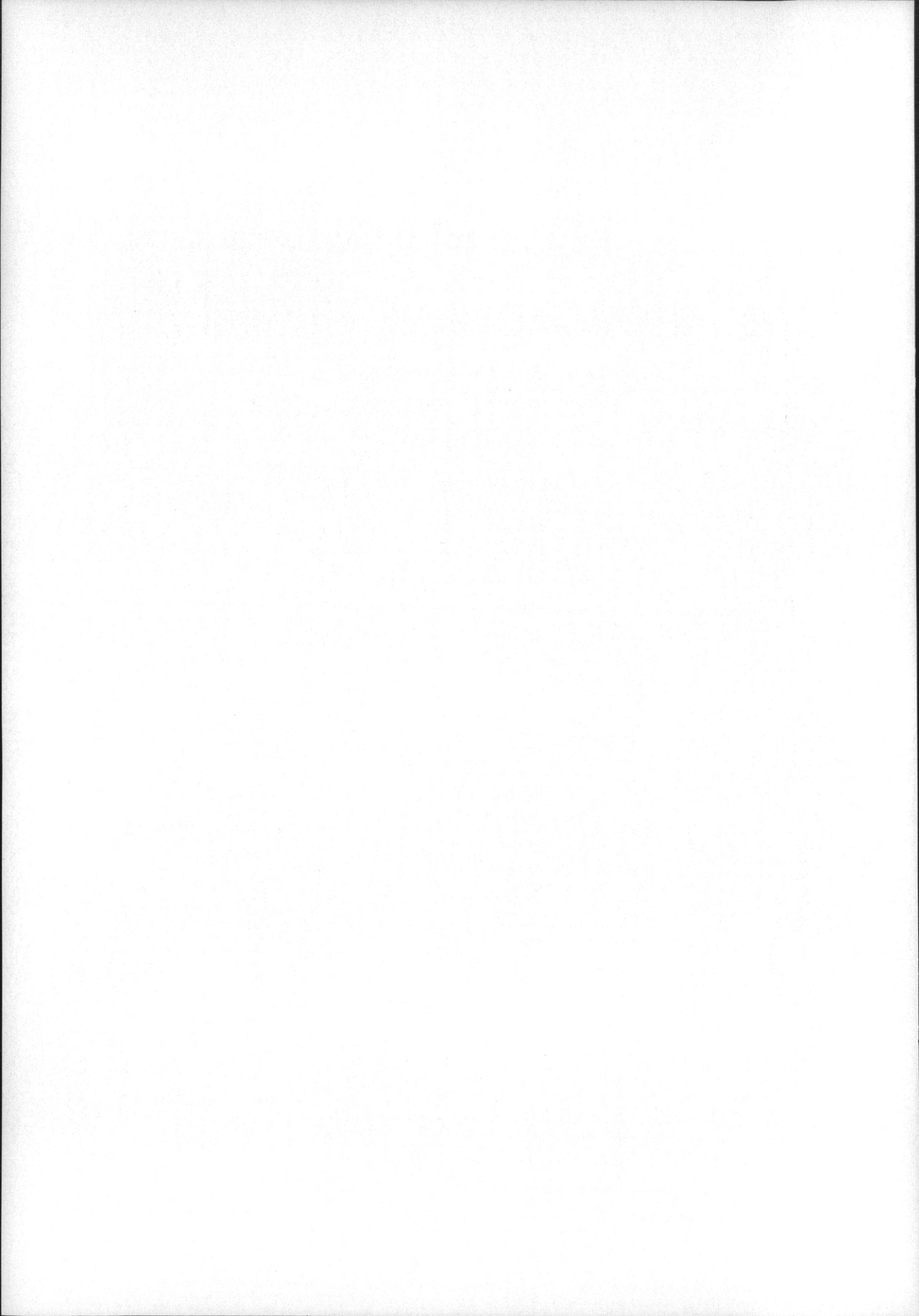
ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1958

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1957

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

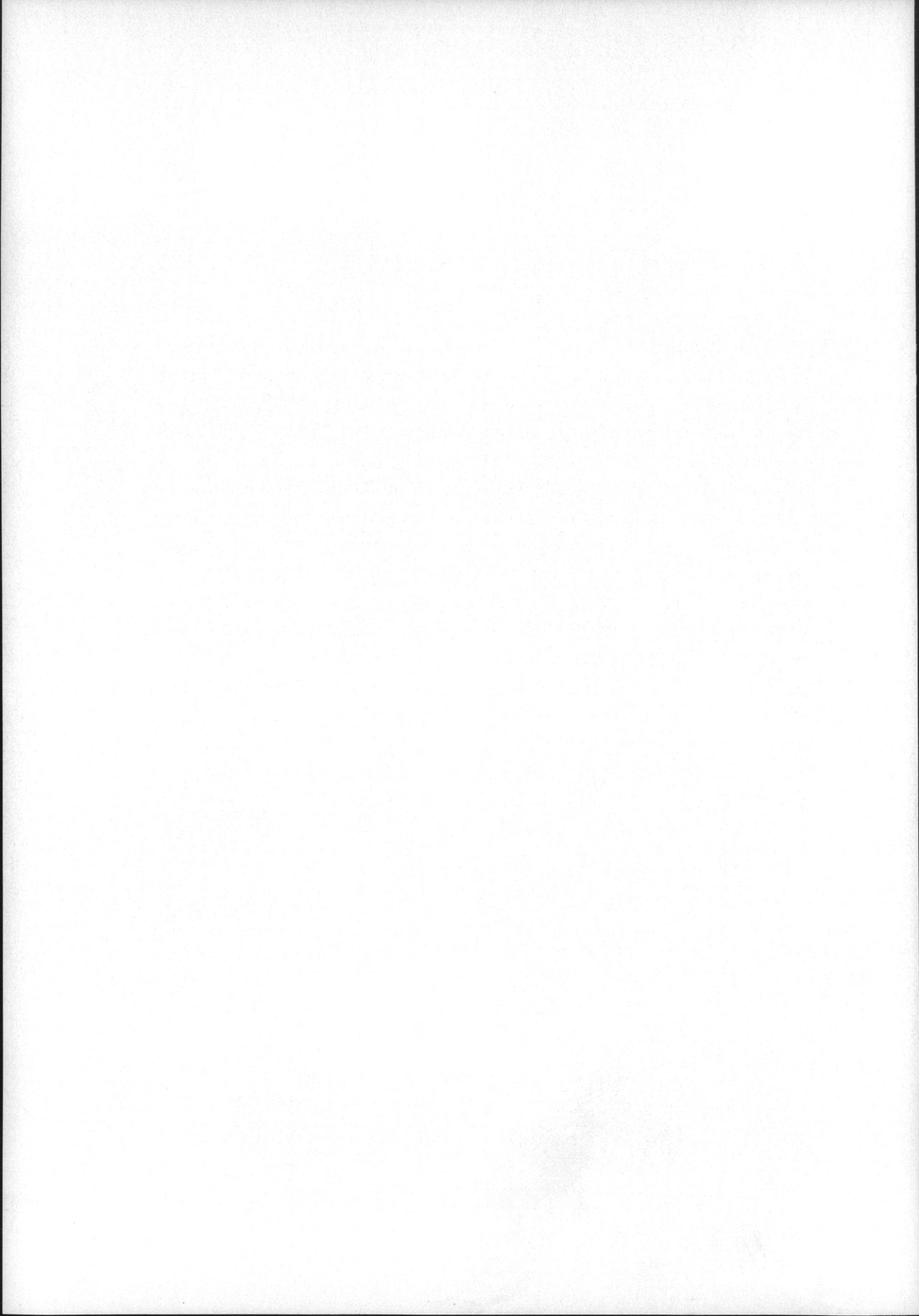
ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1958

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1957 δὲν ὑπῆρξε τόσον ἐκτεταμένον, ὅσον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ τοῦτο διότι, δυστυχῶς, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν οὐ μόνον περιέκοψεν αὐθαιρέτως ἐν καὶ πλέον ἑκατομμύριον δραχμῶν ἐκ τῶν τεσσάρων, ἅτινα δικαιούται λαμβάνειν ἡ Ἐταιρεία κατ' ἔτος ἐκ τῶν προσόδων τῶν λαχείων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα πολὺ ἀργὰ καὶ κατόπιν ἐπανειλημμένων ὀχλήσεων συγκατετέθη νὰ χορηγήσῃ, ἀγνοοῦν ὅτι ἡ γενομένη περιοκπὴ βλάπτει αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος, ἀφ' οὗ τὰ εἰς τὴν Ἐταιρείαν παρεχόμενα ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ποσὰ διατίθενται ὑπ' αὐτῆς σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς πλήρωσιν κρατικῶν ἀρχαιολογικῶν ἀναγκῶν. Παρὰ ταῦτα τὰ ἐκ τῶν εἰς περιορισμένην κλίμακα γενομένων ἀνασκαφῶν ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τοῦ μετὰ χεῖρας τεύχους, ἀρκούντως ἱκανοποιητικά, λίαν δ' ἀποδοτικά καὶ τὰ συντελεσθέντα ἀναστηλωτικὰ ἔργα, μεγάλῃ δὲ τέλος καὶ ἐθνικῆς αὐτόχρομα σημασίας καὶ αἱ γινόμεναι ἐργασίαι ἀνοικοδομήσεως τριῶν Μουσείων, ἃς ἀνέλαβεν ἡ Ἐταιρεία.

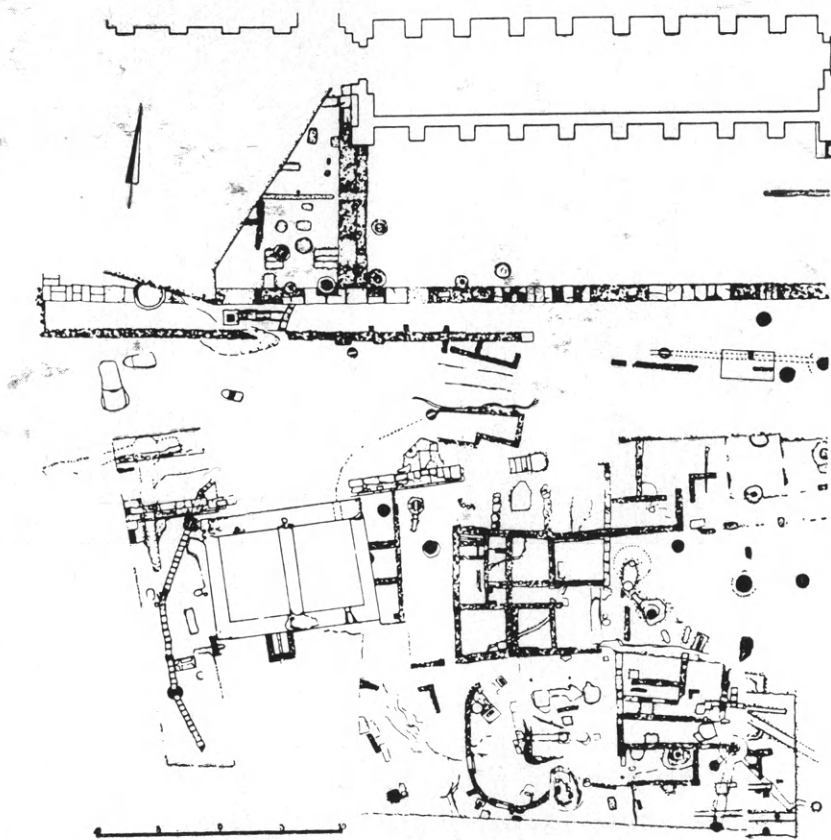
A. K. O.

Α'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. ΑΘΗΝΑΙ. Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως.

Εἰς τὰς συνεχιζομένας ἀπὸ ἐτῶν διὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀκροπόλεως κ. Ἰ. Μηλιάδη ἀνασκαφὰς Νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως

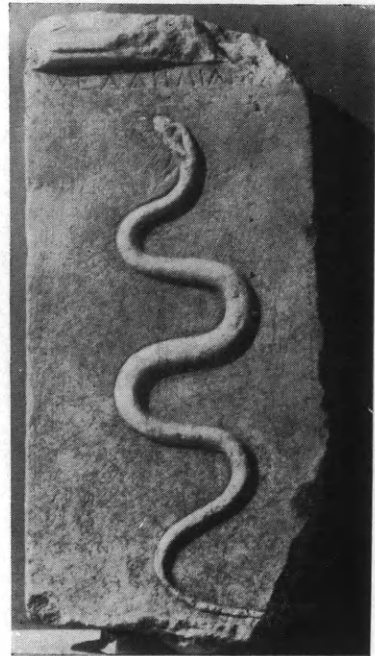
Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1957
νοτίως τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου.

ἡ ἔρευνα ἐστράφη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸν τετράπλευρον
χώρον τὸν ἐκτεινόμενον ἔμπροσθεν τοῦ Ὁδείου τοῦ Ἡρώδου καὶ
μέχρι τῆς νέας λεωφόρου Διονυσίου Ἀρειοπαγίτου (εἰκ. 1).

Βοηθοῦντος τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Σ. Χαρινωνίδη καὶ τῆς πτυχίου τῆς ἀρχαιολογίας Δ^{ος} Μ. Τσώνη, ἀνεσκάφη ἕκτασις ἐμβαδοῦ 2.000 τετρ. μέτρων περίπου, ἣ δὲ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε πλουσιοπάροχος καὶ εἰς διδάγματα καὶ εἰς ἓνα ἀφαντάστως μεγάλον ἀριθμὸν κινητῶν εὐρημάτων, κυρίως πηλίνων, ἐξαιρετέου τέχνης.

Εἰκ. 2. Γεωμετρικὸν ἀγγεῖον - τάφος.

Εἰκ. 3. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

Διεπιστώθη ἀπολύτως ὅτι τὸ φυσικὸν ἔδαφος (κιμιλιὰ) παρουσιάζει διπλὴν κλίσιν, ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἣτις κλιμακοῦται εἰς τρία ἐπίπεδα, ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς ἐκτάσεως ταύτης ἐχρειάσθη νὰ ὀδηγηθῆ ἡ σκαπάνη μέχρι βάρθους ἑπτὰ μέτρων διὰ νὰ συναντήσῃ τὸ φυσικὸν ἔδαφος.

Ἡ κλιμάκωσις τοῦ χώρου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. εἰς τρία ἄνθηρα ἀνάγεται τοῦλάχιστον εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἐπ' αὐτῶν δὲ διεπιστώθησαν τρεῖς οἰκοδομικαὶ γραμμαὶ μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Τὰ εὐρεθέντα ἐπάλληλα στρώματα καὶ ἐρείπια οἰκοδομῶν ἀποδεικνύουν οἶκησιν τοῦ μέρους τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν κλασσικῶν

χρόνων και συνεχῶς μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας (εἰκ. 1). Τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα παρουσιάζει τὴν κατάστασιν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐρειπίων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα ἐσχεδιάσθησαν ἰδιαιτέρως. Ἡ χοῆσις ὁμως τοῦ χώρου εἶναι πολὺ παλαιότερα, διότι εἰς τὴν κιμιλιὰν ἀπεκαλύφθησαν καὶ προσεκτικῶς ἐμελετήθησαν πέντε πρωτογεωμετρικαὶ καὶ ἕξ γεωμετρικαὶ ταφαὶ μετὰ κτερισμάτων, κυρίως ἀγγείων, ἐσημειώθησαν ὁμως καὶ λαξεύματα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε θὰ ἦσαν ἐπίσης γεωμετρικοὶ τάφοι. Ὁ μέγας γεωμετρικὸς ἀμφορεύς, ὕψους 1.05 μ. (εἰκ. 2), ὁ φέρων ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἐν μετόπῃ μεγάλην παράστασιν ὀπλίτου—ἴσως τὴν μεγαλύτεραν γνωστὴν (ὕψος 0.22μ.)—ἦτο τάφος, ἐντὸς δ' αὐτοῦ εὐρέθη ὁ σκελετός καὶ ἄλλα ἀγγεῖα.

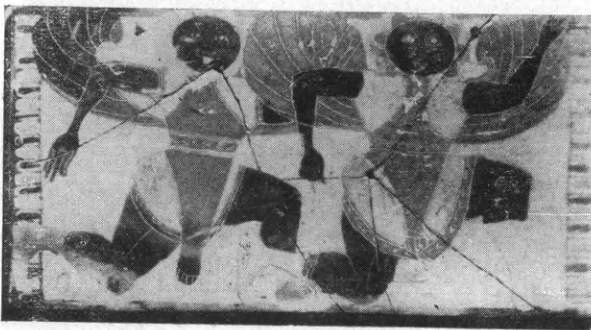
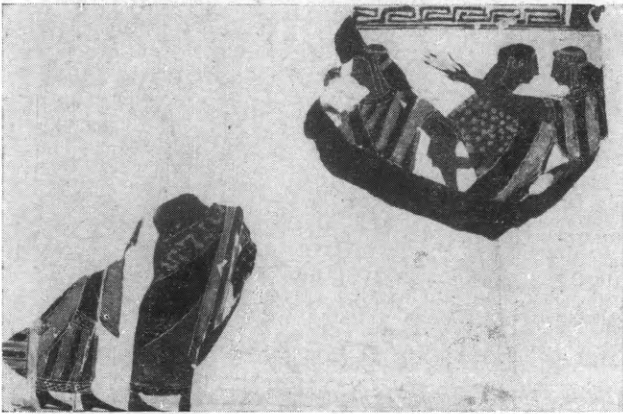

Εἰκ. 4 Σκέλος ὑπερφυσικοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος.

Αἱ οἰκίαι τῶν κλασσικῶν χρόνων, βαίνουσαι ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, διακρίνονται εἰς δύο συστάδας εἰς τὸ Β. καὶ τὸ Ν. ἄνδρον ἰδίως κατὰ τὴν Ἄν. πλευρὰν τῆς ἀνασκαφῆς. Χρονολογοῦνται δ' αὗται ὄχι μόνον διὰ τῶν εὐρημάτων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τοιχοδομίας ἣτις, διασωθεῖσα ἐνιαχοῦ καὶ κατὰ τὸ κατώτατον μέρος, εἶναι πολυγωνική διὰ καλῶς πελεκημένων λίθων «τῆς Ἀκροπόλεως». Ἡ βορειότερα συστάς ἐκαλύφθη μεταγενεστέρως ὑπὸ πλατείας τινός, ἐπὶ δὲ τῆς νοτιωτέρας ἐπεκτίσθησαν οἰκίαι ρωμαϊκῶν χρόνων, εἰς δωμάτια τινα τῶν ὁποίων διετηρήθη τὸ κονίαμα καὶ ἡ ἔγχρωμος τοιχογράφησις. Εἰς τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν ὑπῆρχον πολλὰ φρέατα, τινὰ τῶν ὁποίων κατὰ συστάδας ἐπικοινωνοῦν ἐσωτερικῶν.

Πλὴν τῶν φρεάτων ἀληθῶς θεᾶς ἄξιοι εἶναι οἱ μέγαστοι

ὕδραγωγοὶ οἱ φερόμενοι ἀπὸ Β. πρὸς Ν., διαμέτρου ἑνὸς μέτρου, οἵτινες, ὁμοῦ μὲ τοὺς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποκαλυφθέντες ἀνατολικώτερον, ἀποδεικνύουν σαφῶς ὅτι κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν—ἀν ὅχι καὶ παλαιότερον—κατεβλήθη σοβαρωτάτη προσπάθεια νὰ συγκεντρωθοῦν ὕδατα ἀπὸ τὰ νότια πρηνῆ τοῦ ἱεροῦ βράχου διὰ νὰ διοχετευθοῦν πρὸς τὴν πόλιν. Ὁλόκληρον τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο

Εἰκ. 5. Μελανόμορφοι πίνακες ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

σύστημα μετὰ τῶν φρεατίων ἐπισκέψεως εἶναι λίαν ἀξιομελέτητον. Τὴν αὐτὴν φροντίδα διὰ τὸ ὕδωρ ἀποδεικνύουν αἱ δύο ἀποκαλυφθεῖσαι μεγάλαι ρωμαϊκαὶ δεξαμεναί, ἡ μία εἰς τὸ Ἄν. ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς, παρὰ τὴν λεωφόρον, ἣτις κατεστράφη πιθανώτατα ὑπὸ τῶν Ἐρουύλων, καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ Δ. ἣτις ἦτο κεμαροσκέπαστος. Πλήθος ρωμαϊκῶν ἀγγείων, λύχνων καὶ εἰδωλίων, εὐρέθη ἐν αὐταῖς.

Ὅπισθεν τῆς δυτικῆς δεξαμενῆς βαίνει ἀπὸ Α. πρὸς Δ. εἰς σωζόμενον μῆκος 35 μέτρων μέγας ἀναλημματικὸς τοῖχος παρέχων

ὄψιν μόνον πρὸς Ν. καὶ ἐκτισμένος διὰ μεγάλων πωρολίθων δρομικῶν καὶ ἐμβατικῶν διαστάσεων. Ὁ ἀναλημματικὸς οὗτος τοῖχος, σωζόμενος εἰς ὕψος τριῶν μέτρων, ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ. καὶ σκοπὸς του ἦτο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὑπερθεὶν δι' ἐπιχώσεως σχηματισθεῖσαν μικρὰν πλατεῖαν, ἣτις ἐκάλυπεν οἰκίαν τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰ.

Νοτίως τοῦ τοίχου τούτου ὁ χῶρος ἦτο ἱερός. Τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἀνασκαφῆς ἀναμενόμενον, λόγφ τῶν εὐρημάτων,

Εἰκ. 6 Πινάκια ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

ἱερόν, ἀνεκαλύφθη τὴν ὥρα κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον. Πρόκειται περὶ ἀμαρτύρου ὑπαίθρου ἱεροῦ ἀφιερωμένου χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν Νύμφην καὶ οὐχὶ εἰς τὰς Νύμφας.

Τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ περιβόλου του, διασωθὲν εἰς ὅλον τὸ λίθινον ὕψος του 1.10 μ. (διότι τὸ ἀνώτερον μέρος ἦτο ἐκ πλίνθων), φέρει δύο θύρας καὶ πατεῖ ἐν μέρει εἰς τὴν κιμυλιὰν καὶ ἐν μέρει ἐπὶ ἀρχαιότερου στρώματος μελανομόρφων ἀγγείων. Ὁ περίβολος περιέκλειε τὸν βωμόν, ἔχνη τοῦ θεμελίου τοῦ ὁποῦ διακρίνονται, καὶ ἀναθηματικὰς στήλας μαρμάρου, δύο τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κατὰ χώραν ἀν καὶ ὄχι ἀκέραιαι. Μία ἐνεπίγραφος ἀναθηματικὴ πλάξ:...]ΔΕΑ ΔΙΙ ΜΙΛΙΧΙΩΙ (εἰκ. 3), τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} αἰ. π.Χ. μὲ ἀνάγλυφον ἔφιν, εὐρέθη ἐπὶ τῆς κιμυλιᾶς.

Τὸ ἀπροσδόκητον ὅμως ἦτο ἄλλο: καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου ὑπῆρχε παχύτατον στρώμα ὀστράκων, ἐσωτερικῶς μὲν

Εικ. 7. Ἀρχαϊκὰ κεφαλαὶ καὶ πῆλινα προσωπεῖα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

Εικ. 8. Εἰδώλια ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

μέχρις 1 μ., ἔξωτερικῶς δὲ μέχρι 2. Ἀπὸ τὰ στρώματα ταῦτα ἐξήχθησαν κατὰ δεκάδας χιλιάδων τὰ ὄστρακα θαυμασίων ἀγγείων ὄλων τῶν ἐποχῶν, πρωτοαττικά, κορινθιακά, μελανόμορφα, ἐρυθρόμορφα καὶ ὄλων τῶν εἰδῶν, ἀρύβαλλοι, σκύφοι, κοτύλαι, πινάκια, ληκύθια, λουτροφόροι, κάνθαροι, ὑδρῖαι, ἔτι δὲ εἰδώλια ἀρ-

Εἰκ. 9. Ἐκλογή κορινθιακῶν καὶ μελανόμορφων ἀγγείων ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Νύμφης.

χαϊκά, κλασσικά, ἑλληνιστικά, μελανόμορφοι πήλινοι πίνακες, σφονδύλια, προσωπεῖα καὶ ἄλλα. Πλησίον εὐρέθη ἐντοιχισμένον σκέλος ὑπερφυσικοῦ γυναικείου μαρμαρίνου ἀγάλματος ἀρίστης τέχνης τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ. (εἰκ. 4), τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σπάρραγμα τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος. Λίαν σημαντικὴ εἶναι ἡ ἐξηκριβωμένη παρατήρησις ὅτι ἅπαντα τὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἀναθήματα κυμαίνονται ἀπὸ τοῦ 5^{ου} μέχρι τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ., ἐνῶ τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 5^{ου} αἰ. Οὐδὲν ὅμως ὄστρακον εὐρέθη νεώτερον τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ παρουσιασθοῦν ὅλα τὰ εὐρήματα καὶ μόνον μερικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα καθ' ὁμάδας δυνάμεθα νὰ παρουσιάσωμεν (εἰκ. 5, 6, 7, 8, 9).

Ἐάν ὑπῆρχε καὶ ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ, διελύθη ὀριστικῶς διότι ὀλίγον βορειότερον τοῦ περιβόλου εὐρέθη ἐντοιχισμένη λιθίνη πλάξ φέρουσα ὠραιότατην μεγαλο-

Εἰκ. 10. Ὁ ὄρος τοῦ ἱεροῦ
τῆς Νύμφης.

γράμματον ἐπιγραφὴν τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} αἰ. π. Χ. Η ΟΡΟΣ Η ΠΕΡΟ Η ΝΥΜΦΗΣ (εἰκ. 10).

Ἴσως ὅμως μᾶς ἐπιφυλάσσεται καὶ κάτι ἀκόμη σπουδαιότερον. Διότι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνασκαφῆς, ὀλίγον ΒΔ. τοῦ περιβόλου, παρατηρήθη σκαλισμένη ἐπὶ τῆς κιμιαῆς κλίμαξ φέρουσα πρὸς τὰ κάτω, ὑπὸ τὸν πώρινον ἀναλημματικὸν τοῖχον. Παρακολουθήσας τὴν κλίμακα ὁ κ. Μηλιάδης εὐρέθη πρὸ ὑπογείου σπηλαιώδους ἀνοίγματος ἀρκετοῦ βάθους, τὸ ὁποῖον πρέπει ἀσφαλῶς νὰ συνδέεται μὲ τὴν λατρείαν τοῦ ἱεροῦ.

Δὲν ὑπῆρχεν ὅμως πλέον καιρὸς νὰ ἐρευνηθῇ τὸ σπήλαιον, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρχιζεν ἡ περίοδος τῶν ἐν τῷ Ὁρδαίῳ ἐορτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ σχετικὴ ἔρευνα θὰ γίνῃ ἐφέτος.

2. ΕΛΕΥΣΙΣ. Ἱερόν.

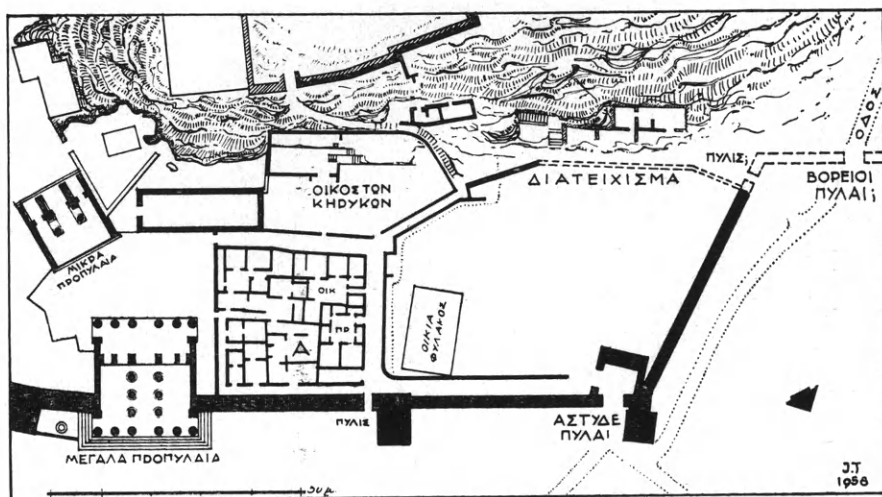
Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους προκύψασα διαπίστωσις, ὅτι τὸ πρὸς Δ. τέρμα τοῦ ἱεροῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἔτι δυτικώτερον παρ' ὅσον εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθῆ, ὠδήγησε τὸν συνεχίσαντα τὰς ἀνασκαφὰς κ. Ἰ. Τραυλὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὸ ἱερόν πρέπει νὰ περιλαμβάνηται ὀλόκληρος ὁ πρὸς Β. τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κατὰ μῆκος τῆς βάσεως αὐτοῦ ἐκτεταμένος χῶρος μεταξὺ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου (σχεδιογρ. εἰκ. 11).

Πρὸς Β. ὁ χῶρος οὗτος ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ τείχους, τοῦ ὁποίου ὁ Κουρουνιώτης ἀπεκάλυψεν ὀλόκληρον τὴν γραμμὴν μῆκος 100 περίπου μέτρων ἀπὸ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, ἧτοι μέχρι τῆς

ΒΔ. γωνίας του ἔνθα ἀνευρέθη καὶ πύλη, ἡ ὁποία, ὡς εὐρισκομένη πλησίον τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ὠνομάσθη ᾿Αστυδε πύλαι.

Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα ἐκ τοῦ χώρου τούτου τοῦ ἱεροῦ παραμένει ἄσκαπτον καὶ ἀνεξερευνήτον κάτωθεν δὲ αὐτοῦ κρύπτεται καὶ ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου, τῆς ὁποίας μικρὸν μόνον τμῆμα τῆς ἀρχῆς, ὀπισθεν τῶν ᾿Αστυδε πυλῶν, ἦτο γνωστόν.

Μὲ τὴν πολῦτιμον βοήθειαν τῆς ἀρχαιολόγου κ. Μαρίας Ἀνα-

Εἰκ. 11. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς Δ. τῶν Μ. Προπυλαίων περιοχῆς

γνωστοπούλου ἐπεχειρήθησαν κατὰ τὸ 1957 εἰς τὸ τμῆμα ἀκριβῶς αὐτὸ διάφοροι δοκιμαστικαὶ ἔρευναι μὲ τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα:

Συνεχίσθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνευρεθέντος πέρυσι διατειχίσματος, τοῦ διαχωρίζοντος κατὰ τὴν νοτιαν πλευρὰν τὸ ἱερόν ἀπὸ τὴν πόλιν, τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ *Οἴκου τῶν Κηρύκων*, πρέπει νὰ φθάνη πρὸς Δ. μέχρι τοῦ περιβόλου. Τοῦ διατειχίσματος τούτου ἀνεσκάφη τμῆμα μήκους 25 μ.

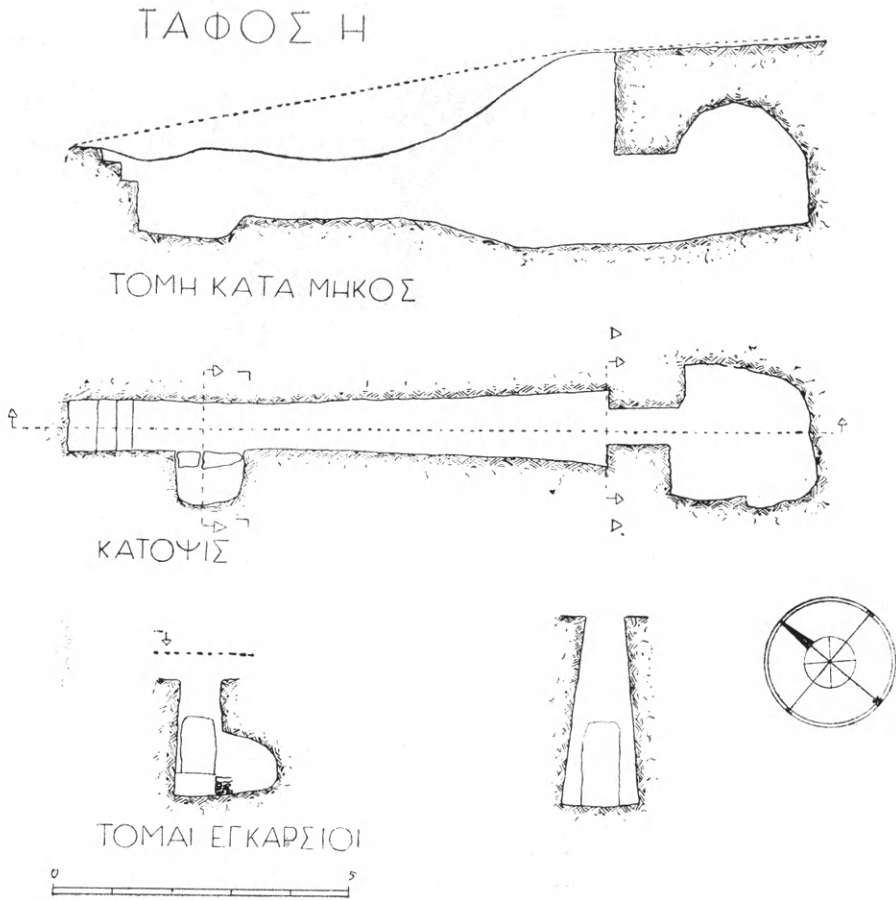
Κατόπιν δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν εἰς τρία σημεῖα προσδιωρίσθη ἡ γραμμὴ τοῦ δυτικοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν ᾿Αστυδε Πυλῶν, προχωρεῖ μὲ ΝΔ. κατεύθυνσιν μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λόφου, ὅπου φαίνεται ὅτι στρέφει πρὸς Δ., ὡς προκύπτει ἐκ σφζομένων ἐντὸς τῶν ἀγρῶν τμημάτων του. Ἐξηκριβώθη ἐξ ἄλλου ὅτι καὶ ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ περιβόλου ἐκτίσθη κατὰ τοὺς Πεισι-

στρατείους χρόνους καὶ ὅτι εἶναι σύγχρονος μὲ τὴν Β. πλευρὰν τοῦ τείχους.

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως διαπίστωσις τῶν ἐρευνῶν τοῦ παρόντος ἔτους ἦτο ἡ ἀνεύρεσις πρὸ τοῦ τείχους τῆς Δ. πλευρᾶς μιᾶς ἀρχαιοτάτης ὁδοῦ βαινούσης παραλλήλως πρὸς αὐτὸ καὶ συνεχιζομένης ἐπὶ τῶν λόφων, ἔνθα σαφῶς διακρίνονται ἐπὶ τοῦ βράχου ἴχνη τροχῶν τῶν ἀμαξῶν. Ἡ ὁδὸς αὕτη ὅπωςδήποτε τέμνει τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους τῆς Β. πλευρᾶς τῆς πόλεως πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὑπαρξιν πύλης εἰς τὸ σημεῖον τῆς τομῆς. Ἡ πύλη αὕτη, εὐρισκομένη τόσο πλησίον τῶν Ἄστυδε πυλῶν, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως ἐὰν εἶχε τὸν αὐτὸν προορισμὸν μὲ τὰς πύλας ταύτας. Μόνον δὲ ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἱερὸν ἐξετείνεται μέχρι τοῦ Δ. τείχους δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξις τῶν δύο πυλῶν, τῆς μιᾶς (τῶν Ἄστυδε πυλῶν) ἐξυπηρετούσης τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς ἄλλης (τῶν Β. πυλῶν) τὴν πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς πόλεως.

3. ΑΛΥΚΗ ΓΛΥΦΑΔΑΣ.

Εἰς Βούλαν (Ἄλυκὴν) ἡ Ἐταιρεία ἐξετέλεσε διὰ τοῦ ἐφόρου Ἄττικῆς κ. Ἰ. Παπαδημητρίου ἐργασίας ἀποκαταστάσεως τοῦ χώρου, ἔνθα εἶχον ἀνασκαφῆ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη 11 θαλαμοειδεῖς Μυκηναϊκῶν χρόνων τάφοι. Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἐπεραιώθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Η ἐν τῷ σχεδιογραφίματι ἀναφερομένου τάφου, ὅστις εἶχεν ἀφεθῆ ἄσκαφος λόγῳ τῆς ἐπὶ τοῦ θαλάμου τούτου εὐρισκομένης ἐκ τιμέντου βάσεως ξυλίνου παραπήματος. Ὁ θαλαμοειδῆς οὗτος τάφος εἶχε πρὸ μακροῦ χρόνου συληθῆ καὶ πιθανῶς ἀνασκαφῆ ὑπὸ τοῦ τότε Ἐφόρου Ἄττικῆς κ. Ν. Κυπαρίσση. Ἡ πρὸς τὸν θάλαμον εἴσοδος εὐρέθη διὰ τοῦτο παραβιασμένη καὶ αἱ ἐν τῷ θαλάμῳ ἐπιχώσεις διατεταραγμέναι (εἰκ. 12). Παρὰ ταῦτα εὐρέθησαν κατὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν τοῦ θαλάμου 5 ὑστεροελλαδικῶν III χρόνων ἀγγεῖα (εἰκ. 13). Κατὰ τὰς περαιτέρω ἐργασίας διαμορφώσεως τοῦ χώρου πρὸς Δυσμᾶς διεπιστώθη ἡ ὑπαρξις καὶ τριῶν ἄλλων τάφων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνασκαφὴ ἀφέθη διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Ἀνεσκάφη μόνον μικρὸς λακκοειδῆς τάφος παιδίου (εἰκ. 14), ὅστις περιεῖχε πλούσια κτερίσματα, με-

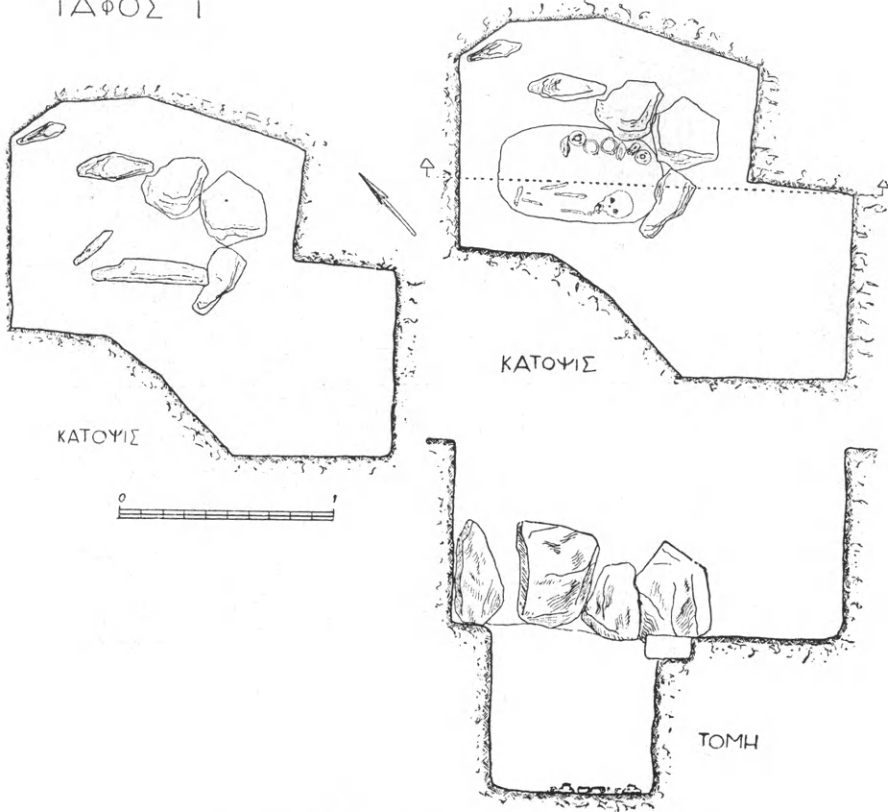
Εικ. 12. Σχέδιον κατόψεως και τομής του τάφου Η.

Εικ. 13. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου Η.

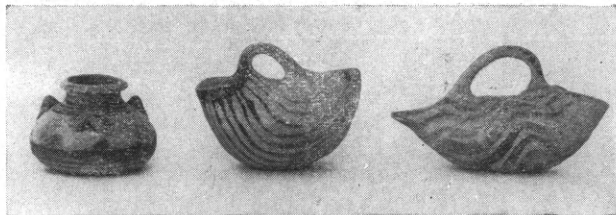
ταξὺ τῶν ὁποίων 6 μικρὰ ἀγγεῖα (εἰκ. 15) καὶ ἓνα θρόνον (εἰκ. 16)

ΤΑΦΟΣ Ι

Εἰκ. 14. Κάτοψις καὶ τομὴ λακκοειδοῦς ταφῆς.

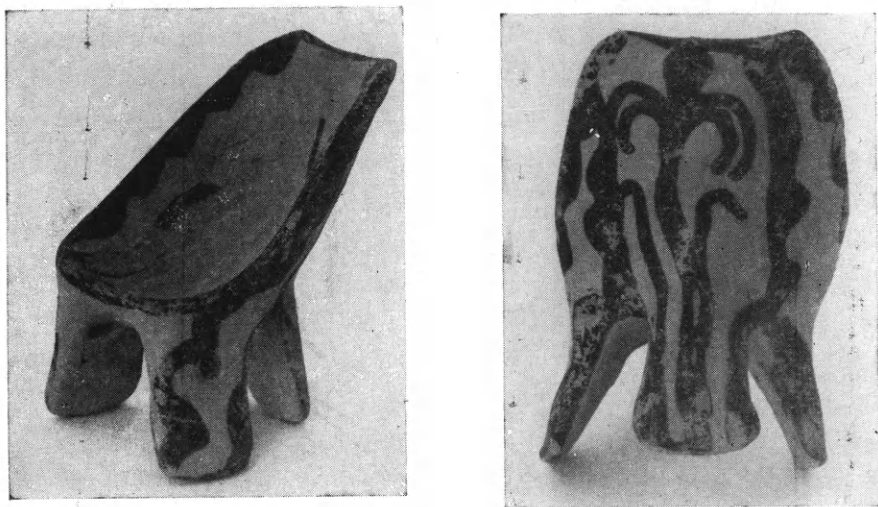
μετὰ ὀραίας ἐπὶ τοῦ ἐρεισινώτου διακοσμῆσεως ἐκ φοινικοειδῶν τῶν ὑστεροελλαδικῶν χρόνων.

Εἰκ. 15. Τρία ἐκ τῶν ἀγγείων τοῦ λακκοειδοῦς τάφου.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνασκαφῆς παρατηρήθη ὅτι ἀρχαῖοι τάφοι ὑπάρχουσι καὶ δυτικώτερον κατὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν

καὶ πλησίον τῆς Ἐλυκῆς. Πρόχειρος δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε λακκοειδῆ πρωτοελλαδικῶν χρόνων τάφον, τοῦ ὁποίου αἱ πλευραὶ ἦσαν κατεσκευασμέναι διὰ πλακῶν ἐκ ψαμμίτου ἄνευ ὄμως

Εἰκ. 16. Ἐμπροσθία καὶ ὀπισθία ὄψις θρόνου ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς τάφου.

κτερισμάτων καθὼς καὶ ἑτέρας ταφῆς ἐντὸς λελαξευμένης ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ κόγχης, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθη σκελετὸς μικροῦ παιδίου καὶ δύο ἀγγεῖα τῶν τελευταίων Μυκηναϊκῶν χρόνων.

4. ΠΕΡΑΤΗ.

Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν μυκηναϊκὴν νεκρόπολιν τῆς Περατῆς συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἐφετινὸν φθινόπωρον διὰ τοῦ τέως ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Σπυρ. Ἰακωβίδη. Περιορισμένη τὴν φορὰν αὐτὴν εἰς χρόνον καὶ εἰς ἕκτασιν, ἡ ἀνασκαφὴ εἶχεν ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν διερεύνησιν μικροῦ τομέως, σαφῶς καθωρισμένου, τῆς ἰσοπέδου, δηλαδή, κορυφῆς ὑψώματος, τοῦ ὁποίου αἱ παρυφαὶ εἶχον ἀνασκαφῆ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ὅπου εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐπισημανθῆ ἢ ὑπαρξίτις ομάδος θαλαμοειδῶν τάφων, ὄλων συλημένων.

Προφανὲς ἦτο ὅτι οἱ τάφοι δὲν θὰ ἀπέδιδον εὐρήματα, ἦσαν ὄμως ὅλοι κάλλιστα διατηρημένοι, σώζοντες τὰς θόλους των, ὑπῆρχε δὲ ἡ ἐλπίς ὅτι ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς διατηρήσεώς

των θά ἀπεκαλύπτετο μία ταφική συστάς ἐνδιαφέρουσα, ἴσως δὲ καὶ διατηρήσιμος διὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἐλπίς αὕτη δὲν διεψεύσθη, διότι ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἀνεσκάφησαν τέσσαρες ἀσύλητοι μικροὶ λακκοειδεῖς τάφοι (οἱ ὑπ' ἀριθμ. 60, 61, 62 καὶ 63) καθὼς καὶ ἄλλος, ὅμοιος, ὁ Σ 21, ὁ ὁποῖος εὐρέθη συλημένος. Ἐρευνήθη ἐπίσης εἷς ἀτελῶς συλημένος, ὁ Σ 27, τοῦ ὁποῖου τὸ σχῆμα, ὁμοιάζον

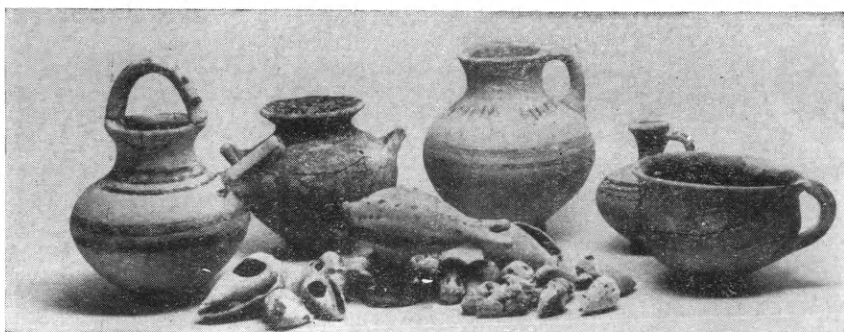
Εἰκ. 17. Ἐποψὶς τοῦ τάφου Σ 27.

πρὸς ἀκανόνιστον Γ, εἶναι ἰδιότυπον: στενὸς καὶ ἐλάχιστα κατωφερῆς δρόμος ὁδηγεῖ εἰς τετράπλευρον βαθὺν λάκκον, ἀνοιγόμενον πρὸς τὰ δεξιὰ του καὶ ἀκάλυπτον κατὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ἥμισυ. Κατὰ μῆκος τῆς πρὸς Ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ λάκκου διετηρεῖτο κατὰ χώραν τάφῃ κτερισμένη με ψευδόστομον ἀμφορέα κακῆς διατηρήσεως (εἰκ. 17).

Ἐπὶ πλέον ἐκαθαρίσθησαν ἑπτὰ καθ' ὀλοκληρίαν συλημένοι θαλαμοειδεῖς τάφοι (οἱ Σ 22, Σ 23, Σ 24, Σ 25, Σ 26, Σ 28 καὶ Σ 29), ἀποτελοῦντες ὁμολογουμένως ὠραῖα δείγματα τοῦ εἴδους των. Ἐχουν δὲ οὗτοι δρόμους μακροῦς, ὁμαλῶς κατωφερεῖς, με τοιχώματα συγκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω καὶ θαλάμους εὐρυχώρους

μὲ καλῶς πελεκημένα τοιχώματα καὶ ὀροφάς. Αἱ παραστάδες τῶν εἰσόδων τῶν ἔχουν ἐν πολλοῖς καταστραφῆ ἀπὸ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὴν βίανασον σύλησιν, ἐνὸς ὅμως τοῦλάχιστον τὸ ὑπέρθυρον σφίζεται ἀνέπαφον, σαφῶς διακεκριμένον ἀπὸ τὴν ὀροφήν καὶ εἰς ἐπίπεδον ἀρκετὰ χαμηλότερον αὐτῆς.

Οἱ συλημένοι τάφοι ἐλάχιστα εὐρήματα ἀπέδωσαν καὶ αὐτὰ διεσκορπισμένα ἐντὸς τῶν χωμάτων τῶν ἀπορριφθέντων ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ὑπὸ μορφὴν ὀστράκων κυρίως, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκολλήθησαν μερικὰ ἐλλιπῆ ἀγγεῖα. Τὴν σύλησιν εἶχον διαφύγει

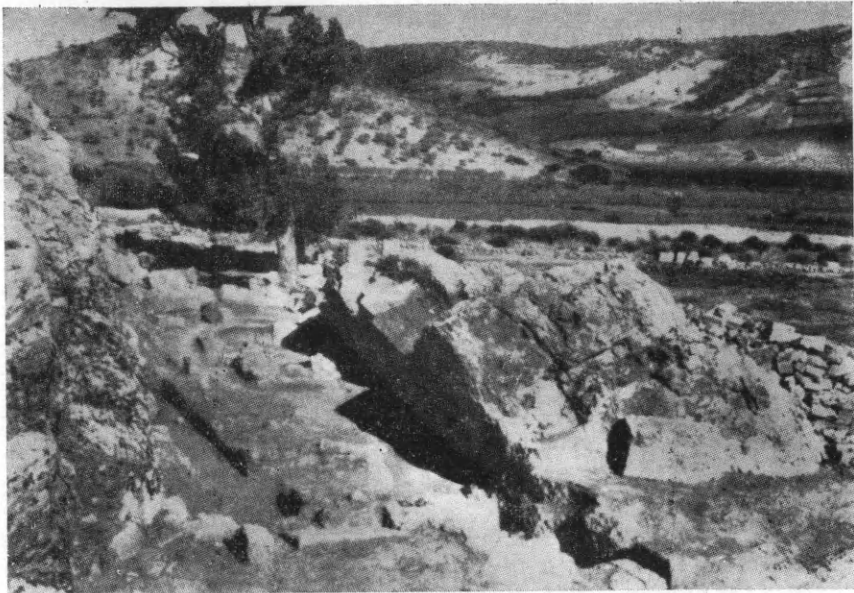
Εἰκ. 18. Κτερίσματα τοῦ τάφου Σ 23α.

μόνον δύο μικρὰ κόγχοι, ἀνοιγμένοι εἰς τὰς πλευρὰς τῶν δρόμων δύο ἐξ αὐτῶν, περιέχουσαι κατὰ χώραν παιδικὰς ταφάς. Εἰς τὴν μίαν τούτων εὐρέθη παιδικὸς σκελετός, κτερισμένος μὲ τρία μικρὰ ἀγγεῖα. Ἡ ἄλλη (ἀνήκουσα εἰς τὸν τάφον Σ 23 καὶ ἠριθμημένη Σ 23α), μικροτάτη, χρησιμεύσασα προφανῶς εἰς ταφήν νηπίου, περιεῖχε πέντε μικρὰ ἀγγεῖα (ἐξ ὧν ἓν θήλασιρον), σωρὸν θαλασσίων ἀχιβάδων, ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι συνοδεύουν κατὰ κανόνα τὰ παιδικὰς ταφὰς εἰς Περατὴν, καὶ μικρὸν πήλινον ἀκέφαλον εἰδώλιον πτηνοῦ μὲ κυλικοειδῆ βάσιν (εἰκ. 18).

Πλὴν τοῦ εἰδώλιου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τοῦ σχήματός του εἶναι ἀσύνηθες, τὰ ὑπόλοιπα εὐρήματα, ὀλίγα καὶ εὐτελῆ, δὲν παρορσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Τὰ ἀγγεῖα (16 ἐν συνόλῳ) ἀνήκουν ὅλα εἰς τὴν ΥΕ ΠΙΓ ἐποχὴν, οὐδὲν δὲ ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐξέχον δεῖγμα τῆς κερραμεικῆς αὐτῆς.

5. ΒΡΑΥΡΩΝ και ΑΛΛΑΙ ΑΡΑΦΗΝΙΔΕΣ (Λούτσα).

Ἐτέραν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀττικῆς κ. Ἰ. Παπαδημητρίου εἰς Βραυρῶνα κατὰ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Αὕτη περιορίσθη ἐφέτος εἰς μικρὰν μόνον ἔρευναν τοῦ χώρου τοῦ κειμένου ἀνατολικῶς τοῦ λεγομένου Μικροῦ Ἱεροῦ καὶ μεταξὺ τῶν Β. καὶ Ν. αὐτοῦ βράχων. Ἐκεῖ εἶχε πέρυσι διαπιστωθῆ

Εἰκ. 19. Ἀποψις ἐξ Ἀνατολῶν τῶν λατρευτικῶν κτισμάτων μεταξὺ τῶν βράχων.

ὅτι ὑπῆρχε βαθεῖα ἐπίχωσις καὶ εἶχον μάλιστα ἀποκαλυφθῆ τοιχάρια μικροῦ κτίσματος (2.05 × 1.98 μ.), ὅπερ ὁ ἀνασκάψας ὑπέθεσεν ὅτι ἀπετέλει χώρον ἱερώτατον, τὸν κατὰ παράδοσιν τάφον-ἠερίον τῆς Ἰφιγενείας, ρητῶς ἀναφερόμενον μάλιστα ἐν Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις τοῦ Εὐρηϊδοῦ (στ. 1464 κ.έ.). Ὑπῆρχε δὲ ἐκεῖ σπήλαιον, τοῦ ὁποίου κατέπεσεν ἡ στέγη καλύψασα διὰ πελωρίων βράχων τὰ ἐντὸς αὐτοῦ κτίσματα. Περαιτέρω καθαρῶς τοῦ χώρου ἀπέδειξεν ὅτι τὸ μικρὸν αὐτὸ κτίσμα δὲν ἦτο μεμονωμένον, ἀλλ' ὅτι ἀπετέλει μέρος μεγαλύτερου ἱεροῦ, ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ Ἀν. τοίχου τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ μέχρι τῆς ἱερᾶς οἰκίας πρὸς Ἀν., περιλαμβάνοντος δηλαδὴ ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ σπηλαιοειδοῦς χώρου (εἰκ. 19).

Περιεῖχε δὲ τοῦτο τέσσαρα διαμερίσματα ὀλικοῦ μήκους 15 καὶ πλέον μέτρων. Νοτίως τοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρχε διάδρομος συγκοινωνῶν διὰ θυρῶν πρὸς τὰ βορείως κείμενα δωμάτια ὡς καὶ αὐτὰξ μετὰ μικροῦ βόθρου κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ νοτίου βράχου, εὐρεθεῖσα πλήρης μελανῶν χωμάτων καὶ ὄστράκων ἀγγείων τοῦ 6^{ου} καὶ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

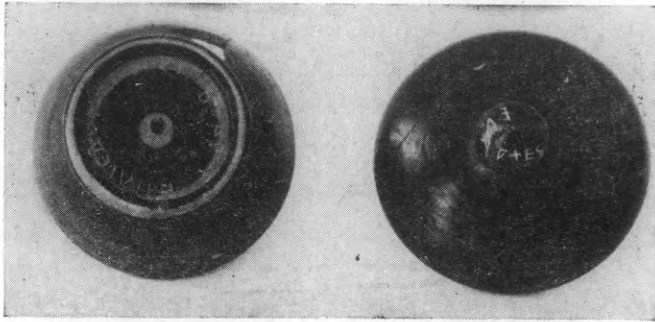
Τὸ δυτικώτερον τῶν δωματίων τούτων τὸ πρὸς τὸ Μικρὸν Ἱερόν, 5 μ. περίπου μήκους, εἶχε σχῆμα μεγαροειδές, χωριζόμενον

Εἰκ. 20. Ἐρυθρόμορφος κύλιξ ἐκ τάφου ἐπὶ τοῦ λόφου Καψάλα τῆς Βραυρῶνος.

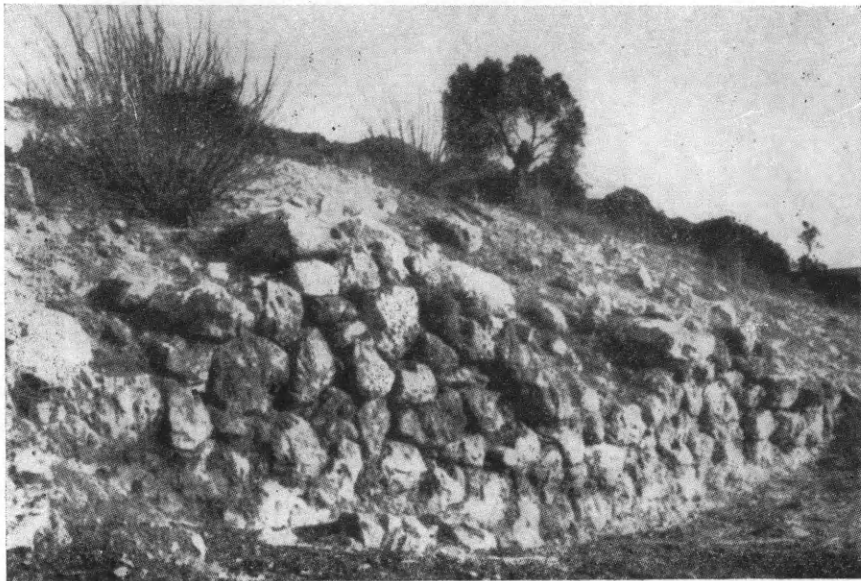
εἰς δύο μέρη διὰ δύο ἐκατέρωθεν τοίχων ἐν εἴδει παραστάδων. Φαίνεται ὅτι τὸ δωμάτιον τοῦτο ἐξετείνετο δυτικώτερον καὶ ἐντὸς τοῦ Μικροῦ Ἱεροῦ, ὅπερ κατεσκευάσθη μεταγενέστερον διὰ πωρολίθων, μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ σπηλαίου καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐντὸς αὐτοῦ παλαιότερων κτισμάτων. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν μικροὶ λάκκοι μετὰ τεφρῶν ἐκ πυρᾶς καὶ μελανῶν ἐκ θυσιῶν χωμάτων, οἵτινες ἐκαλύπτοντο διὰ ριπτῶν λιθαρίων. Εὐρέθη δ' ἐντὸς αὐτῶν πλῆθος ὄστράκων ἐξ ὠραίων ἀγγείων τοῦ 6^{ου} καὶ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος, τεμάχια μαρμαρίνων ἀγγείων, πολλὰ πήλινα εἰδῶλια καὶ ὑπὲρ τὰ 10 χαλκᾶ, τοῦ ἀπλοῦ τύπου, κάτοπτρα. Εὐρέθησαν ἐπίσης τεμάχια τινὰ γλυπτῶν καὶ ἐπιγραφῶν

ἐκ τῶν συνήθως ἀνευρισκομένων καταλόγων ἀφιερωμάτων εἰς τὴν Ἱερῶν Ἀρτεμιν-Ἰφιγένειαν. Λόγω τῆς ἀνευρέσεως τῶν ἀνωτέρω κτισμάτων

Εἰκ. 21. Πυξίς μετ' ἐγκαράκτου ἐπιγραφῆς.

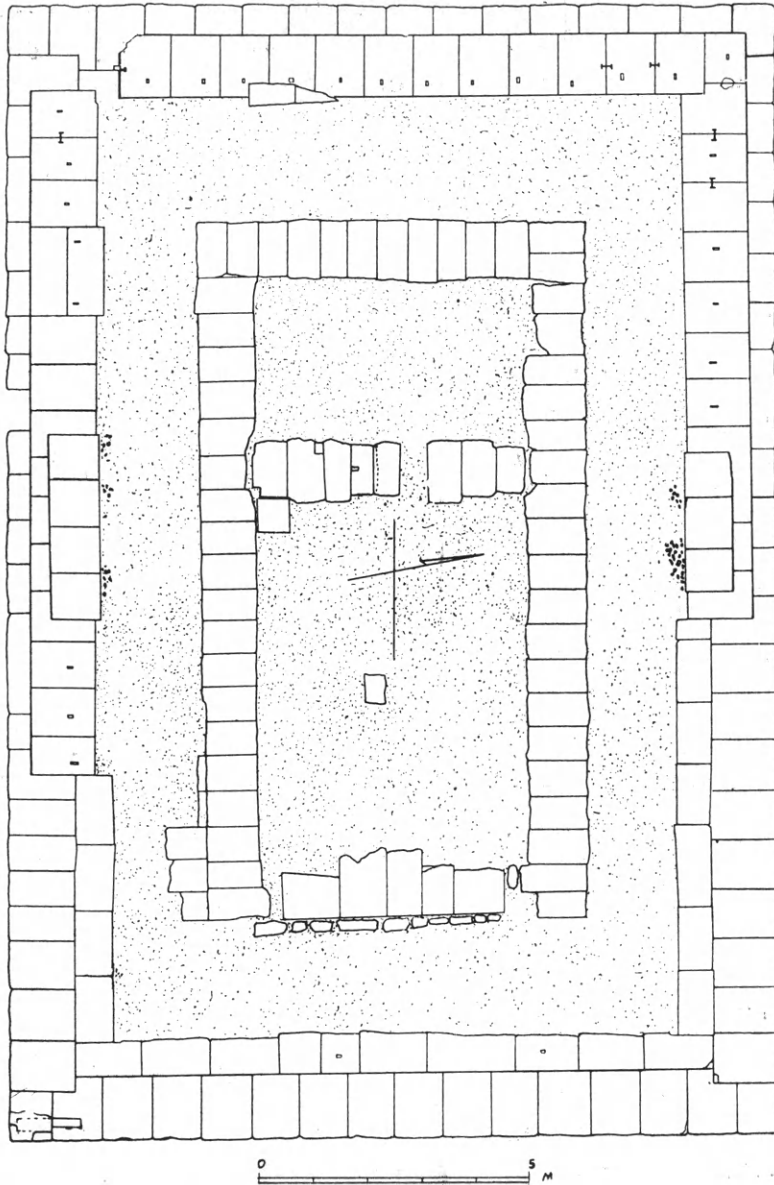
των οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι ταῦτα ἦσαν συνδεδεμένα πρὸς τὴν λατρείαν τῆς ἡρωίδος Ἰφιγενείας, τῆς ὁποίας

Εἰκ. 22. Ἀποψὶς τοῦ προϊστορικοῦ τείχους πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τοῦ λόφου.

κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ τάφος-ἠρίον ἐπιστεύετο ὅτι ἔκειτο ἐκεῖ. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἢ ἐντὸς σπηλαίων λατρεία καὶ τοποθέτησις τάφων ἡρώων ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων.

Μικρὰν ἀνασκαφὴν ἐξετέλεσεν ἐπίσης ὁ κ. Παπαδημητρίου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος λόφου τοῦ

Εἰκ. 23. Κάτοπις τοῦ ναοῦ τῶν Ἀραφηνίδων Ἀλῶν (Σχέδιον Ὀλγ. Ἀλεξανδρῆ).

λεγομένου «Καψάλα», ὅπου τυμβωρύχοι εἶχον ἀνοίξει τάφους τι-
νάς τῶν γεωμετρικῶν καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Κατὰ ταύτην εὐ-

ρέθησαν δύο περαιτέρω ασύλητοι λακκοειδείς ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου τάφοι, ἄνευ ὑπάρξεως ταφῶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν. Ἐκεῖθεν προέρχεται ἡ ὥραία κύλιξ τῆς εἰκόνας 20, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ., καὶ πυξίς μετ' ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ πυθμένος: *Ἐὐάρχης εἰμι ἔδοκεν Χαριτύλος* (εἰκ. 21). Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐφετινῶν ἐργασιῶν ἐκαθαρίσθη καὶ τμῆμα τοῦ μεσοελλαδικοῦ, ὡς πιστεύει ὁ ἀνασκάψας,

Εἰκ. 24. Τμῆμα ἀρχαικοῦ ἀναγλύφου
ἐξ Ἀλῶν Ἀραφηνίδων.

τείχους τῆς προϊστορικῆς Βραυρωῶνος κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου (εἰκ. 22).

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς Δ^{δος} Ὁ. Ἀλεξανδροῦ καὶ τοῦ κ. Β. Πετράκου, ἐξεκαθαρίσθη ἐφέτος καὶ ἀπετυπώθη ὁ ἀποκαλυφθεὶς πέρυσι ναὸς τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος εἰς τὰς Ἀλὰς Ἀραφηνίδας, τὴν σημερινὴν Λούτσαν, βορείως τῆς Βραυρωῶνος (σχεδιογρ. εἰκ. 23). Διεπιστώθη ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἦτο δωρικὸς περίπτερος μετὰ 13 κίωνων ἐφ' ἑκατέρας τῶν μακρῶν καὶ 6 ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν, ἔχων μῆκος κατὰ τὸν στυλοβάτην

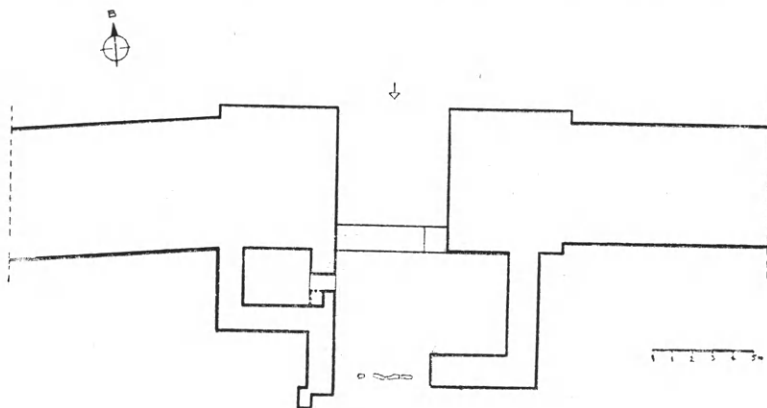
19.30 μ. καὶ πλάτος 12.20 περίπου. Ὁ δὲ σηκὸς ἔχει 13 μ. μῆκος καὶ πλάτος 7 μ. διαιρεῖται δὲ διὰ τοίχου εἰς δύο μέρη. Κατὰ μικρὰν σκαφὴν πρὸς τὸ Ἄν. θεμέλιον τῆς κρηπίδος εὐρέθησαν ὄστρακα οὐχὶ παλαιότερα τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν εὐρέθη τοῖχος ἑτέρου οἰκοδομήματος ἐκτεινομένου πρὸς Ν., πιθανῶς βωμοῦ. Πλησίον δὲ αὐτοῦ εὐρέθησαν ὄστρακα παλαιότερας ἐποχῆς.

Σπουδαιότατον ὅμως εὑρημα διὰ τὰ ἐν Ἀλαῖς τελούμενα Ταυροπόλια ἀποτελεῖ ψήφισμα τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος ἐπὶ ἄρχοντος Νικομάχου, εὐρεθὲν εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων δυτικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἐν τούτῳ ἀναφέρονται ἀγῶνες τελούμενοι κατὰ τὰ Διονύσια ἐν Ἀλαῖς, ἐξ οὗ δυνά-

μεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ὑπαρξιν καὶ ἄλλου παρὰ τὸ τῆς Ἐρτέμιδος ἱεροῦ, τοῦ Διονύσου. Ἐτελοῦντο δὲ Διονύσια καὶ ἐν Βραυρωῶνι κατὰ τὴν διασωθεῖσαν παράδοσιν, ὀργιαστικαὶ δὲ τελεταὶ ἐτελοῦντο καὶ ἐν Βραυρωῶνι καὶ ἐν Ἄλαϊς καὶ δὴ κατὰ τὰ Ταυροπόλια, αἵτινες ἐγένοντο ἡμῖν γνωσταὶ κυρίως ἐκ τῶν Ἐπιτρεπόντων τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Μενάνδρου. Ὁ ἀνασκάπτων παρετήρησε κατὰ τὴν θέσιν, ἔνθα εὐρέθη τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα, ἐκτεταμένα ἐρείπια ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἅτινα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀνήκουν εἰς τὸ ἐν Ἄλαϊς Διονύσιον. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν εἰς ἀπόστασιν 2 χιλιομέτρων πρὸς Ν. εὐρέθη καὶ τὸ ἐν εἰκόνι 24 εἰκονιζόμενον τεμάχιον ἀρχαῖου ἀναγλύφου ἐκ παραστάσεως γυναικείας πιθανῶς μορφῆς, ἐξ ἧς διεσώθη μέρος τῆς χειρὸς μετὰ τοῦ ἱματίου. Τὸ γλυπτὸν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

6: ΑΡΝΗ. Κωπαῖδος (Γκλᾶ).

Ἡ συνέχεια τῶν εἰς Ἄρνην (Γκλᾶ) τῆς Βοιωτίας ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Θρεψιάδη ὑπῆρξεν ἐφέτος, ἔνεκα τοῦ περιορισμένου τῆς διατεθείσης πιστώσεως, βραχεῖα, κατωρ-

Εἰκ. 25 Θυρωρεῖον τῆς Βορείας πύλης.

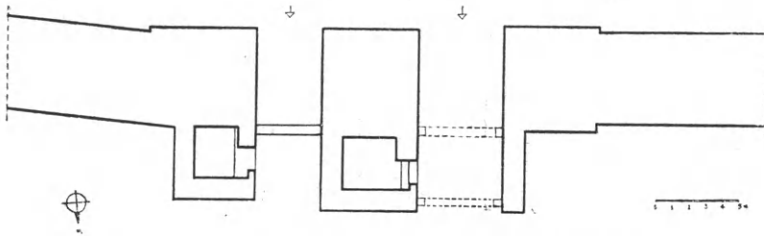
θώθη ὁμως διὰ τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Στρατοῦ ἢ τοπογράφησις ὁλοκλήρου τῆς ἀκροπόλεως μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἐμμ. Ζαχαράκη ἢ σχεδιάσις τῶν δύο ἐκ τῶν τεσσάρων πυλῶν τῆς (εἰκ. 25 καὶ 26).

Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη α) εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ δεξιᾶ

τῶ εἰσερχομένῳ θυρωρείῳ τῆς Βορείας πύλης (εἰκ. 25) β) εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν δύο εἰσόδων καὶ τῶν δύο θυρωρείων τῆς διπλῆς ΝΑ. πύλης (εἰκ. 26, 28, 29) καὶ γ) εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀριστεροῦ τῶ εἰσερχομένῳ θυρωρείῳ τῆς Νοτίας πύλης (εἰκ. 30).

Τὸ θυρωρεῖον τῆς Βορείας πύλης (εἰκ. 25), διαστάσεων 3.20×2.85 μ. μὲ ἀνοιγμα εἰσόδου πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τῆς διόδου τῆς πύλης, 1.50 μ., σφίξει τοὺς τοίχους του εἰς ὕψος $1.25 - 1.30$ μ., συνδέεται δὲ ὀργανικῶς πρὸς τὴν πυργοειδῆ ἀπόληξιν τοῦ τείχους.

Τὰ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θυρωρείου εὐρεθέντα ὀλίγα

Εἰκ. 26. Τὰ δύο θυρωρεῖα τῆς διπλῆς ΝΑ. πύλης.

ΥΕ III ὄστρακα δίδουν τὴν χρονολογίαν τῆς κατασκευῆς τόσο ἀπὸ τοῦ θυρωρείου ὅσον καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνδεομένης πυργοειδοῦς ἀπολήξεως τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἄλλωστε χρονολογίαν δίδουν καὶ τὰ ὄστρακα τῆς διόδου τῆς πύλης, καθὼς καὶ τοῦ ἀπέναντι τοῦ θυρωρείου καὶ ἀριστεροῦ τῶ εἰσερχομένῳ ἀνασκαφέντος ὑποστέγου, τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι, σχηματίζοντες σχῆμα Π, σφίζονται εἰς ὕψος 2 μ. περίπου (εἰκ. 27).

Ὁ ὑπόστεγος αὐτὸς χῶρος ὁμοῦ μετὰ τοῦ θυρωρείου ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πύλης ὀχύρωσιν. Ὁ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κτισμάτων ἀρκετὰ εὐρὺς χῶρος θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀνετον κίνησιν τῶν φρουρῶν καὶ ἐν γένει τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ τείχους.

Εἰς τὴν Βορείαν πύλην θὰ κατέληγεν ἀσφαλῶς ἢ ἐκ τῆς πεδιάδος ἀπὸ τῶν ΒΔ. καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἄγουσα ὁδός, καθὼς καὶ ἡ συνδέουσα πιθανώτατα αὐτὴν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἁγίας Μαρίας.

Μακροτέρας διαρκείας ἐργασία ἐγένετο εἰς τὰς εἰσόδους καὶ τὰ θυρωρεῖα τῆς ΝΑ. διπλῆς πύλης (εἰκ. 29).

Εικ. 27. Ὑπόστεγον τῆς Βορείας πύλης.

Εικ. 28. Διπλῆ πύλη. Ἀριστερὰ εἴσοδος.

Ἐνταῦθα ἐξηκολούθησεν ἡ ἀπομάκρυνσις ὄγκων λίθων μεγάλων διαστάσεων, οἱ ὅποιοι ἔφρασον τὰς διόδους, καθὼς καὶ τῆς κάτωθεν τῶν λίθων σημαντικῆς ἐπιχώσεως.

Ἐπίσης συνεπληρώθη ὁ καθαρισμὸς τῶν παρ' ἐκάστην τῶν διόδων, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, ὑπαρχόντων θυρωρείων.

Τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν εἰσόδων καὶ τῶν θυρωρείων ἀνευ-

Εἰκ. 29. Θυρωρεῖα τῆς διπλῆς πύλης.

ρεθέντα ὄστρακα ἀνήκουν καὶ πάλιν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ περίοδον, τὸ δὲ ἐπικρατέστερον εἶδος τῶν ἀγγείων, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ποδῶν, εἶναι αἱ ὑπίποδες κύλικες.

Εἰς τὴν ἀνατολικήν, τὴν δεξιᾷ τῷ ἀνερχομένῳ ἐκ τῆς πεδιάδος, εἴσοδον τῆς πύλης (εἰκ. 26) καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς δυτικῆς παρεῖας αὐτῆς, ἐκεῖ ὅπου τὸ μεταξὺ τῶν δύο εἰσόδων τμήμα τοῦ τείχους συνδέεται πρὸς τὸ θυρωρεῖον τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου, εὐρέθησαν εἰς βάθος 1.20 μ. ἀπὸ τῆς σφζομένης ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τοῦ θυρωρείου εὐμεγέθη τμήματα χαλκῶν ἐλασμάτων προερχομένων προφανῶς ἐκ τῆς ἐπενδύσεως τῶν ξυλίνων παραστάδων τῆς πύλης.

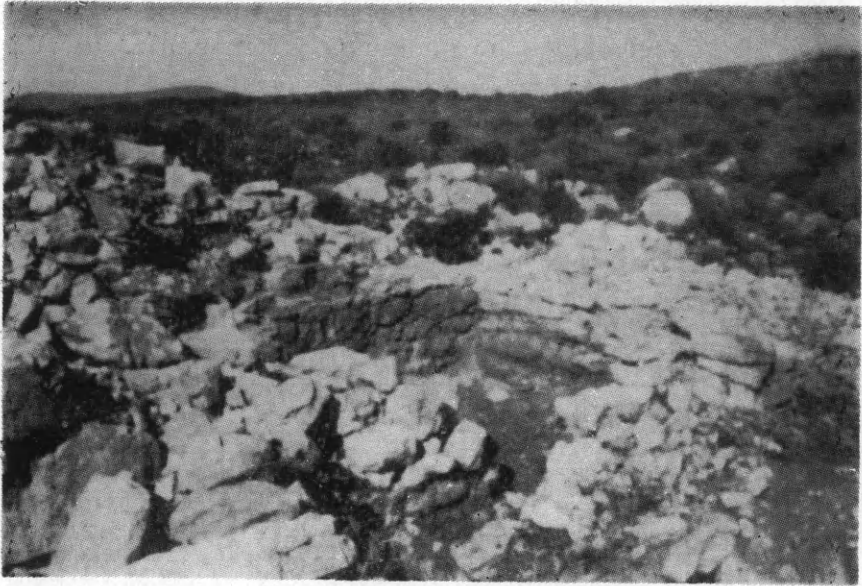
Τὰ εὐρήματα ταῦτα ἐπιβεβαιώνουν τὴν θέσιν τῆς θύρας, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς καθορίζει — ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν παραπλευρῶς διόδον τοῦ μυκηναϊκοῦ αὐτοῦ διπύλου καὶ εἰς τὰς ἄλλας πύλας — ἐγκάρσιος τοῖχος μεταξὺ τῶν δύο ἐσωτερικῶν παρεῖων τῶν πυργοειδῶν ἀπολήξεων τοῦ τείχους, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησίμευεν ἐν μέρει μὲν ὡς κατώφλιον τῆς θύρας, ἐν μέρει δὲ ὡς θεμέλιον τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς παραστάδων. Ὅπισθεν τῶν θυρῶν, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, ἀνοίγεται καὶ ἐδῶ ἀνά ἐν θυρωρεῖον. Τοῦ θυρωρείου τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου, τοῦ ὁποῖου αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις εἶναι 3×3.10 μ. τὸ δὲ σφζόμενον ὕψος τῶν τοίχων 1.60 μ., ἀπεκαλύφθη τὸ διὰ πλακοειδῶν λίθων κατεσκευασμένον κατώφλιον τῆς εἰσόδου του, πλάτους 0.55 - 0.60 μ., καὶ βαθμὶς ὑπεράνω αὐτοῦ ἀποτελοῦσα τὸ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἄκρον τοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον σφῆζει ἐν μέρει τὴν ἐπίσης ἐκ πλακοειδῶν λίθων στρωσίν του. Δι' ὁμοίας στρώσεως φαίνεται ὅτι ἐκαλύπτετο καὶ τὸ δάπεδον τῆς διόδου τῆς πύλης, ὡς μαρτυροῦν ὀλίγοι πλακοειδεῖς λίθοι σφζόμενοι πρὸ τοῦ κατωφλίου τοῦ θυρωρείου.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θυρωρείου, ἐπὶ τοῦ κατωφλίου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ λιθοστρώτου τμήματος τῆς διόδου εὐρέθη παχὺ στρώμα αἰθάλης μετὰ τεμαχίων ἀπηνθρακωμένου ξύλου μαρτυροῦν καταστροφὴν ἐκ πυρκαϊᾶς.

Καὶ τοῦ θυρωρείου τῆς δεξιᾶς εἰσόδου, τῶν αὐτῶν περίπου μὲ τὸ προηγούμενον διαστάσεων (2.40×3 μ.) καὶ μὲ σφζόμενον ὕψος τῶν τοίχων 1.10 μ., συνεπληρώθη σχεδὸν ὁ καθαρισμὸς ἀποκαλυφθέντος τοῦ κατωφλίου τῆς εἰσόδου καὶ τῆς ἐν μέρει διασωθείσης στρώσεως τοῦ δαπέδου του. Καὶ ἐδῶ πυκνὸν στρώμα αἰθάλης ἐκάλυπτε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θυρωρείου, τὸ κατώφλιον καὶ τὸ δάπεδον τοῦ πρὸ τοῦ θυρωρείου τμήματος τῆς διόδου.

Καὶ εἰς τὴν πύλην ταύτην μὲ τὰς δύο εἰσόδους, ὅπως καὶ εἰς τὴν Βορείαν, τὰ θυρωρεῖα εὐρίσκονται, ὡς ἐλέχθη ἤδη, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ. Ἐπίσης εἰς ἀμφοτέρας τὰς πύλας τὰ θυρωρεῖα, συναπτόμενα ὀργανικῶς μετὰ τοῦ τείχους ἢ τῶν πυργοειδῶν αὐτοῦ ἀπολήξεων, ἀποδεικνύουν τὸ σύγχρονον τῆς κατασκευῆς τῆς ὅλης περὶ τὰς πύλας ὀχυρώσεως. Ἀφοῦ δὲ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα χαρακτηρίζουν τὰ θυρωρεῖα ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν ΥΕ III ἐποχὴν, κατ' ἀνάγκην καὶ αἱ πύλαι μὲ τοὺς πύργους των, καθὼς καὶ τὰ

σκέλη τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων τμημάτων τῶν τειχῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκουν. Εἶναι δὲ τοῦτο στοιχεῖον σπουδαιότατον διὰ τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν καὶ τῆς διπλῆς—ισοδομικῆς καὶ πολυγωνικῆς ταυτοχρόνως—τεχνοτροπίας τῆς τειχοδομίας, ἡ ὁποία ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς πύλας, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῶν πύργων, καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν

Εἰκ. 30. Θυρωρεῖον τῆς Νοτίας πύλης.

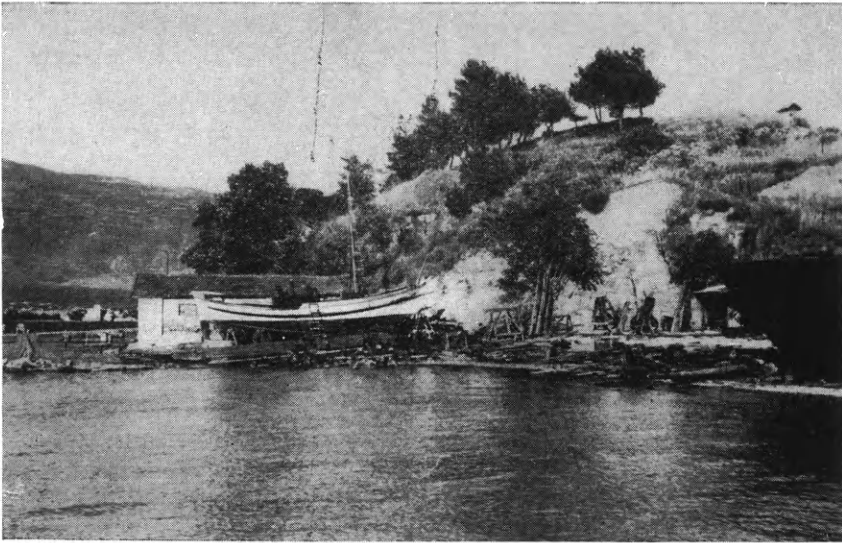
καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς συνεχομένων τμημάτων τῶν σκελῶν τοῦ τείχους.

Ὀλιγοήμερος τέλος ἐργασία ἐγένετο εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τὸ ἀριστερᾶ τῷ εἰσερχομένῳ θυρωρεῖον τῆς Νοτίας πύλης (εἰκ. 30). Ἐνταῦθα ἡ ἐκσκαφὴ καὶ ὁ καθαρισμὸς ἀπεκάλυψαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ θυρωρεῖον καὶ τὸν ἀπέναντι αὐτοῦ ὑπόστεγον χώρον, ὁ ὁποῖος μετασκευασθεὶς μεταγενεστέρως εἰς κλειστὸν μετεβλήθη καὶ αὐτὸς πιθανῶς εἰς θυρωρεῖον.

Τῆς πύλης ὅμως ταύτης, τῆς καὶ μνημειωδεστέρας, ὁ καθαρισμὸς θὰ συμπληρωθῇ κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

7. ΙΩΛΚΟΣ.

Μὴ ἐπιτευχθείσης κατὰ τὸ διαρρῆσαν ἔτος προόδου τινὸς ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ὑπερκειμένων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἰωλκοῦ οἰκημάτων καὶ ἐπειδὴ, κατ' ἀκολουθίαν, ἢ εἰς ἕκτασιν σκαφή ἦτο ἀδύνατος, ἢ διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Δ. Θεοχάρη ἔρευνα περιορίσθη ἐφέτος εἰς στρωματογραφικὴν ἐξέτασιν τμημά-

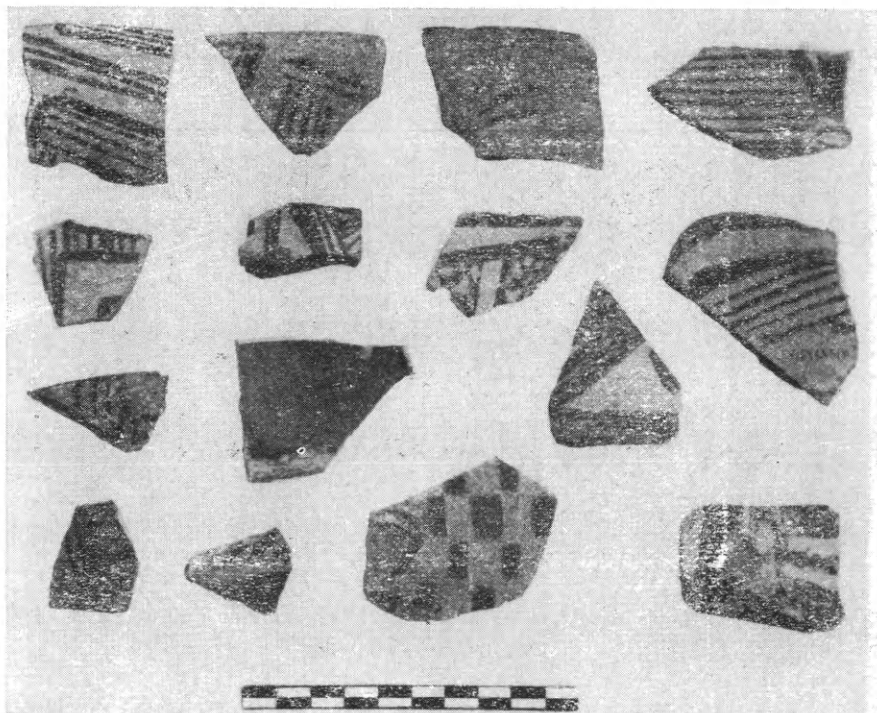
Εἰκ. 31. Ἀπομικ τῆς ἄκρας Ταρσανᾶς (= Νήλεια) παρὰ τὴν Ἰωλκόν.

των τῆς ἐπιχώσεως ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀνακτόρου. ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐπεξετάθη εἰς τὴν εἰκαζομένην θέσιν τοῦ νεκροταφείου τῆς Ἰωλκοῦ, τὴν ἀρχαίαν Νήλειαν, κειμένην εἰς ἀπόστασιν 1,5 χιλιομ. ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ ἀνακτόρου.

Ι. Ἀνάκτορον. Δύο ὑπῆρξαν τὰ κυριότερα πορίσματα τῆς στρωματογραφικῆς ἐρεῦνης: α) ὅτι πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ ΥΕ ΠΙΒ ἀνακτόρου, τοῦ πυρποληθέντος περὶ τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΠΙC1 περιόδου, κατεστράφησαν παλαιότερα οἰκήματα, ἀναγόμενα, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐξετάσεως τῶν ὑπολειφθέντων λειψάνων, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἢ ὅποια πολιτιστικῶς ἐμφανίζεται ἀκόμη ὡς «μεσοελλαδική» β) ὅτι πλὴν τοῦ εἰκαζομένου κυρίως μεγάρου τοῦ ἀνακτόρου, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πολυτελεῖ ἢ μεγάλα κτίσματα ἢ καὶ μέγαρα, ὡς ἀποδεικνύει ἡ εὗρεσις εἰς ἄλλας

χους 8.50 μέτρων), εὐκρινῶς διαχωριζομένην εἰς τρία μείζονα μέρη, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν πρωτοελλαδικήν (ΠΕ), τὴν μεσοελλαδικήν (ΜΕ) καὶ τὴν ὑστεροελλαδικήν (ΥΕ) περίοδον, ἐπὶ πλέον δὲ λείψανα ἐργαστηρίου κατεργασίας τῆς πορφύρας (πορφυρείου) ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ συνοικισμοῦ ἀνεκαλύφθησαν καὶ λεί-

Εἰκ. 33. Νεολιθικὰ ὄστρακα ἐκ Νηλείας («Πενκάκια» Βόλου).

ψανα τῆς νεωτέρας νεολιθικῆς περιόδου (εἰκ. 33), ἀλλ' εἰς τὴν γενομένην τομὴν τῶν ἐπιχώσεων ἢ εἰκῶν τῆς στρωματογραφίας παρουσιάζεται ὡς ἑξῆς:

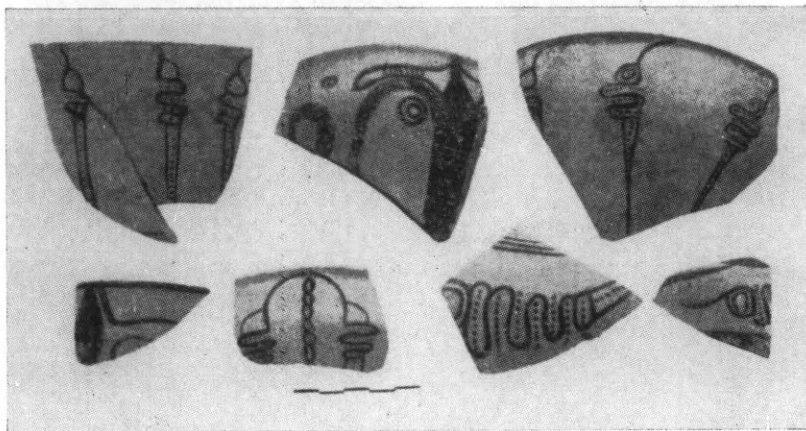
Τὸ κατώτατον στρώμα, πάχους 2.50 μ. περίπου, ἀνάγεται εἰς τὴν πρωτοελλαδικήν περίοδον, χωρίζεται δὲ εἰς 6 στρώσεις καὶ τρεῖς οἰκοδομικὰς φάσεις. Παχὺ μελανὸν στρώμα μαρτυρεῖ περὶ τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς τοῦ ΠΕ συνοικισμοῦ ὑπὸ τῶν φορέων τοῦ μεσοελλαδικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ μεσαῖον στρώμα ἀνάγεται εἰς τὴν μεσοελλαδικήν περίο-

δον και ἔχει πάχος 3.50 μέτρων περίπου, χωρίζεται δὲ εἰς 10 στρώσεις και πέντε ἐπαλλήλους οἰκοδομικὰς φάσεις.

Τὸ ἐπόμενον, ὑστεροελλαδικὸν I-III στρώμα, παρουσιάζει ὀμαλὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις βαθμηδὸν μετατρέπεται εἰς «μυκηναϊκόν». Καὶ τοῦ στρώματος τούτου διεκρίθησαν 6 στρώσεις και τρεῖς οἰκοδομικαὶ φάσεις. Τὸ πάχος αὐτοῦ κυμαίνεται μεταξὺ 2-2.50 μ.

Οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς ἐν Θεσσαλίᾳ παρέχεται τόσον εὐκρινῆς εἰκὼν τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος ἐν τῷ

Εἰκ. 34. Τεμάχια μυκηναϊκῶν κυλίκων «θαλασίου ρυθμοῦ»
(πορφύραι - ὀκτάποδες).

συνόλω του και οὐδέποτε ἄλλοτε ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εὐρέθησαν τόσον πλήρη και πλούσια στρώματα τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου.

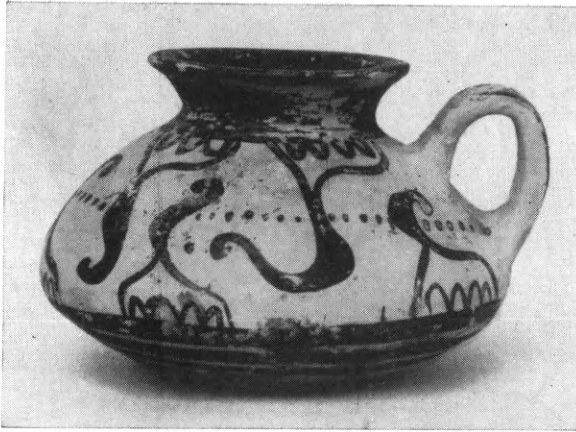
Ἡ κεραμεικὴ τῆς ΠΕ περιόδου περιλαμβάνει και ἐπέισακτα Urfirnis, χρήσιμα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν στρωμάτων, ἀφθονα δὲ και ἐξαιρετὸν ποιότητος εἶναι τὰ μεσοελλαδικὰ μινύεια και ἀμαυρόχρωμα.

Ἄλλ' ἰδιαίτερος σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς μυκηναϊκῆς κεραμεικῆς (εἰκ. 34, 35, 36). Ἀπειράριθμα ὄστρακα ἀγγείων ἀνεκαλύφθησαν, εἰς ἓν σημεῖον δὲ κατεμετρήθησαν τεμάχια ἀνήκοντα εἰς ὑπὲρ τὰ τριακόσια ἀγγεῖα. Τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα εἶναι σχετικῶς ἀφθονα και ἀρίστης ποιότητος, ἰσαξίας τῶν ἀργολικῶν, ἀξιολογώτερα δ' αὐτῶν εἶναι τὰ πρωιμώτερα (ΥΕ I - II) και

τὰ τῆς ΥΕ IIIA φάσεως, κοσμούμενα συχνάκις διὰ τοῦ γνωστοῦ θέματος τῆς πορφύρας (εἰκ. 34).

Ἐπὶ τῆς βάσεως μιᾶς κύλικος τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ III φάσεως εἶναι κεχαραγμένον ἀριθμητικὸν σύμβολον τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην—καὶ ἐλπιδοφόρον—ἐνδειξιν τῆς γνώσεως τῆς μυκηναϊκῆς γραφῆς καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ. Διότι, πλὴν ἄλλων, εὑρέθησαν τεμάχια μεγάλων ψευδοστόμων ἀμφορέων, τοῦ τύπου τῶν φερόντων ἐπιγραφάς.

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἶναι ἐπίσης πλούσια (ἔχομεν ὀκτώ

Εἰκ. 35. ΥΕ II ἀγγεῖον εὑρεθὲν παλαιότερον ἐν Νηλείᾳ (Παρὰ τὴν Ἴωλκόν).

ἐπαλλήλους ἀρχιτεκτονικὰς φάσεις ἐν τῷ συνοικισμῷ), ἀξιολογώτερα ὅμως εἶναι τὰ ἀνήκοντα εἰς μέγα κτήριο, εὑρεθὲν ἐντὸς τοῦ μυκηναϊκοῦ στρώματος. Τὸ κτίσμα τοῦτο, τοῦ ὁποῖου οἱ κύριοι τοῖχοι ἔχουν μέγα πάχος (1.30 μ.) καὶ φέρουν ἐσωτερικῶς παχὺ ἐπάλειμμα ἠχυρωμένου πηλοῦ, ἀνεσκάφη εἰς ἔκτασιν, ἀλλά, λόγῳ τοῦ μικροῦ βάθους τῆς ἐπιχώσεως καὶ διαταραχῶν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, δὲν ἐχρονολογήθη εἰσέτι ἀσφαλῶς. Ἐὰν τελικῶς ἀποδειχθῇ μυκηναϊκόν, πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἀρχοντος τοῦ συνοικισμοῦ.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ παράδοσις θὰ ἐπηληθεύετο δι' ἄλλην μίαν φοράν. Διότι ὁ ἐπώνυμος τῆς Νηλείας ἦρωσ, ὁ περιφημὸς Νηλεὺς, ἀδελφὸς τοῦ βασιλεύοντος τῆς γείτονος Ἴωλκοῦ

Πελίου, κατόκει βεβαίως εἰς οἶκημα ἀνάλογον πρὸς τὸ βασιλικὸν τοῦ γένους, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν, προκαλέσας τὴν μῆνιν ἢ τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ ἀδελφοῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῆ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πύλον, ὅπου ἐγένετο γενάρχης τῆς δυναστείας τῶν Νηλειδῶν.

Εἰκ. 36. Μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον ἐξ Ἴωλκοῦ.

Διὰ τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν τῇ ἀμέσως πρὸς τὴν Ἴωλκὸν συνδεομένη θέσει ταύτῃ, πλὴν τῶν ἄλλων σπουδαίων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, παρεσχέθη ἡ δυνατότης νὰ διερευ-

νηθῆ ἡ ἀλήθεια τῆς σχετικῆς μυθικῆς καὶ ἐπικῆς παραδόσεως καὶ διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς παρὰ τὴν βασιλεύουσαν Ἴωλκὸν καὶ δευτέρου, παραλλήλως ἀκμάζοντος, πολιτιστικοῦ κέντρου, ἀναμιμνήσκοντος τὴν θέσιν, ἣν ἐπεῖχεν ἐν Ἀργολίδι ἢ Τίρυνς ἐν σχέσει πρὸς τὰς Μυκήνας.

8. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ

Κατὰ τὸ 1957 συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Λαζαρίδη ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς διαπιστωθείσης διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους (Ἔργον 1956, σ. 54 ἐ.) ἐκτεταμένης νεκροπόλεως τῆς κειμένης περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα ΒΔ. τῆς Ἀμφιπόλεως. Διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἀνευρέθησαν ἕτεροι 64 τάφοι λαξευμένοι ὁμοίως ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ ἀργιλώδους βράχου καὶ χρονολογούμενοι εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, ἥτοι εἰς τὰ μέσα τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Ὁ συνηθέστερος τύπος αὐτῶν ἦτο ὁ τῶν λακκοειδῶν τάφων, σχήματος τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου· ἀνευρέθη ὁμοῦς καὶ εἰς κιβωτιόσημος, καλυπτόμενος διὰ μεγάλων πλίνθων πωρολίθου, ὅπως καὶ μέγας τάφος ἐκ τῶν λεγομένων «μακεδονικῶν» μετὰ

δρόμου, κλίμακος, νεκρικοῦ θαλάμου (διαστάσεων 3 x 4 μέτρων περίπου), καλυπτομένου διὰ καμάρας, καὶ τριῶν κογχῶν ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν (εἰκ. 37). Ἐντὸς τοῦ τάφου τούτου διεπιστώθησαν τρεῖς ταφαὶ διὰ μερικῆς καύσεως

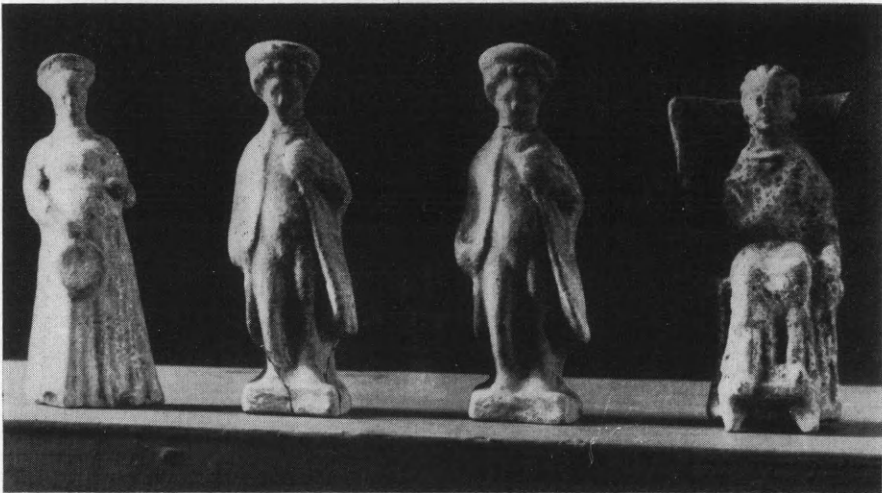
Εἰκ. 37. Ὁ νεκρικός θάλαμος «μακεδονικοῦ» τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως μετὰ τῆς κόγχης τῆς Β. αὐτοῦ πλευρᾶς.

ἐντὸς τῶν δύο κογχῶν του, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ διάφορα ἀγγεῖα, λύχνοι, πυξίδες καὶ χρυσᾶ κοσμήματα.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα ἦσαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πολλά, ἀνερχόμενα εἰς ἑκατοντάδας. Λίαν σημαντικὴ ἰδίως εἶναι ἡ σχηματισθεῖσα συλλογὴ εἰδωλίων, ἅτινα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν τύπων, ἥτοι θεάς, γυναῖκας καθημένας ἢ ὀρθίας, παιδιά, ζῶα κ.λ.π. (εἰκ. 38, 39). Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν εἰδωλίων εὐρίσκονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν διατηρήσεως, διασφύζοντα εἰσέτι τὴν πολυχρωμίαν των.

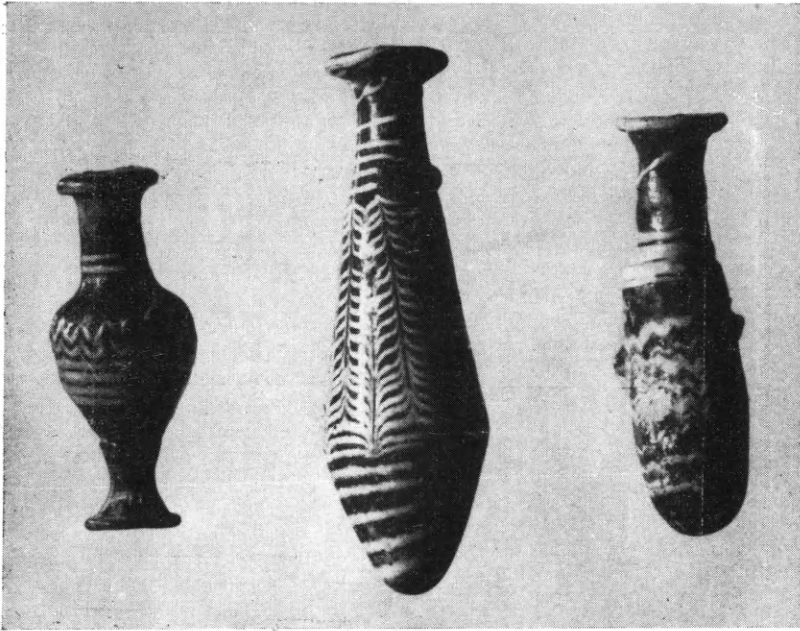

Εικ. 38. Ειδώλια Ἀφροδίτης καὶ γυναικῶν ἐκ τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

Εικ. 39 Ειδώλια ἐκ τάφου τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἐκ τῶν ἀγγείων συνηθέστερα εἶναι τὰ μελαμβραφῆ, ἰδίᾳ σκύφοι, κάνθαροι, κυάθια, ὡς καὶ τὰ ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια μὲ διακόσμησιν ἀνθεμίου, ἀνήκοντα χρονολογικῶς εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰῶνα. Ἄνευρέθησαν ἐπίσης καὶ μεγάλα ἀγγεῖα, ὡς ὁ ἀμφορεὺς τῆς εἰκόνας 37, ἀλάβαστρα, πυξίδες, λύχνοι καὶ τρία ἀγγεῖα σχήματος δακρυ-

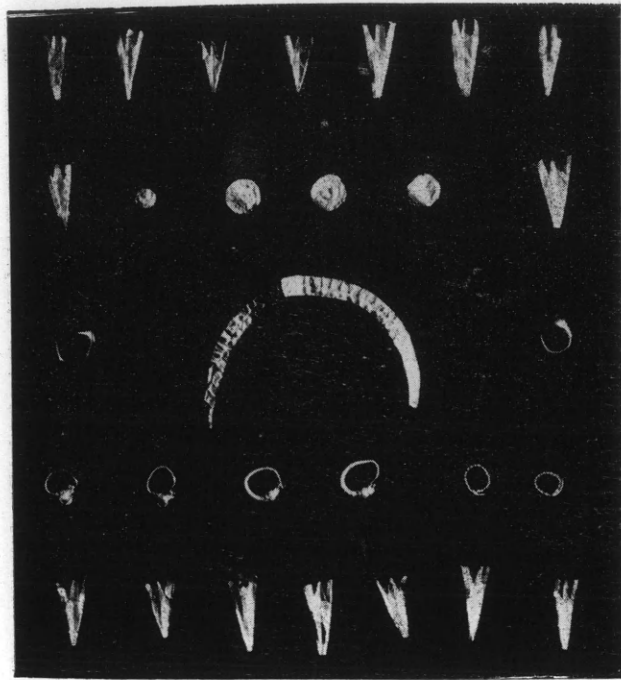
Εἰκ. 40. Ἄγγεῖα ἐκ πολυχρώμου ὑάλου ἐκ τάφων τῆς Ἀμφιπόλεως.

δόχου καὶ ἀλαβάστρου, ἐκ πολυχρώμου ὑάλου, φέροντα γραμμικὴν διακόσμησιν (εἰκ. 40).

Ἡ συλλογὴ τῶν χρυσῶν κοσμημάτων καὶ κτερισμάτων δὲν ἦτο τόσον πλουσία, ὅσον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ἄνευρέθησαν ἐν τούτοις τρία ζεύγη ἐνωτίων, δύο δακτύλιοι, μία ταινία—προφανῶς ἐκ μικροῦ περιδεραίου—, κυκλικὰ ἐλάσματα τὰ ὅποια ἐτίθεντο ὡς ὀβολοὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ καὶ διάφορα φύλλα (εἰκ. 41). Ἐκ τῶν ἐνωτίων δύο ζεύγη καταλήγουν εἰς κεφαλὰς ξύλων ἤτοι λέοντος καὶ αἰγός(ς). Πρὸς τούτοις περισυνελέγησαν ἐντὸς ἐνίων τάφων διάφορα ἐπίχρυσα κοσμήματα.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐρευνῶν ἀνευρέθησαν ἐπίσης τρία

τμήματα ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων, ὡς καὶ ἐπιτύμβιος ἐνεπίγραφος

Εἰκ. 41. Χρυσᾶ κοσμήματα καὶ κτερίσματα
ἐκ τάφων τῆς Ἀμφιπόλεως.

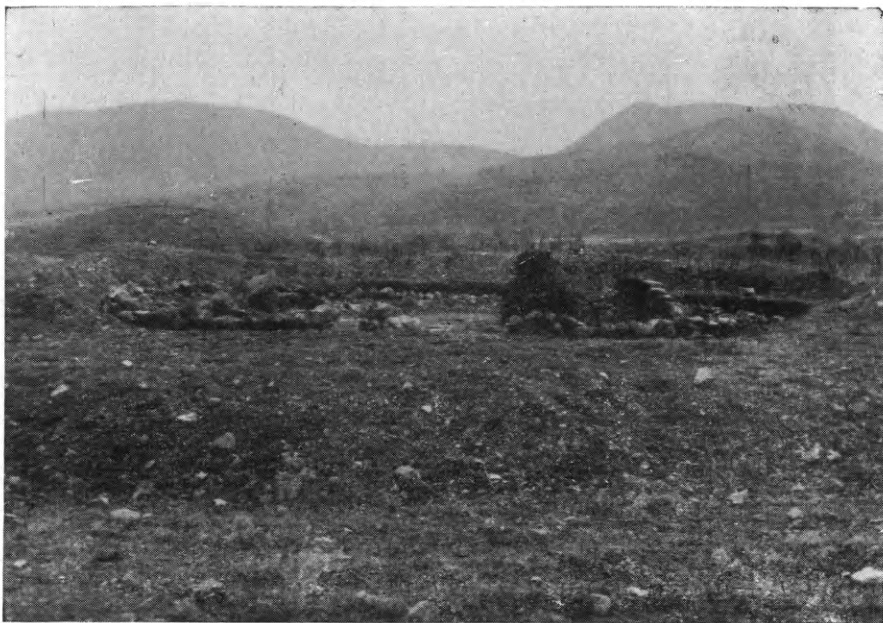
στήλη τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος, φέρουσα ἄνω ὠραῖον ἀνθέμιον καὶ
κάτω τὴν ἐπιγραφήν:

Ἀνδρομάχα Βύθνος | ἀδελφή.

9. BERGINA

Πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ἀξιολόγων λειψάνων εἰς τὸν πρὸς κατασκευὴν ἀθλητικοῦ γηπέδου προοριζόμενον χῶρον τῆς περιοχῆς Βεργίνης ἐνηργήθη διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Ἀνδρονίκου ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἣτις ἔφερεν εἰς φῶς τρεῖς συνεχομένους τυμβίσκους ὡς καὶ ἕτερον μεγαλύτερον (εἰκ. 42), κανονικοῦ σχήματος καὶ σημαντικῶν διαστάσεων (ὑψ. 2 μ. διάμ. 20' μ., περίπου).

Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν τυμβίσκων οὐδὲν ἀπέδωκεν, ἀλλ' ἔδειξεν

Εἰκ. 42. Γενικὴ ἄποψις τοῦ τύμβου Λ μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

Εἰκ. 43. Ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ περιβόλου τοῦ τύμβου Λ.

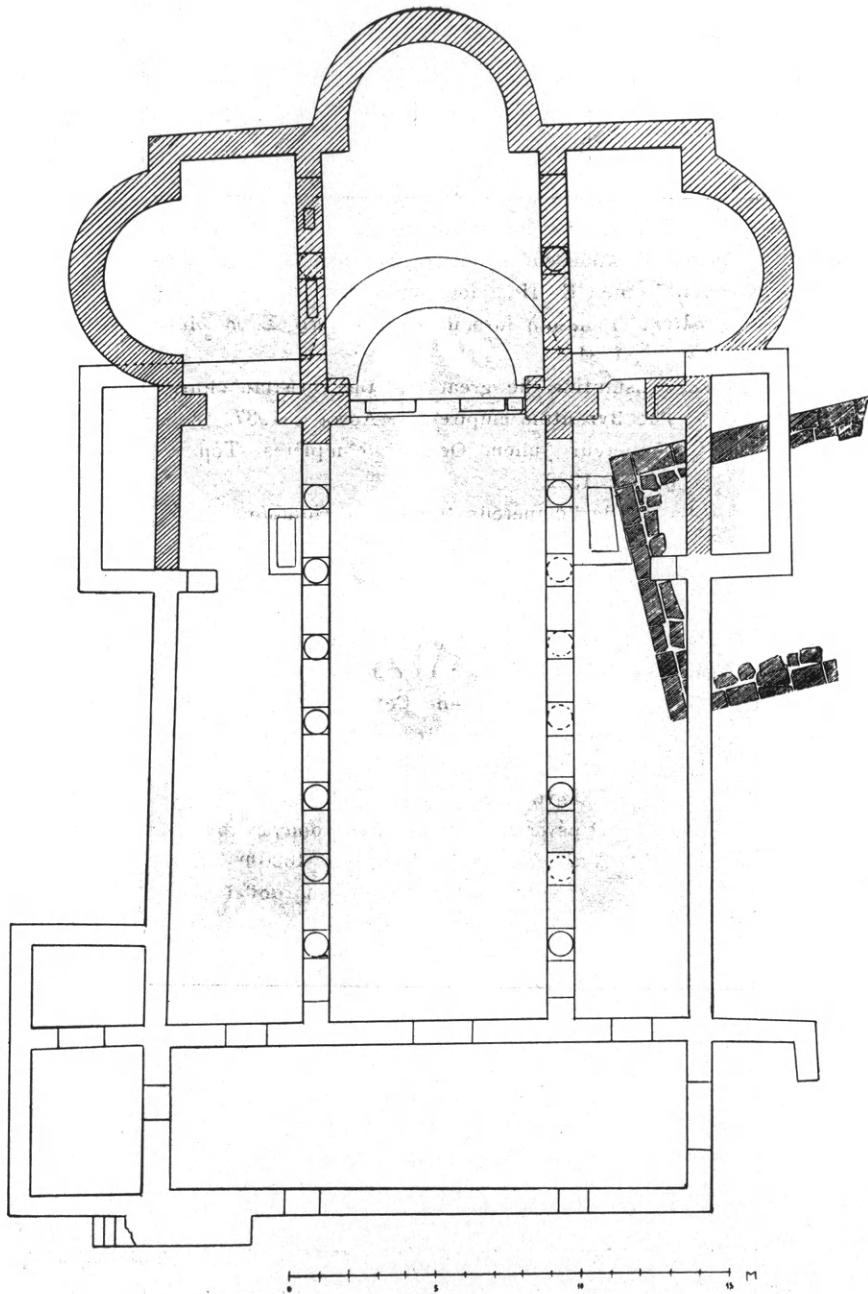
ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐξάρματος σχηματισθέντος προφανῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πλησίον κειμένης «Μεγάλης Τούμπας». Ἡ ἔρευνα τοῦ μεγάλου τύμβου, χαρακτηρισθέντος διὰ τοῦ γράμματος Μ, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀπογοητευτική. Διότι τὸ μόνον εὔρημα τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο πωρόλιθος διαστάσεων $1.15 \times 0.72 \times 0.45$ μ., ὅστις, κοιλανθεὶς ἐσωτερικῶς, ἐχρησίμευσεν ὡς λάρναξ πρὸς ἀπόθεσιν τοῦ τεφροδόχου ἀγγείου τῆς ταφῆς. Πλησίον τούτου ἔκειτο ἕτερος πωρόλιθος, τὸ κάλυμμα προφανῶς τοῦ πρώτου, ἀνασυρθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τυμβωρύχων κατὰ τὴν σύλησιν τοῦ εὐτελοῦς τούτου ταφικοῦ μνημείου. Ἐξ ὑπολειφθέντος ἡμίσεος ἐπιχρύσου πηλίνης ψηφίδος βεβαιούμεθα ὅτι ἡ ταφή ἀνήκεν εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου τούτου ἐπεχειρήθη ἀνασκαφὴ ἐτέρου μικροῦ τύμβου, κινδυνεύοντος νὰ καταστραφῆ ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Εἰς τὸν τύμβον τοῦτον—χαρακτηριζόμενον ὡς τύμβον Λ—ἀπεκαλύφθη διπλοῦς λίθινος περίβολος ἐπιμελοῦς κατασκευῆς (εἰκ. 43), ὁμοιος πρὸς τοὺς ἀποκαλυφθέντας εἰς ἄλλους τύμβους παλαιότερον. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν τύμβον τοῦτον οὐδὲν κινήτῳ εὔρημα ἐγένετο. Ὅπως δὲ εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἐρευνώμενον προϊστορικὸν νεκροταφεῖον τῆς Βεργίνης, διαταραχθεὶς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, ὡς κείμενος κατὰ τὴν παρυφὴν τοῦ νεκροταφείου.

10. ΗΠΕΙΡΟΣ. Δωδώνη.

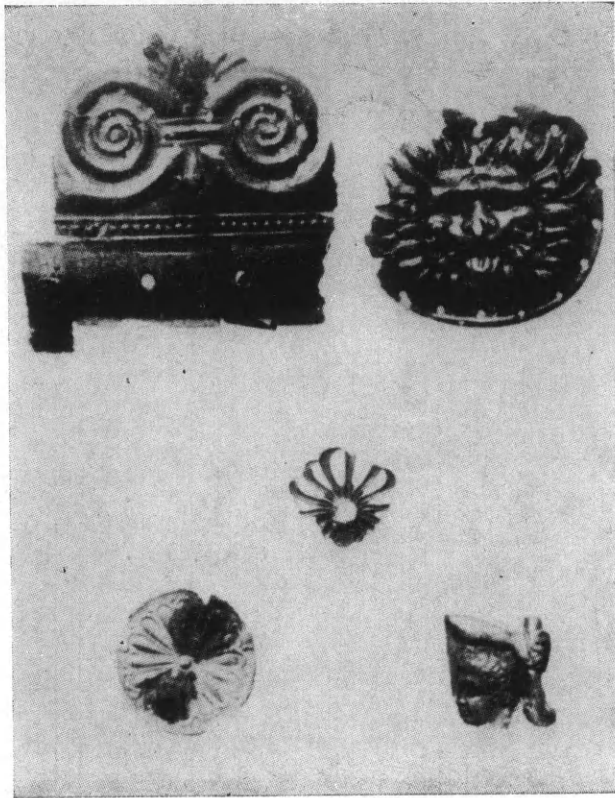
Ἡ ὀλιγοήμερος ἐν Δωδώνῃ ἀνασκαφὴ διεξήχθη καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδη εἰς δύο σημεῖα, ἧτοι κυρίως μὲν ἐν τῇ παλαιοχριστιανικῇ βασιλικῇ, ἐν μέρει δὲ εἰς τὸν Δ. τομέα, παρὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ναῖσκους. Ἐν τῷ χώρῳ τῆς βασιλικῆς ἐπεχειρήθη ἡ διαλεύκανσις τῆς σχέσεως τῆς ἀρχαιοτέρας βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ μεγάλη καὶ μοναδικὴ κόγχη ἀπεκαλύφθη πέρυσιν ἐν τὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς νεωτέρας τρικόγχου βασιλικῆς (εἰκ. 44).

Ἡ μεγάλη αὕτη κόγχη εὐρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς Α. πλευρᾶς, τῆς ὁποίας τὰ δύο ἐκατέρωθεν εὐθέα τμήματα ἐκάμπτοντο πρὸς Δ. καὶ προχωροῦντα ἐσχημάτιζον τὸ ἐγκάρσιον κλίτος. Τοῦτο συνήντα τὸν ἐξωτερικὸν βόρειον τοῖχον τῆς ἐκκλησίας, εἰσεχώρει

Εικ. 44. Κάτοψις τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῆς νεωτέρας
 βασιλικῆς τῆς Δωδώνης.

εἰς αὐτὸν καὶ ὄριζε τὸ ἱερόν αὐτῆς. Δὲν γνωρίζομεν πῶς ἦτο διαμορφωμένον τὸ ἱερόν τοῦτο τῆς ἀρχαιοτέρας βασιλικῆς, τὸ ὁποῖον ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ τῆς νεωτέρας. Οἱ ἐξωτερικοὶ ὅμως τοῖχοι τῆς βασιλικῆς μετὰ τὸ ἐγκάρσιον κλίτος ἦσαν οἱ αὐτοὶ καὶ

Εἰκ. 45. Τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ Δωδώνης.

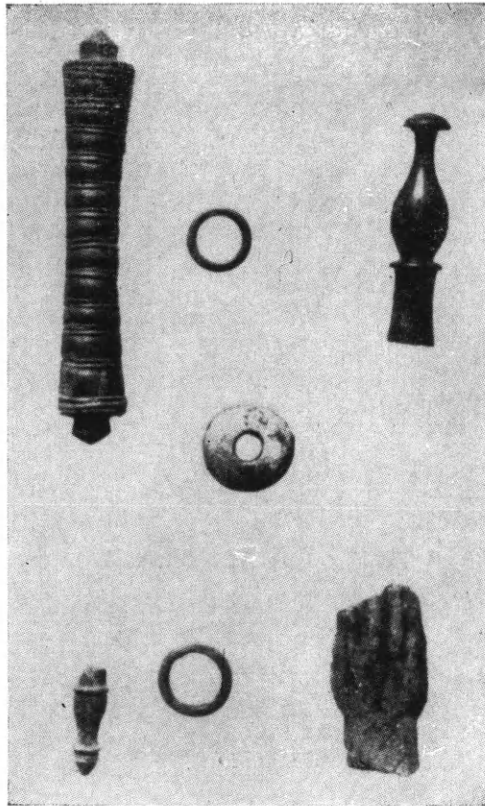
οἱ τῆς νεωτέρας. Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ταύτην βασιλικὴν ἀνήκει καὶ ἡ μεγάλη πλάξ θωρακίου μετὰ τὸν ἐπιπεδόγλυφον σταυρὸν καὶ τὰ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ δένδρα ἢ κλάδους, ἡ εὑρεθεῖσα ἐντὸς τῆς μεγάλης κόγχης.

Ὅταν δι' ἀγνώστους λόγους ἐγκατελείφθη ἢ κατεστράφη ἡ παλαιοτέρα αὕτη βασιλική, ἐκτίσθη μεγαλοπρεπέστερον ἢ νεωτέρα, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἱερόν, σχήματος τρικόγχου, ἐκάλυψε τὴν παλαιὰν ἀψίδα καὶ ἐπέξετάθη πέραν καὶ ἀνατολικώτερον αὐτῆς, ἡ δὲ βο-

ρεία κόγχη της κατέστρεψε τμήμα τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, διήρесе καὶ ἠχρήστευσεν αὐτό. Ἡ βορεία ὁμῶς πλευρὰ αὐτῆς μετὰ τὸ ἐγκάρσιον κλίτος συνήνητησε τὴν σφζομένην ὁμοίαν τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς καὶ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν ὡς συνέχειάν της περαιτέρω. Ὅτι ὁ βόρειος τοῖχος τῆς βασιλικῆς ἔξω καὶ πρὸς Δ. τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, φαίνεται ἐκ τῆς οἰκοδομικῆς συνδέσεώς του μετ' αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ἐντὸς τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους τμήμά του τὸ ἐρχόμενον ἐκ τῆς κόγχης, μεθ' ἧς εἶναι συνημμένον, δὲν συνδέεται μετὰ τοῦ τοίχου τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, προσκολληθὲν ἐκεῖ καὶ κτισθὲν, ὡς ὁ ἐξωτερικὸς βόρειος τοῖχος τῆς νεωτέρας ἐκκλησίας.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ πρὸς Δ. τμήμα τῆς νεωτέρας βασιλικῆς μετὰ τὴν διπλὴν κιονοστοιχίαν συνέπιπτε πρὸς τὸ τῆς παλαιότερας, ὡς καὶ ὁ νάρθηξ συγκοινωνῶν πρὸς μὲν τὸν ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν πρὸς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν διὰ δύο ἐκ Δ. θυρῶν. Τὰ κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν δύο μικρὰ προσκτίσματα εἶναι νεώτερα.

Πρὸς τούτοις κατὰ τὸ Β. τμήμα τοῦ ἐξωτερικοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος ἀνεκαλύφθη κλίμαξ (εἰκ. 44), τῆς ὁποίας σφζονται αἱ κατώταται τρεῖς βαθμίδες κατεσκευασμέναι διὰ λίθων μήκ. 1 μ. πλάτ. 0.35 μ. καὶ ὕψ. 0.20. Τὸ συνολικὸν μῆκος τῆς κλίμακος μετρεῖ περὶ τὰ 5.40 μ. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν εἰς τὸ μῆκος τοῦτο 14

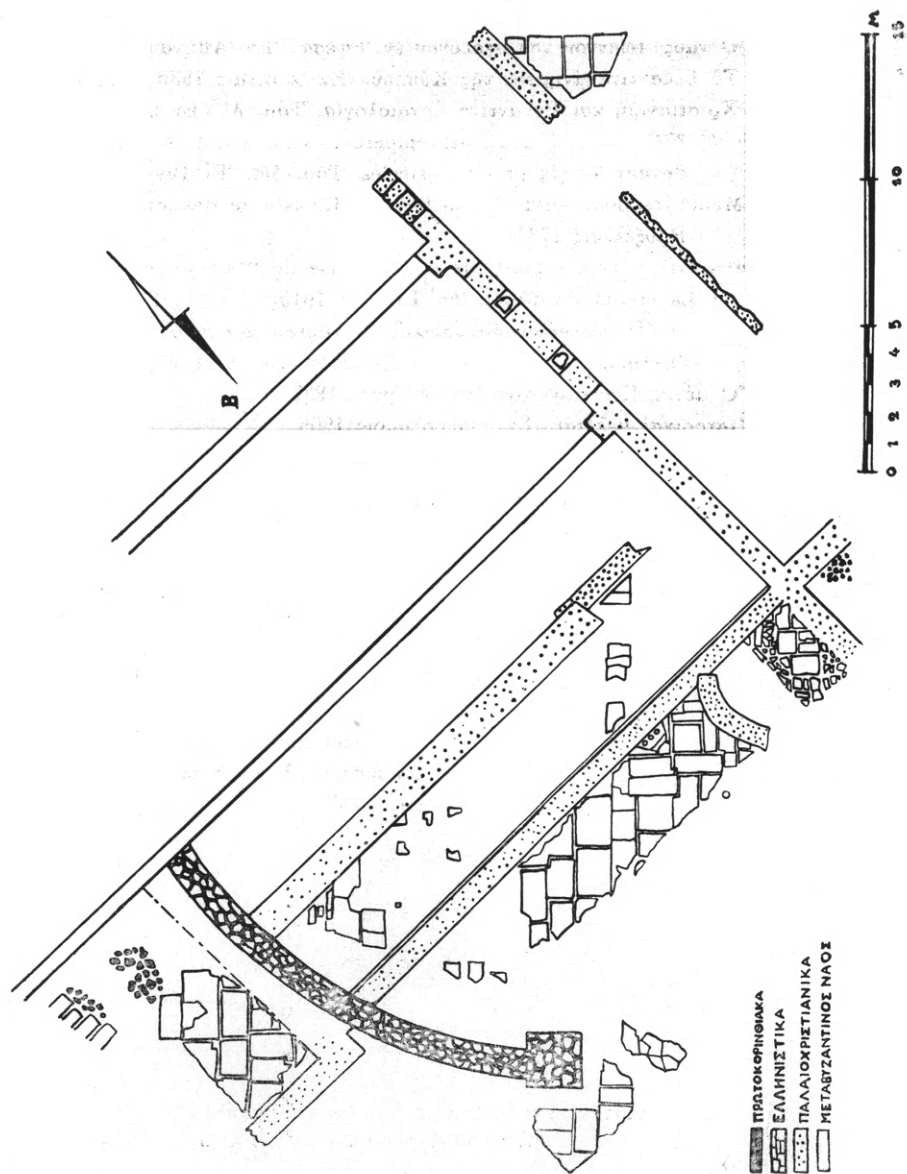
Εἰκ. 46. Τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ Δωδώνης.

βαθμίδας με πλάτος αὐτῶν 0.35, φθάνομεν μῆκος τῆς κλίμακος 4.10 μ. καὶ 14 βαθμίδας με ὕψος ἐκάστης 0.20, ἔχομεν ὕψος τῆς κλίμακος 2.80 μ. Μὲ τὰς 14 βαθμίδας πλάτους 0.35 λαμβάνομεν μῆκος, ὡς εἴπομεν, 4.10, ὑπολείπεται δὲ χῶρος 1.30 μ., ὅστις θὰ ἐξηρησίμευεν ὡς πλατύσκαλον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος, Οὕτω με προσθήκην μιᾶς ἔτι βαθμίδος, ἵνα ἀνέλθῃ τις εἰς τὴν θύραν πρὸ τῆς κλίμακος, φθάνομεν ὕψος αὐτῆς 3.15 μ., ὅπερ θὰ εἶναι καὶ τὸ ὕψος τοῦ ὑπερῶου τοῦ νάρθηκος, τὸ ὁποῖον εἶναι σχετικῶς πολὺ μικρόν.

Εἰς τὸν Δ. τομέα παρὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ναῖσκους ἐξηκολούθησεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπιχώσεως μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Εἰς βάθος 1.70 μ. εὐρίσκεται τὸ ἀρχαῖκόν στρώμα, ὅπου εὐρέθησαν μικρὰ συντρίμματα χαλκῶν ἀντικειμένων (εἰκ. 45 καὶ 46). Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν ρόδακα χαλκοῦν σφύζοντα σιδηροῦς ἤλους κατιωμένους, χαλκοῦν ἔλασμα με ἔκτυπον πλοχμόν, τμήμα χαλκῆς βάσεως ἐχούσης περίξ γλωσσοειδῆ φύλλα καὶ ἓνα λεοντόποδα σφύζομενον. Πρὸς τούτοις ἔλασμα σχεδὸν τριγωνικὸν με ἐξέχον ἐν τῷ μέσῳ τμήμα καὶ περίξ μικρὰς ὀπὰς, τμήμα χαλκοῦ ἀνθεμίου, στρογγύλον ἔλασμα με ἔκτυπον γοργόνειον (διαμ. 0.059), μικρὰν χαλκῆν ὀριζοντίαν λαβὴν με δακτυλίους ἐκτύπους, τμήμα χαλκῆς χειρὸς ἀγαλματίου, χαλκᾶ ἐξαρτήματα καὶ τμήμα χαλκοῦ ἐλάσματος, ὕψους 0.025, με ἔκτυπον κεφαλὴν Ἡρακλέους φέροντος τὸ ρόπαλον, τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ.

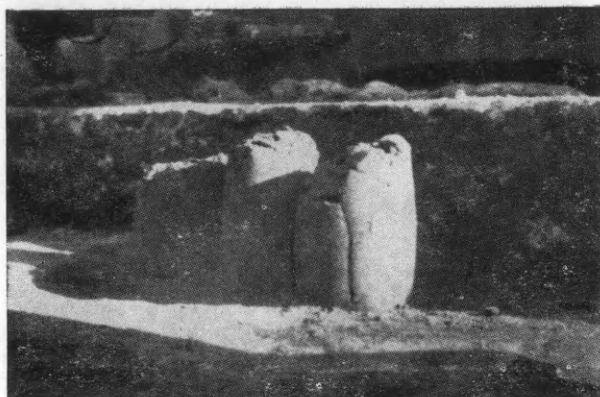
11. ΚΕΡΚΥΡΑ. Παλαιόπολις.

Εἰς τὴν Παλαιόπολιν τῆς Κερκύρας συνεχίσθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Β. Καλλιπολίτου ἡ ἀνασκαφὴ ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν διερεῦνησιν τοῦ ἀρχαιοτέρου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καμπυλογράμμου οἰκοδομήματος ("Ἔργον 1956, σ. 68 ἐ.), τοῦ ὁποίου ἀπεδείχθη ὁ ΒΔ. προσανατολισμός (εἰκ. 47). Ἀφαιρεθέντος νεωτέρου προχείρου κτίσματος τῶν χρόνων τῆς Ἐνετοκρατίας ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου, ἀπεκαλύφθη τὸ καλῶς διατηρούμενον πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ ἀρχαίου κτηρίου. Θεμελιωμένη ἐπὶ τῶν πλακῶν αὐτῶν, κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα, εὐρέθη μικρὰ ἀψὶς κατεσκευασμένη διὰ λιθοδομῆς. Αὕτη ἀνήκει εἰς μικρὸν κτίσμα τῆς πα-

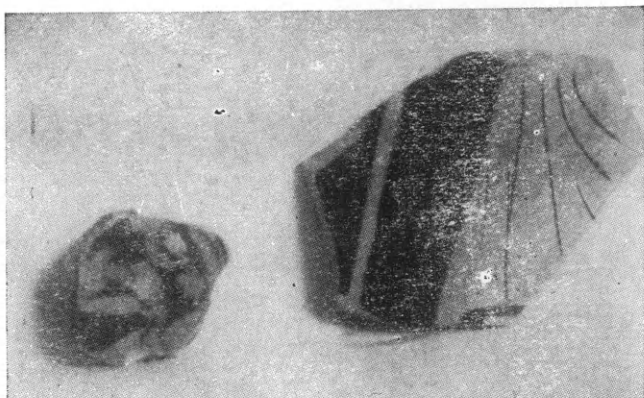
Εικ. 47. Κάτοψις τῆς ἀνασκαφῆς Παλαιοπόλεως Κερκύρας.

λαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς, ὅποτε τὸ ἀρχαῖον δάπεδον διετηρήθη καὶ ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τρεῖς παλαιοχριστιανικοὺς ἀμφορεῖς κατὰ χώραν.

Εἰκ. 48. Παλαιόπολις Κερκύρας. Παλαιοχριστιανικοὶ ἀμφορεῖς κατὰ χώραν.

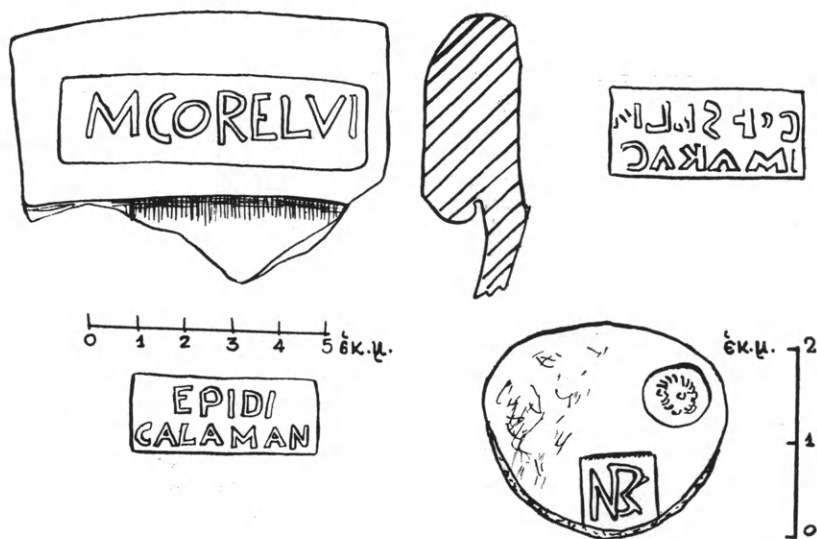
φορεῖς εὐρεθέντας κατὰ χώραν, ἐμπεπηγμένους δηλ. μεταξὺ τῶν πλακῶν τοῦ ἀρχαίου δαπέδου (εἰκ. 48). Ὁ γῶρος οὗτος δριζεται

Εἰκ. 49. α) Ἀπότμημα κορινθιακῆς κύλικος με παράστασιν σειρηῆνος. β) Ἀπότμημα ἀττικῆς ἀγγείου τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

κατὰ τὴν Β. πλευρὰν ὑπὸ ἀναλήματος, διὰ τὸ ὅποιον ἐχρησιμοποιήθησαν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος ὡς καὶ θραύσματα τῶν πλακῶν τοῦ δαπέδου τοῦ ἐρευνωμένου ἀρχαίου κτηρίου. Πρὸς ἐξακριβῶσιν τῆς ἐκτάσεως τούτου διενηρ-

γήθη δοκιμαστική έρευνα εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ἄκρον τοῦ χώρου τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος ὑπὸ τοῦ δημοσίου, δηλ. πρὸς Δυσμὰς τοῦ τριβήλου τῆς βασιλικῆς. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀπέχον 35 μέτρα ἀπὸ τὴν βορείαν ἀπόληξιν τοῦ καμπυλογραμμοῦ τοίχου, ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου (πρβ. σχεδιογράφημα κατόψεως, εἰκ. 47). Καὶ ἐδῶ, ἀπὸ τὴν ροπήν τῶν ἀρομογῶν τῶν μεγάλων πλακῶν προκύπτει πάλιν ὁ ΒΔ. προσανατολι-

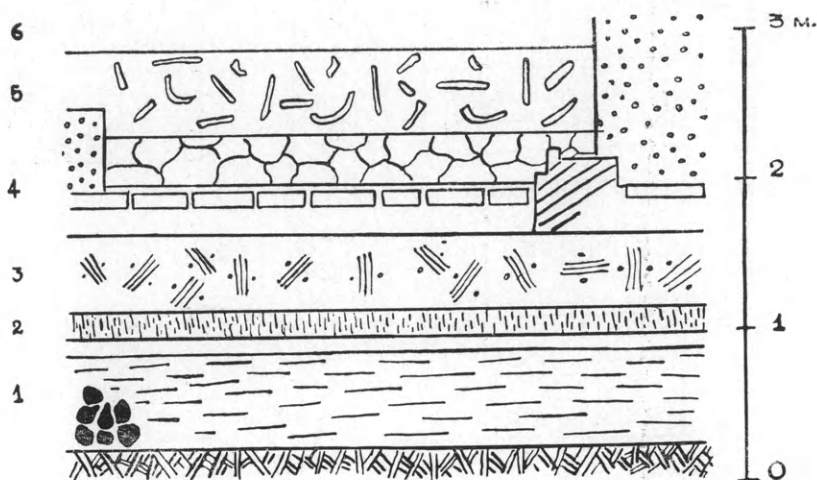
Εἰκ. 50. Χαλκοῦν σύμβολον καὶ λατινικαὶ σφραγίδες ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Παλαιοπόλεως Κερκύρας.

σμός τοῦ κτηρίου. Τὸ δάπεδον συνεχίζεται πρὸς Ν. καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τὴν ἐπίχωσιν τῶν παρακειμένων ἰδιωτικῶν κήπων. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξαγορασθῇ μικρὰ ἔκτασις τῶν κήπων αὐτῶν.

Ἐκ τῶν μικρῶν εὐρήματα, σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ἀποτμήματα μαρμαρίνης ζωοφόρου με ἀνάγλυφον σπείραν ἀκάνθης καὶ ἄλλα με ἰωνικὸν κυμάτιον. 2) Ἀποτμήματα σφονδύλων δωρικῶν κίωνων ἐξ ἀσβεστολίθου καὶ μαρμαρίνων λεοντοκεφαλῶν ἐξ ὑδρορρόγης τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος. 3) Ὀστρακα ἀγγείων κορινθιακῶν ἀπὸ τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς, ἐν οἷς ἀπότμημα κύλικος με μελανόμορφον παράστασιν σειρήνος (εἰκ. 49). 4) Σφραγίσματα, μετὰ τῶν ὁποίων ἔν, ἐπὶ χαλκοῦ συμβόλου, φέρει τὸ σύμπλεγμα

τῶν γραμμάτων NB (εἰκ. 50). Πρόκειται προφανῶς περὶ δικαστικοῦ συμβόλου, ὅπερ ἀνάγεται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν καὶ ἐνέχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἐρευωμένου οἰκοδομήματος (εἰκ. 47 σχεδιογράφημα).

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ ἐβεβαίωσε τὴν διαδοχὴν δύο οἰκοδομικῶν περιόδων διὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν (εἰκ. 51), διότι τὸ ἀποκαλυφθὲν μικρὸν ἀψιδοειδὲς κτίσμα ἀνάγεται ἀκόμη εἰς τὴν

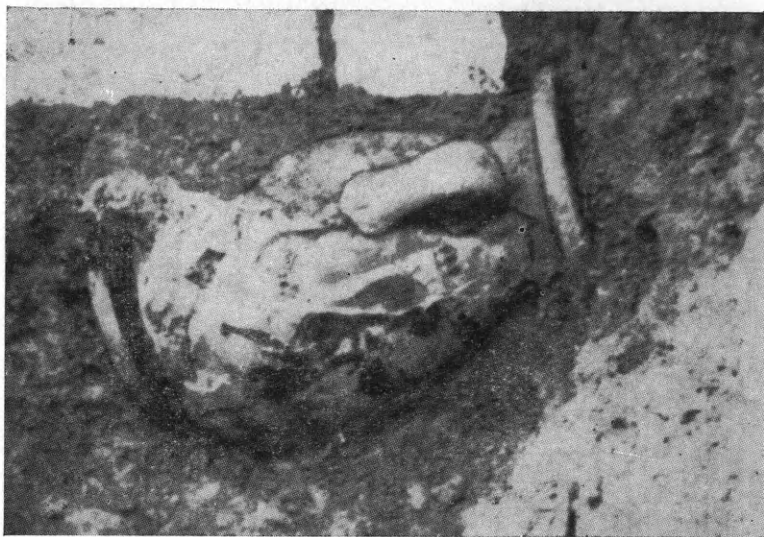

Εἰκ. 51. Τομὴ κατὰ πλάτος τοῦ Β. κλίτους 1. στρώμα πρωτοκορινθιακόν 2. ἀγγεῖα 6^{ου} - 4^{ου} αἰῶνος 3. χονδροειδῆ ἀγγεῖα 4. πλακόστρωτον δάπεδον καὶ καμπυλόγραμμος τοῖχος 5. στρώμα κεράμων παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς 6. ψηφιδωτὸν δάπεδον βασιλικῆς β' περιόδου.

παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν, ἐκτίσθη δὲ καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ θεμελίου τοῦ ἐξωτερικοῦ βορείου τοίχου τῆς πρώτης βασιλικῆς. Εἶναι φανερὸν ὅτι συνεπεῖα πυρκαϊᾶς, τῆς ὁποίας τὰ ἴχνη διεπιστώθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Β. κλίτους, ἡ βασιλικὴ ἀνοικοδομηθεῖσα περιορίσθη κατὰ πλάτος, δηλ. κατὰ τὸ ἀκραῖον βόρειον κλίτος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη τὸ μικρὸν ἀψιδοειδὲς κτίσμα. Ἀπὸ τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τούτου, τὸ ὁποῖον δὲν διαφέρει ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἀπὸ τὰ ἄλλα σφζόμενα ψηφιδωτὰ τῆς βασιλικῆς, προκύπτει ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη ἔγινεν εἰσέτι κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν.

12. AMBPAKIA (Ἄρτα).

Ἐν Ἀμβρακίᾳ ἐνηργήθη διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Ζαφειροπού-

Εἰκ. 52. Μελανόμορφος πελίκη ἐξ Ἀμβρακίας.

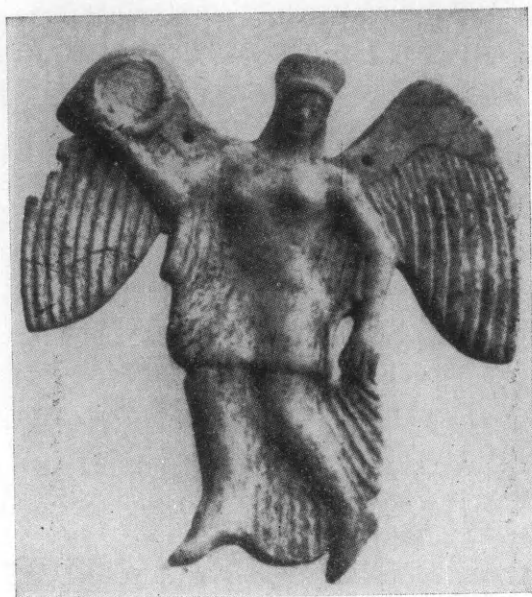
λου ἀνασκαφικῆ ἔρευνα εἰς τὸ πρὸς Ἄν. τῆς σημερινῆς Ἄρτης

Εἰκ. 53. Ταφή ἐντὸς χαλκῆς ὑδρίας.

νεκροταφεῖον καὶ ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Κουτσομύτα», ὅπου αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐργατικῶν κατοικιῶν προσέ-

κρουσαν εἰς ἀρχαίους τάφους. Ἐν συνόλῳ ἀπεκαλύφθησαν 75 τά-

Εἰκ. 54. Εἰδώλιον Νίκης ἐκ τάφου τῆς Ἀμβρακίας.

φοι: κιβωτιόσχημοι, ἀπλοῖ λάκκοι καὶ ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων, χαλ-

Εἰκ. 55. Πήλινα τῶν παιδικῶν τάφων Ἀμβρακίας.

κῶν ἢ πηλίνων. Οἱ τάφοι οὗτοι χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 500 πε-
ρίπου π.Χ. ἕτους ἕως χαμηλὰ εἰς τὸν 4^{ον} αἰῶνα. Αἱ ταφαὶ ἦσαν

πενιχραὶ καὶ δὲν ἔδωσαν πλούσια εὐρήματα. Τὰ κτερίσματα περιορίζοντο συνήθως εἰς μίαν ἢ δύο μελαμβαφεῖς κύλικας καὶ στλεγγίδας, ἐνίοτε εἰς μέγαν ἀριθμὸν (εὐρέθησαν 34 ἐντὸς ἐνὸς τάφου). Ἀξιολογώτερα εὐρήματα εἶναι α) μελανόμορφος πελίκη φέρουσα παράστασιν Ἡρακλέους συμποσιάζοντος καὶ Σατύρου προσφέροντος κάνθαρον (εἰκ. 52) β) ἐρυθρόμορφον ποτήριον (περὶ τὸ 470) φέρον παράστασιν ἐξηπλωμένης Μαινάδος καὶ Σατύρου καὶ γ) χαλκῆ ὑδρία, τῆς ὁποίας ἡ λαβὴ κοσμεῖται δι' ἀναγλύφου Σειρήνης (εἰκ. 53). Ἐνδιαφέροντα εὐρήματα ἔδωσαν καὶ οἱ παιδικοὶ τάφοι τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, ἦτοι πλαγγόνας καὶ ἄλλα εἰδώλια καὶ πήλινα ὑστεροαρχαῖκὰ ἀνάγλυφα παριστῶντα Νίκας (εἰκ. 54), σφίγγας (εἰκ. 55) καὶ γοργόνας.

13. ΛΕΧΑΙΟΝ α) Νυμφαῖον.

Διὰ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς ἀναστηλώσεως κ. Εὐστ. Στίκα προέβη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τοῦ εἰς τὴν θέσιν «Κοράκου» παρὰ τὸ Λέχαιον τῆς Κορίνθου κειμένου ὑστερορωμαϊκοῦ κτηρίου, τὸ ὁποῖον ἀνέσκαψεν ἐν ἔτει 1918 ὁ ἀείμνηστος Ἀ. Φιλαδελφεύς.

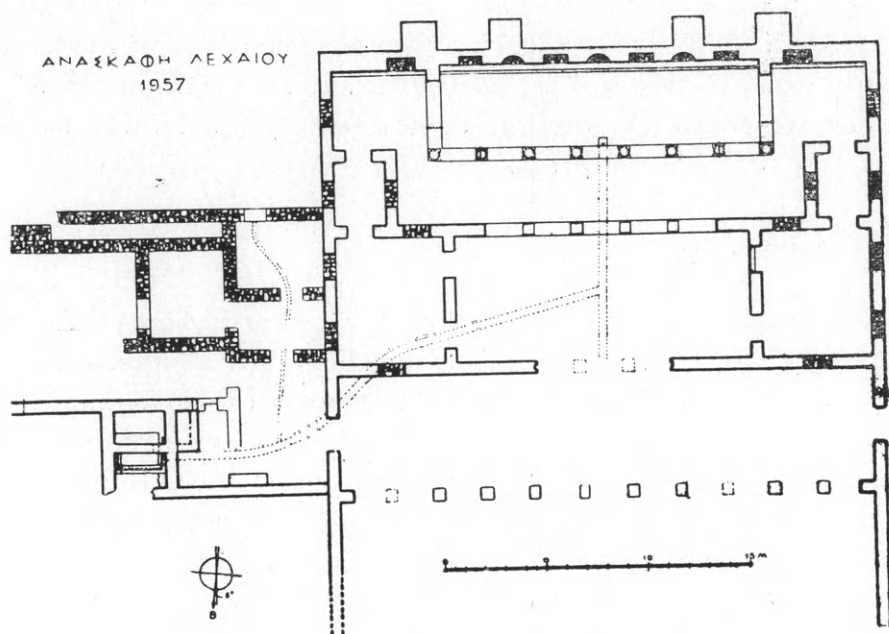
Σκοπὸς τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ παλαιοῦ τούτου κτηρίου ἦτο ἡ ἀκριβὴς ἀποτύπωσις, ἐκ νέου μελέτη καὶ ἀναπαράστασις αὐτοῦ.

Τὸ κτήριο εὐρέθη τελείως κεκαλυμμένον ὑπὸ χωμάτων καὶ τῶν ἀγρίων θάμνων καὶ καλάμων, οἵτινες ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὸ διαρρεῦσαν 40ετὲς διάστημα. Μετὰ τὸν ἐπίπονον καὶ προσεκτικὸν καθαρισμὸν αὐτοῦ διεπιστώθη ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως, ὡς ἐδέχθη ὁ Φιλαδελφεύς, ἀλλὰ περὶ ρωμαϊκοῦ νυμφαίου ἢ θερινοῦ ἀναψυκτηρίου τῆς Κορίνθου, τὸ ὁποῖον μετετρέπη κατὰ τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα εἰς κρήνην. Καὶ τοῦτο διότι ἡ διάταξις τῶν χώρων ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ἦσαν κατοικήσιμοι, λόγῳ τῶν πολλῶν ἀνοιγμάτων, ἅτινα ἔφερον τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ συγκρότημα διαμερίσματα (εἰκ. 56).

Ὡς βλέπει τις ἐκ τῆς παρατιθεμένης νέας κατόψεως (εἰκ. 56) τὸ κτήριο τοῦτο εἶναι ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα, πλάτους 27.70 μ. καὶ μήκους 40.76 μ., ἐκτισμένον ἐπὶ φυσικοῦ πρानοῦς, δι' ὃ καὶ ὁ Ν. τοίχος αὐτοῦ φέρει ὀπισθεν τέσσαρα ἀντερείσματα, διαστάσεων

1.85 × 1.50, προωρισμένα ίνα βαστάζουν τὰ ὑπερθεν χώματα, δεδομένου ὅτι ἔχομεν ὑψομετρικὴν διαφορὰν ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ κτηρίου 3.50 μ. περίπου.

Ἀποτελεῖται δὲ τὸ συγκρότημα ἀπὸ μίαν μεγάλην ὑπαιθρον αὐλήν (Α), πρὸς Βορρᾶν, τῆς ὁποίας σφύζονται μόνον τμήματα τῶν τοίχων, καὶ ἀπὸ ἓνα ὀρθογώνιον χώρον (Β), διαστάσεων

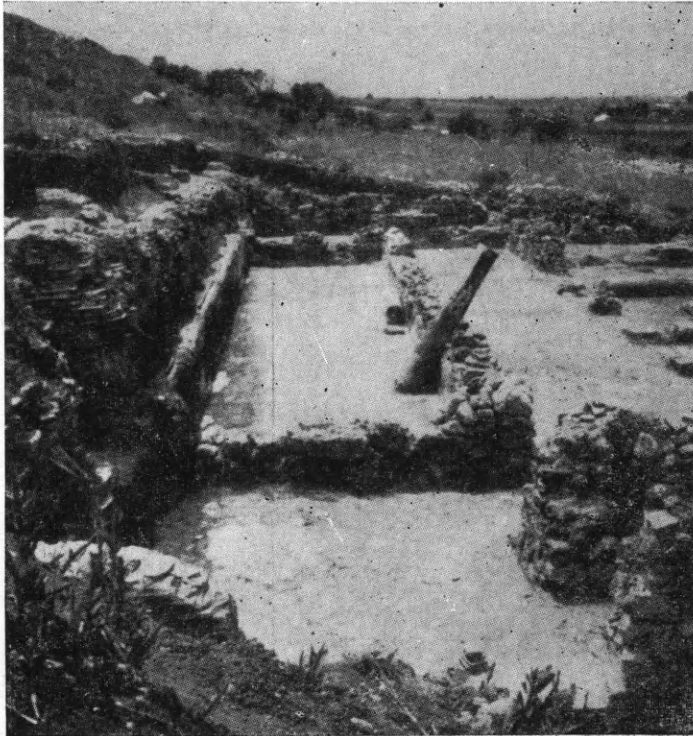
Εἰκ. 56. Κάτοπις τοῦ νυμφαίου τοῦ Λεχαίου.

26.40 × 5.65, ὅστις ἔφερε πρὸς Βορρᾶν ἀνοικτὴν τοξοστοιχίαν ἐκ δέκα κιόνων, τῶν ὁποίων σφύζονται κατὰ χώραν ὀκτὼ βάθρα.

Ὁ ἀνωτέρω ὀρθογώνιος χώρος ἐπικοινωνεῖ δι' ἑνὸς ἀνοίγματος 6.50 μ. μὲ ἕτερον ὀρθογώνιον χώρον (Γ), διαστ. 14.40 × 6.23, ὅστις ἔφερε πρὸς Ν. κινοστοιχίαν ἐκ τεσσάρων κιόνων, πρὸς Α. δὲ καὶ Δ. ἐπικοινωνῶνι μὲ δύο διαμερίσματα Δ καὶ Ε, διαστάσεων 6.30 × 5.30. Τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἔφερον ἕκαστον ἕξ ἀνοίγματα. Μετὰ τὸν χώρον Γ ἔχομεν ἓν μέγα διαμέρισμα (Ζ), διαστάσεων 26.40 × 7.45, ὅπερ συνείχετο πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. πρὸς δύο μικροὺς χώρους διαστάσεων 2.52 × 3.15 (εἰκ. 56). Πάντων τῶν ἀνωτέρω

χώρων τὸ δάπεδον καλύπτεται διὰ μαρμαροθετημάτων, δείγματα τῶν ὁποίων παρέχουσιν αἱ εἰκόνες 59 καὶ 60.

Ὁ Ν. τοῖχος τοῦ τελευταίου τούτου διαμερισματος φέρει ἐναλλαγῆς ἐξ ὀρθογωνίου καὶ τρεῖς ἡμικυκλικὰς κόγχας, ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων καὶ παραλλήλως ἔρρεεν ἐξ ὀχετοῦ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἤρχετο

Εἰκ. 57. Ἐπιτομή τοῦ νυμφαίου ἀπ' Ἀνατολῶν.

ἐκ παρακειμένης ἄνωθεν τοῦ τοίχου πηγῆς, ἣτις καὶ σήμερον ὑπάρχει. Ἡ διάταξις τῶν χώρων τοῦ κτηρίου τούτου ὡς καὶ αἱ ὀρθογώνιοι καὶ ἡμικυκλικαὶ κόγχαι τοῦ νοτίου τοίχου, ὅστις εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου δι' ὀπτοπλίνθων ἐκτισμένος, μαρτυροῦσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ρωμαϊκοῦ νυμφαίου.

Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο κτήριο ὑπέστη μεταγενεστέρως καὶ δὴ κατὰ τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα διαφόρους προσθήκας καὶ μετατροπὰς, ἧτοι: πρὸ τοῦ νοτίου τοίχου τῶν κογχῶν προσετέθη δεξαμενὴ, δια-

στάσεων 15.56×3.72 , ὁ ἐμπρόσθιος τοῖχος τῆς ὁποίας ἔφερεν ὀκτώ κίονας. Οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὡς καὶ οἱ τοῖχοι τῶν ἄλλων διαμερισμάτων ἐκαλύφθησαν μὲ ὀρθομαρμάρωσιν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τοῦ ὅτι αἱ θύραι τῶν διαμερισμάτων Δ καὶ Ε ἐφράχθησαν διὰ τοιχοποιίας, ἐπὶ τῆς

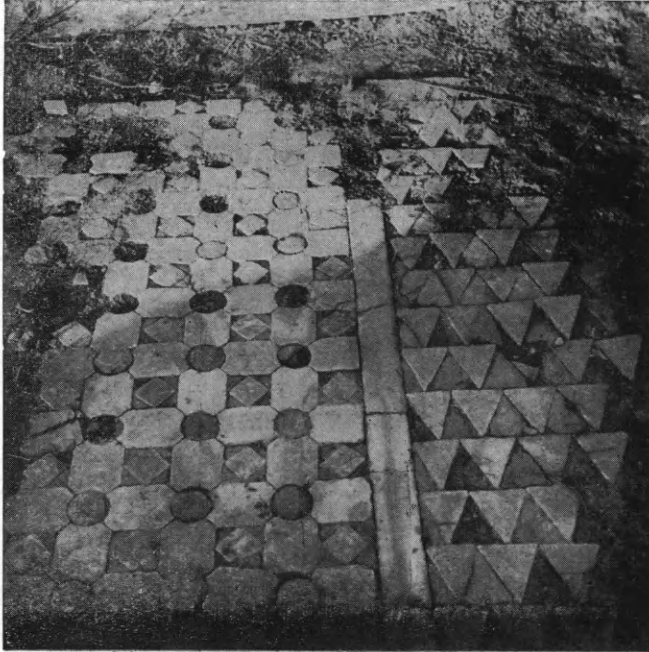
Εἰκ. 58. Ἐπιτομή τοῦ νυμφαίου ἀπὸ Δυσμῶν.

ὁποίας ἐτέθη μεταγενεστέρως ἢ ὀρθομαρμάρωσις, ἣτις σφίζεται μέχρι σήμερον, τὰ δὲ δάπεδα ἐπέστρώθησαν διὰ μαρμαρίνων πλακιδίων λευκῶν καὶ ἐγχρωμῶν τριγωνικῶν, τετραγωνικῶν, κυκλικῶν καὶ ρομβοειδῶν (εἰκ. 59 καὶ 60). Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐφράχθησαν μὲ τὴν αὐτὴν τοιχοποιίαν καὶ αἱ κόγχαι τοῦ Ν. τοίχου (εἰκ. 56).

Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι τὸ σύστημα ἐκκενώσεως καὶ ἀποχετεύσεως τῶν ὑδάτων τῆς μεγάλης δεξαμενῆς, ὡς καὶ ἡ σύν-

δεσις τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων πρὸς μικροτέραν καλῶς ἐκτισμένην κρήνην εὐρισκομένην ὀλίγα μέτρα πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ ὄλου συγκροτήματος (ᾧρα σχέδιον κατόψεως εἰκ. 56).

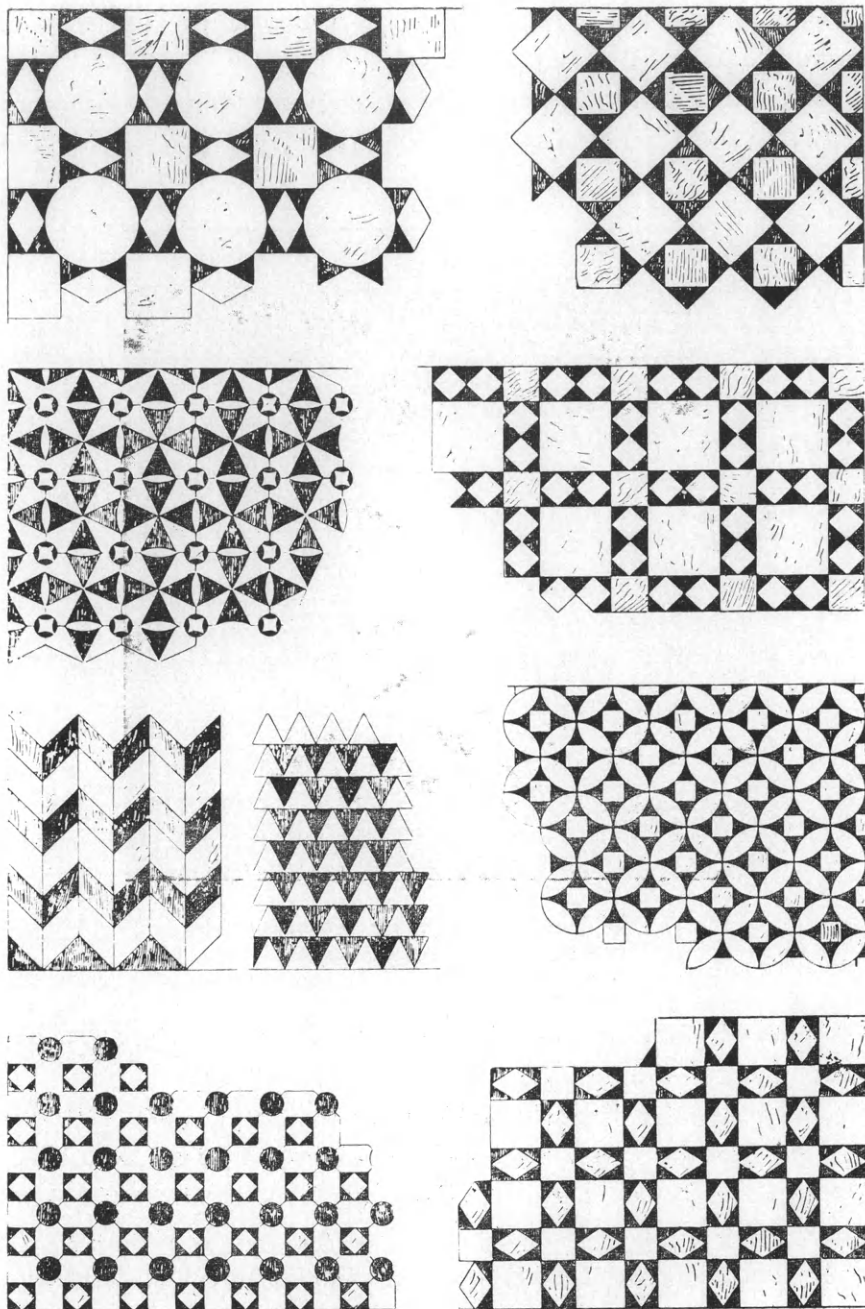
Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα τοῦ Αὐρηλιανοῦ (270-275 μ.Χ.) ὡς καὶ δύο μικρὰ χαλκᾶ νομίσματα, ἓν εἰκο-

Εἰκ. 59. Μαρμαροθετήματα τοῦ δαπέδου τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

σανοῦμιον Ἰουστίνου τοῦ Α' (518-527 μ.Χ.) καὶ ἕτερον Ἰουστιανου τοῦ Α' (538 μ.Χ.).

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι τὸ μὲν ρωμαϊκὸν νυμφαῖον θὰ ἐκτίσθη τὸν 3^{ον} μ.Χ. αἰῶνα μετετράπη δ' εἰς παλαιοχριστιανικὴν κρήνην τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα· οὕτω δικαιολογεῖται ἡ ἀνεύρεσις πολλῶν ἰωνικῶν μεθ' ὑψηλῶν ἐπιθημάτων κιονοκράνων φερόντων ἀνάγλυπτον σταυρὸν ἐν μέσῳ φύλλων ἀκάνθης, τὴν ὑπαρξιν τῶν ὁποίων ὁ Φιλαδελφεὺς ἐσημείωσεν ὡς «περίεργον καὶ προβληματικὴν».

Είχ. 60. Διακοσμητικά θέματα των μαρμαροθετημάτων
του δαπέδου του παρὰ τὸ Λέχαιον νυμφαίου.

14. ΛΕΧΑΙΟΝ β) Βασιλική.

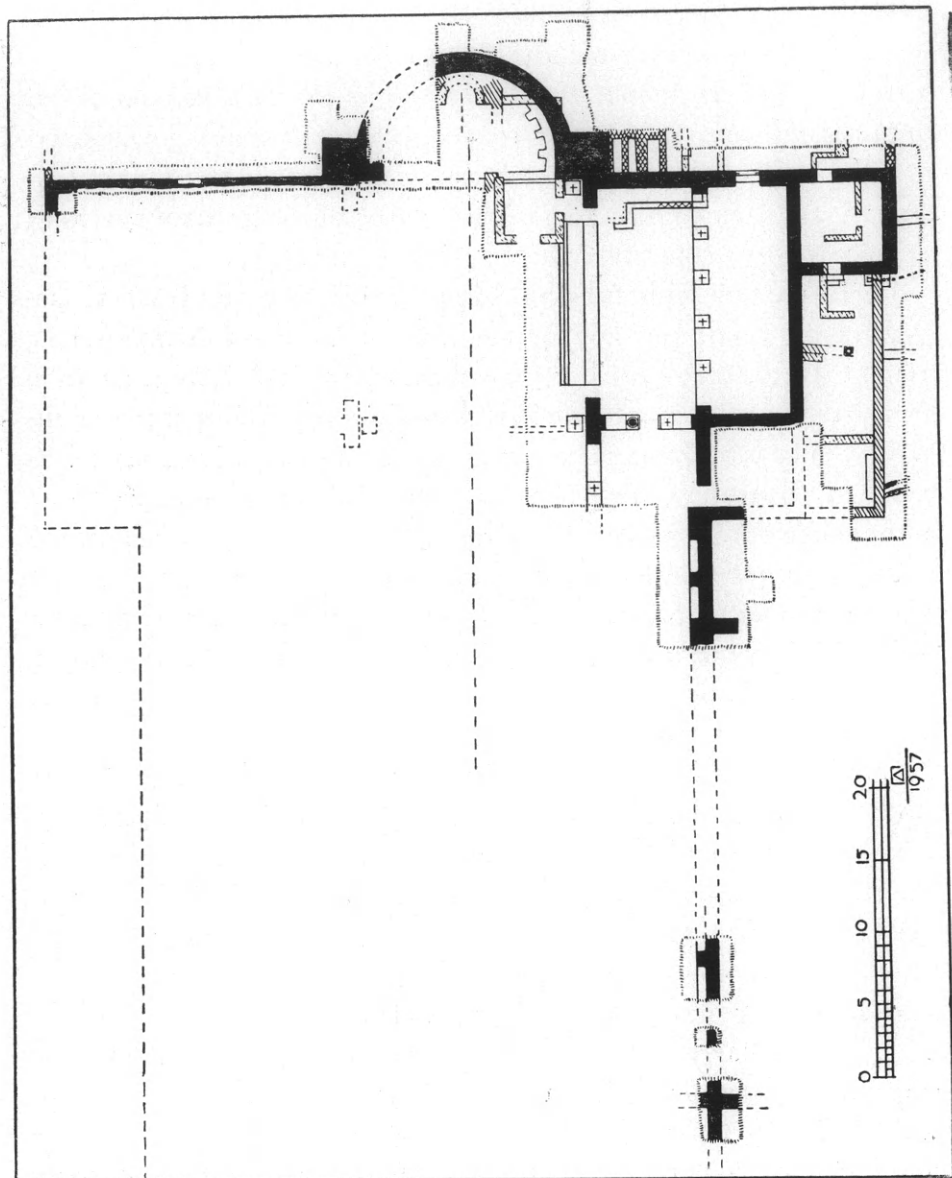
Ἡ ἐφετινὴ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Πάλλα, παρὰ τὰ πολὺ περιορισμένα χρηματικὰ μέσα, ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἱκανοποιητικὴ εἰς ἀπόδοσιν.

Ὡλοκληρώθη ἡ ἀποχωμάτωσις τοῦ ἀρχαίου κλίτους τοῦ Ν. πετροῦ καὶ διεπιστώθη τώρα ὅτι ὁ χώρος οὗτος περατοῦται πρὸς Δ. εἰς τοῖχον ἄνευ ἀνοίγματος (εἰκ. 61 κάτωφης).

Ἐντὸς τοῦ βήματος ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τῶν χωμάτων τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ καὶ μέρος τοῦ πρὸ αὐτῆς χώρου. Τὸ πλεῖστον τοῦ δαπέδου τῆς κόγχης, κατὰ 0.30 μ. περίπου ὑψηλότερον τοῦ λοιποῦ δαπέδου τοῦ βήματος, εὐρέθη κατεστραμμένον, διεσώθη ὅμως μέρος πρὸς Ν. μὲ ἐπαρκῶς εὐδιάκριτα λείψανα τῆς ἀρχικῆς πλακοστρώσεώς του. Ἐδῶ, κατὰ ἐνδιαφέρουσαν ἰδιομορφίαν, τὸ δάπεδον τῆς κόγχης ὑψοῦται περιμετρικῶς κατὰ 0.08 μ., σχηματιζομένου εἴδους πλασίου, πλάτους 0.60-0.70 μ., μὲ ἀκτινοειδῶς πρὸς τὰ ἔσω διατεταγμένα τρίπλευρα «γλωσσίδια» καὶ ἐπένδυσιν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Τοιοῦτο χαμηλὸν μαρμαρένδυτον πλαίσιον φαίνεται νὰ ἐσχηματίζετο καὶ κατὰ τὴν χορδὴν τοῦ ἡμικυκλίου τῆς κόγχης.

Ἐπὸ τὸ κατεστραμμένον δάπεδον τῆς κόγχης ἀπεκαλύφθησαν μέρη θεμελίων δύο μικροτέρων διαδοχικῶς μεταγενεστέρων κογχῶν, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπισημανθῆ καὶ κατὰ τὴν περυσινήν ἀνασκαφήν. Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πρώτης ἐκ τῶν κογχῶν τούτων εἶχε χρησιμοποιηθῆ παλαιότερον μαρμάρινον ὑλικόν, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ δύο προβολοειδῆ—πακτούμενα κατὰ τὸ ἔτερον ἄκρον—σύνθετα κιονόκρανα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου (πβλ. εἰκ. 62). Πρὸς Δ. τῆς κόγχης ταύτης, οἶονεὶ δὲ ὡς συνέχεια τοῦ Ν. σκέλους της, εὐρέθη τοποθετημένος πράσινος ἡμικίων εἰς δύο τεμάχια (δλικοῦ μήκους \pm 2.50 μ.) καὶ μετὰ τοῦτον, ὁμοίως ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ δαπέδου, εὐρέθη ἐντετειχισμένον ὅμοιον πρὸς τ' ἀνωτέρω κιονόκρανον (εἰκ. 62). Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μαρμαροστρώτου δαπέδου τῆς κόγχης, αὕτη πρὸς τὸ μέσον της ἐστρώθη διὰ πλινθίων πλακῶν, πάντως πρὸ τοῦ 7^{ου} αἰ., ὡς συνάγεται ἐκ νομισματικῶν ἐνδείξεων. Ἡ δευτέρα—ἡ ἔσωτερικὴ—ἐκ τῶν ἐν λόγῳ μεταγενεστέρων κογχῶν, μὲ ἀπλοῦν πηλὸν ὡς συνεκτικὴν ὕλην εἰς τὴν

τοιχοποιϊταν της, φαίνεται νὰ χρονολογῆται εἰς τοὺς χρόνους τῶν

Εἰκ. 61. Κάτοψις τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου.

Κομνηνῶν—πιθανῶς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (1147 μ.Χ.).

Δι' ἐλαφροῦς εἰς βάθος σκαφῆς κατὰ τὴν χορδὴν τῆς κόγχης

τῆς βασιλικῆς ἐπεσημάνθη ἰσχυρὸν θεμέλιον, συνδέον τὰ ἑκατέρωθεν τῆς κόγχης ὀγκώδη ποδαρικά εἰς ἓν σῶμα.

Δοκιμαστικαὶ τομαὶ πρὸς ἐπισήμανσιν τοῦ Δ. τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ ἀπέδωσαν ἓνα ἐγκάρσιον τοῖχον εἰς ἀπόστασιν περιπου 63.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ Α. τοίχου τῆς βασιλικῆς, πιθανῶς δὲ ἡ διάστασις αὕτη δίδει τὸ ἐσωτερικὸν μῆκος τοῦ ναοῦ, ἄνευ τοῦ νάρθηκος καὶ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ (ἀντίστοιχον μῆκος τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἰλισοῦ + 46.60 μ.). Τυχαῖα ὅμως περιστατικά τινα δὲν ἐπέτρεψαν ἐφέτος ἐπιμονωτέραν ἔρευναν εἰς τὸν τομέα τοῦτον πρὸς πορισμὸν θετικωτέρων στοιχείων περὶ τοῦ μήκους τοῦ ἀνασκαπτομένου μνημείου.

Ἡ γενομένη ἐφέτος περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῶν ἔξω τοῦ Ν. περοῦ μεταγενεστέρων προσκτισμάτων ἔδειξεν ὅτι ἐδῶ κατὰ πρῶτον ἐκτίσθη εἰς στενομήκης ὑπόστυλος χῶ-

ρος (εἰκ. 63) δι' ὑλικοῦ ἀρχαιότερου, πιθανῶς μετὰ πρῶτην τινὰ βλάβην τῆς βασιλικῆς τοῦ 5^{ου} αἰ., καὶ ὅτι ἐντὸς τοῦ 6^{ου} αἰ. τὸ πρόσκτισμα τοῦτο, μετὰ τοῦ ΝΑ. ἀρχαιότερου διαμερίσματος, μετετρέπη εἰς κατοικίαν διὰ τῆς προσθήκης χωρισμάτων.

Παραλλήλως πρὸς τὰ καὶ ἐφέτος σημαντικὰ εὐρήματα ἐκ τῶν μαρμαρίνων μελῶν τοῦ μνημείου ἰδιαίτερος ἀξιόλογον εἶναι τεμάχιον καταπεσόντος θόλου ἐκ πλίνθων, διασῶζον τμήματα τόξων δύο διαδοχικῶν παραθύρων του. Τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν εὐρείας περιμετρικῆς τάφρου ἔξω τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ δὲν

Εἰκ. 62. Ἐπίθημα ἐντὸς τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ ἐντετειχισμένον εἰς τὴν χορδὴν της.

δύναται νὰ καθορισθῆ ἀπὸ τοῦδε ἂν προέρχεται ἐκ τοῦ τεταρτοσφαιρίου τῆς κόγχης—ὅπερ πιθανώτερον—ἢ ἐκ τῆς ἀσπίδος, ἣτις, ὡς ἤδη ὑπετέθη, ἐκάλυπτε τὸν χῶρον τοῦ βήματος. Πάντως εἶναι καὶ ἄλλως ἐνδιαφέρον τὸ τεμάχιον τοῦτο θόλου, ἐπειδὴ διασώζει τὰ ἐπιχρίσματα του: ἦτοι πρὸς μὲν τὰ ἔσω τρία ἐπάλληλα στρώματα, χαρακτηριστικὰ τῆς προετοιμασίας πρὸς τοποθέτησιν ψηφι-

Εἰκ. 63. Ἐποψὶς τοῦ νοτίου προσκτίσματος τοῦ νοτίου περσοῦ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Λεχαίου ἀπὸ ΝΑ.

δωτοῦ ὡς καὶ ἴχνη ψηφίδων, πρὸς δὲ τὰ ἔσω τὸ κοινὸν ἐπίχρισμα τοῦ τοίχου (σοβᾶν). Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιχρισμάτων τὸ πρῶτον, χονδρὸν καὶ μὲ ἀνώμαλον ἐπιφάνειαν, διατηρεῖ λείψανα ἐλαφροῦ ἐρυθροῦ χρώματος καὶ μίαν ἐλαφρὰν μαύρην γραμμὴν, τὰ ὅποια εἶχον τεθῆ ὡς ὁδηγοὶ τοῦ ψηφιδογράφου. Συνάγεται λοιπὸν ἐντεῦθεν ὅτι κατὰ τὴν ψηφιδογράφησιν ἐπεχειρεῖτο, ἐν ἀρχῇ, ζωγραφικὴ τις σύνθεσις τῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων δι' ἐλαφρῶν ὑπομνηματιστικῶν χρωματισμῶν ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐπιχρίσματος, καθοριζομένων οὕτω τῶν ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔμελλον ν' ἀναπτυχθοῦν τὰ καθέκαστον θέματα τοῦ ψηφιδωτοῦ διακόσμου. Μετὰ δὲ

τὴν τοιαύτην προετοιμασίαν, ἐπὶ τοῦ ξηροῦ πλέον καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένου πρώτου ἐπιχρίσματος, ἐπετίθετο κατόπιν τὸ δεύτερον μετρίου πάχους καὶ ἐπὶ τούτου τὸ λεπτὸν πλέον τρίτον ἐπίχρισμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τέλος ἐπεκολλῶντο αἱ ψηφίδες. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐπίχρισμα φέρει ἐρυθρὰς γραπτὰς ταινίας, διὰ τῶν ὁποίων πλαισιοῦνται καὶ τὰ παράθυρα. Οὕτω διὰ τῆς χρησιμοποίησεως χρώματος ἐπὶ τῶν ἐνιαίων ἐπιφανειῶν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιχρισμάτων τοῦ οἰκοδομήματος τούτου μὲ τοὺς πολλοὺς ὄγκους, ἐπεξητήθη ἐντύπωσις γραφικότητος.

15. ΜΥΚΗΝΑΙ

Εἰς τὰς Μυκήνας μικρὰ ἐγένετο ἔρευνα διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Παπαδημητρίου ἐντὸς τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Schliemann ἀποκαλυφθέντος ταφικοῦ περιβόλου καὶ δὴ κατὰ τὴν Β. πλευρὰν πλησίον καὶ κάτωθεν τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τῶν πωρίων πλακῶν τοῦ κυκλικοῦ τοίχου (εἰκ. 64). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶχεν ἐπισημανθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1955 λακκοειδῆς τάφος μὴ ἀνασκαφείς τότε λόγῳ ἀπουσίας τοῦ εἰδικευμένου προσωπικοῦ τῆς Ἀναστηλώσεως διὰ τὴν ἄρσιν τῶν πωρίων πλακῶν. Ὁ ἀνασκαφείς νῦν τάφος ἔχει ἀκανόνιστον ἑλλειπσοειδῆ σχῆμα (μῆκος μέγιστον 1.20 μ., πλάτος 1 μ. καὶ βάθος 1.10 μ.). Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη σκελετὸς εἰς στάσιν συνεσταλμένην κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον τῶν μεσοελλαδικῶν (ΜΕ) χρόνων (εἰκ. 65) καὶ ὄστρακα ἐκ μινυείου φαιοῦ κυπέλλου καὶ μεγάλου ἀμφορέως μετὰ διακοσμήσεως ἀμαυροχρώμου οὐχὶ δὲ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ΜΕ περιόδου. Εἶναι δηλαδὴ ὁ τάφος παλαιότερος τῶν λοιπῶν καὶ δὴ καὶ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ ἔκτου, οἵτινες θεωροῦνται οἱ ἀρχαιότεροι τῶν ἑξ μεγάλων τάφων. Τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ τάφου τούτου εἶναι σπουδαῖον λόγῳ τῆς θέσεως αὐτοῦ κάτωθεν τοῦ κυκλικοῦ ἐκ πωρίων πλακῶν τοίχου, ὅστις ἀποδεικνύεται τώρα ἀσφαλῶς νεώτερος τῶν τάφων, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ ἀείμνηστος Α. Wace. Διὰ τῆς γενομένης ἐφέτους πλήρους καὶ ἐνδελεχοῦς στρωματογραφικῆς ἐρεῦνης θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ἀκριβέστερον ἢ χρονολογία καὶ ἡ γενικὴ διάταξις τοῦ πρώτου ταφικοῦ περιβόλου, ὅστις ἀσφαλῶς περιεἶχεν ἐκτὸς τῶν 6 μεγάλων τάφων καὶ ἄλλους μικροτέρους, ἀβα-

θεστέρους και ἀρχαιστέρους κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν, ὡς διεπιστώθη ἤδη ὑπὸ παλαιότερων ἐρευνητῶν: τοῦ Σταματάκη και τοῦ Τσουντα και τῶν νῦν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας διενεργουμένων νέων ἐρευνῶν.

Μικρὰ ἀνασκαφὴ ἐξ ἄλλου, γενομένη ἐξωτερικῶς τοῦ περιβόλου και πρὸς Ἀνατολάς, ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος τῆς πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως προσβάσεως εἶναι μεταγενέστερος και οὐχί, ὡς μέχρι σήμερον ἐπιστεύτο ὑπὸ πολλῶν, σύγχρονος τοῦ κυκλικῦ περιβόλου, τοῦ ὁποίου αἱ ὄρθιαι πλάκες τῆς ἐξωτερικῆς σειρᾶς προωθήθησαν πρὸς Δ. κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀναλήματος. Εὔρεθέντος δὲ και τοῦ σχετικῦ λατομείου (εἰκ. 66) ἐλύθη ἐπίσης και τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως τοῦ πώρου

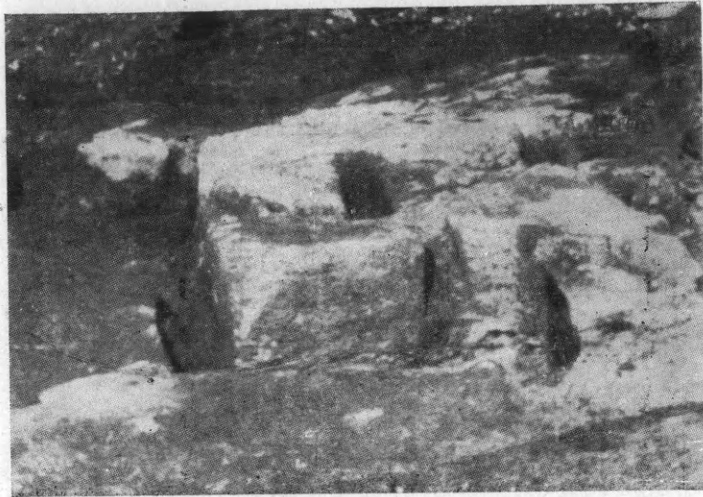

Εἰκ. 65. Ἀποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τάφου μετὰ τοῦ σκελετοῦ.

λίθου, ἐξ οὗ εἶναι κατεσκευασμένοι αἱ πώρινοι πλάκες τοῦ πρώτου και αἱ ἐπιτύμβιοι στήλαι ἀμφοτέρων τῶν ταφικῶν περιβόλων. Ὁ λίθος οὗτος ἐχρησιμοποιήθη και μεταγενέστερον εἰς ἄλλα μνημεῖα τῶν Μυκηνηῶν, ὡς εἶς τινες τῶν θολωτῶν τάφων, εἰς τὸν περιβόλον τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας κ.λ.π. Ἐξηγήγοντο δ' ἐκ τοῦ λατομείου τούτου, κειμένου εἰς ἀπόστασιν $1\frac{1}{2}$ χιλιομέτρων ἐπὶ τοῦ λόφου «Ἄσπρα Χώματα» πρὸς Β. τῶν Μυκηνηῶν, διαφόρου πυκνότητος και ὑφῆς πωρόλιθοι—ἀναλόγως τοῦ βάρους τῶν διαφόρων στρωμάτων—τῶν ὁποίων δύναται νὰ μελετηθῆ και ὁ τρόπος τῆς ἐξορύξεως. Ἦγε δ' εἰς τὸ λατομεῖον ἀρχαία ὁδός, τῆς ὁποίας τὰ ἀναλήματα εἶναι πολλαχοῦ εἰσέτι ὄρατά.

Συνάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐρευνῶν τὸ συμπέρασμα,

δτι δλόκληρον τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας τοῦ πρώτου ταφικοῦ περιβόλου, τῆς προσβάσεως καὶ τοῦ πρὸς Δ. ἐπεκταθέντος τμήμα-

Εἰκ. 66. Τμήμα τοῦ ἀνευρεθέντος λατομείου τοῦ πάρου λίθου.

τος τῶν τειχῶν μετὰ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῆ καὶ νὰ ἐξετασθῆ ἐκ νέου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων ἀποκαλύψεων.

16. ΚΥΝΟΥΡΙΑ. Βούρβουρα - Ἰασος.

Παρὰ τὴν στενότητα τῆς ἐγκριθείσης πιστώσεως ἔγιναν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ρωμαίου ἐπὶ εἰκοσαήμερον καὶ εἰς τὴν Ἀνάληψιν καὶ εἰς τὸ Τεγεατικὸν Μουσεῖον ἀρκετὰ ἐπιτυχεῖς καὶ γόνιμοι εἰς καλὰς παρατηρήσεις ἐργασίαι μὲ τὴν δόκιμον ἐπιστασίαν τοῦ τεχνίτου Τριαντ. Κοντογιώργη.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων εὑρημάτων εἶναι κρατὴρ εὐμεγέθης, ὕψ. 0.47, μελαμβαφῆς μὲ λαβάς, ὑποδεικνυούσας χαλκοῦν πρότυπον (εἰκ. 67). Τούτου εὐρέθησαν πάντα τὰ συνανήκοντα συντρίμματα ἐντὸς στρώματος ἀδιαταράκτου, καλυπτομένου ἀπὸ τοὺς καταπεσόντας, κατὰ τὴν καταστροφὴν πιθανῶς τοῦ 147 π.Χ., κέραμους τῆς στέγης. Οἱ κέραμοι εἶναι ἀποκλειστικῶς στρωτῆρες λακωνικοῦ τύπου. Εἷς τούτων ἔχει μῆκος 0.95 μ., ἀνώτερον πλάτος 0.442 μ. καὶ κατώτερον 0.39 μ. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ στρώματος παρὰ

τὸν κρατῆρα εὐρέθησαν μόνον νεωτέρων ἀγγείων κομμάτια, ὡς τῶν λεγομένων ἡλειακῶν, ἀλλ' οὐδὲν γραπτὸν ὄστρακον. Πάντα τὰ ἀνωτέρω εὐρέθησαν ἐν-
 τὸς οἰκήματος, τὸ ὁποῖον
 ὠνόμασεν ὁ ἀνασκάψας Δ,
 ὡς δυτικῶς τοῦ τόπου, ὅ-
 που συνελέχθησαν τὰ τε-
 μάχια τοῦ ἀγγείου τῆς Λή-
 δας, κείμενον. Τοῦτο ἀφοῦ
 ἐφωτογραφήθη καὶ ἐσχεδιά-
 σθη, ἐπεχώσθη καὶ πάλιν,
 διότι ἄλλως θὰ ἐξετίθεντο
 εἰς τελείαν διάλυσιν καὶ κα-
 ταστροφὴν οἱ εὐτελεῖς ξηρό-
 τοιχοι. Ἀκάλυπτον διατηρή-
 θη μόνον τὸ ὑποτιθέμενον
 πρυτανεῖον καὶ ἡ παρακει-
 μένη οἰκία μὲ τὸν λεγόμε-
 νον θρόνον.

Εἰκ. 67. Κρατὴρ μελαμβαφής.

Εἰς ἄλλην θέσιν ΒΔ. καὶ παρὰ τὰ «μαγαζεῖα» ἠρευνήθη δω-
 μάτιον μὲ πολλὰ ὄστρακα καὶ ἀκέραια μικρὰ ἀγγεῖα μελαμβαφῆ,

Εἰκ. 68. Ἄσκος καὶ ἀρύβαλλος.

ὡς ἐν ἀσκοειδές, ὕψ. 0.16 μ., ἀρύβαλλος εὐμεγέθης, ὕψ. 0.13 μ., καὶ
 μικρὰ τριφυλλόστομος προχόη, ὕψ. 0.09 μ. (εἰκ. 68 καὶ 69).

Εἰς τρίτην θέσιν παρὰ τὸ τεῖχος μετὰ πυργίσκου τῆς νοτίας πλευρᾶς ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε διάφορα γραπτὰ ὄστρακα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐσφηνωμένα εἰς σχισμὰς βράχων. Τοῦτο τὸ γεγονός ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων βεβαιώνει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐκτὸς τῆς τελικῆς πυρπολήσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ συνοικισμοῦ ὑπὸ τοῦ Μεναλκίδα τὸ 147 π.Χ. ἔχομεν καὶ παλαιότεραν, γενομένην κατὰ τὸν 4^{ον} π.Χ.

Εἰκ. 69. Τριφυλλόστομον ἄγγεϊον.

αἰῶνα, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνακτισθεὶς συνοικισμὸς τῆς Ἰάσου διετήρησε μὲν τὸ παλαιὸν κεραμοεργεῖον, ἀλλ' ἔπαυσε τοῦτο νὰ ζωγραφίζῃ γραπτὰ ἄγγεϊα, ὡς παρατηρήθη ἤδη εἰς τὴν οἰκίαν Δ. Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ γειτονικαὶ πρὸς Νότον Καρυαὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου τὸ 365 π.Χ. (ΞΕΝ. Ἑλλην. VII, 1, 28), τὸ δὲ ἐρευνώμενον πόλισμα τῆς Ἰάσου ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ἔδει νὰ ἔχῃ κοινὰς τύχας μὲ

τὰς ὀνομαστάς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος Καρυάς.

Δύο μικροὶ τάφοι μυκηναϊκοί—διαμέτρου 3 μέτρων—προσετέθησαν εἰς τοὺς 6 παρομοίους μικροὺς τάφους τοὺς ἀποκαλυφθέντας τὸ 1956 ἐπὶ τοῦ γηλόφου τοῦ ὑπεράνω τοῦ γνωστοῦ μεγάλου τύμβου. Εὐρήματα ἦσαν πενιχρά, ἐν ἀκέραιον εἰδώλιον καὶ μερικὰ ὄστρακα.

Τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἐκδρομὰς ἐπεχείρησεν εἰς Τεγέαν ὁ κ. Ρωμαῖος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὰ ἀνάμεικτα μετὰ τῶν μικρῶν χαλκῶν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς εὐρήματα τοῦ ναοῦ τοῦ Παλλαντίου, κατὰ τὴν θέσιν Βίγλαν. Τοῦτο κατορθώθη μὲ πολὺν κόπον. Τὰ χάλκινα ἐφωτογραφήθησαν, ὅπως καὶ σημαντικὸν ἀποκομμα ἀρχαικοῦ λακωνικοῦ ἀναγλύφου καὶ πήλινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ παλαιότερου ναοῦ τοῦ 6^{ου} αἰῶνος.

17. ΠΑΤΡΑΙ

Ἐν Πάτραις ἐνήργησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Ζαφειροπούλου ἐργασίας καθαρισμοῦ τῆς σκηνῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ Ὁδείου Πατρῶν ἀπὸ τὰς μεταγενεστέρας ἐπιχώσεις. Τὸ δάπεδον τῆς σκηνῆς ἐκαλύπτετο, ὅπως καὶ τῶν δωματίων τῶν παρόδων, διὰ ψηφιδωτοῦ μὲ ἀπλῆν γεωμετρικὴν κόσμησιν μελανὴν ἐπὶ λευκοῦ. Δοκιμαστικαὶ τομαὶ εἰς τὸν παρὰ τὸ Ὁδεῖον ἐλεύθερον χῶρον οὐδὲν ἀπέδωσαν, εὔρεθέντος εἰς μικρὸν βάθος τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους.

18. ΑΧΑΪΑ. Φαραί.

Διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Ζαφειροπούλου ἐνηργήθη ἐφέτος εἰς τὴν περιφέρειαν Φαρῶν ἀνασκαφή, ἣ τις, ἔνεκα τοῦ περιορισμοῦ τῶν πιστώσεων, ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν δύο θολωτῶν τάφων, οἵτινες εἶχον ἀνακαλυφθῆ καὶ ἐν μέρει ἀνασκαφῇ πέρυσι παρὰ τὸ χωρίον *Καταρράκτης*. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου Β, εἰς ὕψος 0.30-0.40 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς θόλου, εὔρέθησαν κεραμίδες παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, ἐπίσης εἰς τὸν δρόμον εὔρέθη βυζαντινὸν ποχλιαρίον, ὥστε ἡ σύλλησις τοῦ τάφου ἀνάγεται εἰς παλαιὰν ἐποχὴν. Ὁ τάφος Α εἶναι μικρότερος—διάμετρος 3.90 μ. ἔναντι 5.20 μ. τοῦ Β—ἀλλὰ δεικνύει ἐπιμελεστέραν οἰκοδομικὴν κατασκευὴν. Ὁ δρόμος ἔχει μῆκος 2.90 μ. καὶ πλάτος 1.35 μ., ἡ δὲ θύρα ἐφράσσετο ὄχι διὰ τοιχαρίου, ἀλλὰ διὰ δύο πλακῶν (εἰκ. 70). Ὁ τάφος οὗτος ἦτο συλημένος καὶ οὐδὲν εὔρημα ἔδωκε, πλὴν ὀλίγων ὀστράκων. Δοκιμαστικῶς ἠρευνήθη ἐπίσης α) μία θέσις (*Δρακοτρούπα*) Α. τοῦ χωρίου, ὅπου διεσπαρμένοι πλακοειδεῖς λίθοι καὶ ἐλαφρὰ κοιλότης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καθίστων πιθανὴν τὴν ὑπαρξιν τρίτου θολωτοῦ τάφου. Διήμερος ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι πρόκεινται οἰκίαι προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ἀπεκαλύφθη εἰς τοῖχος μήκους 7.10 μ. καὶ πάχους 0.65 μ. καὶ ἄλλοι δύο λεπτότεροι εἰς σχῆμα Γ σχηματίζοντες δωμάτιον παρ' αὐτόν. Ὁ καθαρισμὸς τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, ἀλλ' ἤδη διεπιστώθησαν μεταξὺ αὐτῶν ὄστρακα προϊμῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων β) εἰς τύμβος ἐκ τῶν πολλῶν, οἱ ὅποιοι παρατηροῦνται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φαρῶν καὶ ἐπὶ τῆς

Α. ὄχθης τοῦ Πείρου ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ τύμβου ὑπῆρχον λείψανα δύο κιβωτισσῆμων τάφων, ὡς καὶ δύο πίθων, οἵτινες προφανῶς ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ ταφῆν. Εἰς τὸ βάθος τοῦ τύμβου ἀπεκαλύφθη ἰδιόρρυθμος κτιστὸς τάφος, τοῦ ὁποίου τὰ πλάγια τοιχώματα ἐσχημάτιζον καμάραν κατ' ἐκφορικὸν τρόπον,

Εἰκ. 70. Θολωτὸς τάφος Α Φαρῶν Ἀχαΐας.

ἦτις κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἐκαλύπτετο δι' ὀριζοντίων πλακῶν. Ἡ θύρα ἐσχηματίζετο διὰ συγκλινουσῶν πρὸς τὰ ἔσω παραστάδων καὶ ἐφράσσετο διὰ πλακός. Ἐσωτερικὸν μῆκος τοῦ τάφου 2.25 μ. καὶ πλάτος 0.70 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν ὀλίγα ὄστᾶ ἐν ἀταξίᾳ καὶ μία πηλίγη ἀγνὺς μόνον.

19. ΠΥΛΟΣ

Αἱ διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου ἐνεργηθεῖσαι ἐν Πύλῳ ἀνασκαφαὶ κατὰ τὸ 1957 ὑπῆρξαν ὀλιγοήμεροι καί, πλὴν στερεωτικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸν τάφον 1 Μυρσινοχωρίου (Ρούτση), περιορίσθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δρόμου τοῦ γειτονικοῦ τάφου 2, ὅστις κατὰ τὸ 1956 ἀπέδωκε πλούσια εὐρήματα.

Ἡ ἀνασκαφή ἀπέδωκεν ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τάφου καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλικῶν ἢ τοῦλάχιστον προιγκιλικῶν ἐνταφιασμῶν κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν. Ἡ πρόσοψις τοῦ τάφου (εἰκ. 71) διατηρεῖται εἰς μικρό-

Εἰκ. 71. Πρόσοψις τοῦ τάφου.

τερον ὕψος ἀπὸ τὸ τοῦ ἀπολεσθέντος ἀνωφλίου του. Ἡ ἀριστερὰ τῶ εἰσερχομένῳ παραστάς ἔχει σήμερον ὕψος 1.45 μ. καὶ ἡ δεξιὰ 1.30 μ. Τὸ πλάτος τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος εἶναι 0.50 μ. καὶ ἔχει ἀκόμη 0.20 μ. κεκρυμμένον ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου. Τοῦναντίον ἢ δεξιὰ παραστάς, οὔσα ὁλόκληρος ὄρατὴ, ἔχει πλάτος 70-75 ἐκ. Διὰ τὰς ἐκατέρωθεν παραστάδας ἐχρησιμοποιήθησαν μικροὶ

πλακωτοὶ λίθοι, συνήθους πάχους 5 - 7 ἑκατοστῶν, κατὰ διαστήματα δὲ παρεμβάλλονται καὶ δόμοι λίθων μέχρι 15 ἕκ. ὕψους.

Τὸ ἀρχικὸν δάπεδον τοῦ δρόμου πρέπει νὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν κατωτάτην σειρὰν τῶν λίθων τῆς θύρας, καθὼς καὶ τὸ τοῦ δαπέ-

Εἰκ. 72. Ὁ δρόμος τοῦ τάφου ὁρῶμενος ἐξ Α. (ἐκ τῆς θόλου).

δου τῆς θόλου. Βραδύτερον ὁμως ἐβάθυναν τὸ περισσότερον μέρος τῆς θόλου, ἀντιστοίχως δὲ κατεβίβασαν καὶ τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου κατὰ 1 μέτρον εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ κατὰ 1.30 εἰς τὸ τέλος, ὥστε τὸ νέον κατώφλιον τοῦ τάφου εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τοῦτο ἀπὸ τῶν κατωτάτων λίθων τῆς θύρας. Κατὰ τὴν νέαν ὁμως λάξευσιν ἀφέθη στενὸν θρανίον, πλάτους 50 περίπου ἕκ., κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστεροῦ τοιχώματος τοῦ δρόμου (εἰκ. 72), ὅπερ ἀκριβῶς

δεικνύει τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θρανίου τούτου ὑπάρχει ἐλλειψοειδῆς σήμερον, ἄλλοτε πιθανῶς κυκλικὴ ἐστία, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ ἰσχυρῶς κεκαυμένου μαλακοῦ πετρώματος. Εἶναι ὄρατὴ ἐπὶ τῆς εἰκόνας 72. Ἐπειδὴ περίξ αὐτῆς εὐρέθησαν τεμάχια χονδροειδῶν ἀγγείων ἐξ ἐρυθρωποῦ ἢ μελανοῦ πηλοῦ, ἅτινα προέρχονται ἐκ χυτρῶν, δύναται νὰ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι εἰς τὴν ἐστίαν ταύτην παρεσκευάζοντο φαγητὰ κατὰ τὰς τελετὰς πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν.

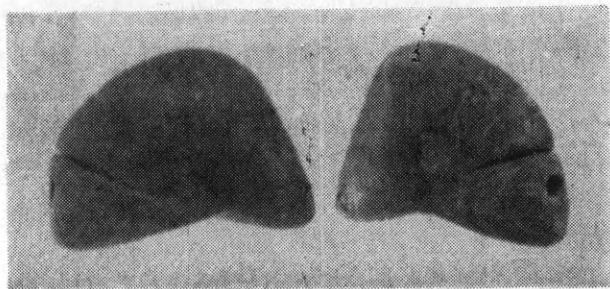
Δύο αὐλακες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου ὠδήγουν μέχρι τοῦ μέσου περιπίου τῆς θόλου. Ἐκ προηγουμένων δὲ παρατηρήσεων καὶ εἰς τοὺς τάφους Τραγάνας δύναται σήμερον νὰ καταστῆ πιθανωτέρα καὶ διὰ τρίτου παραδείγματος ἢ ἐκφρασθεῖσα εἰκασία, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ τροποποιήσεις εἰς τοὺς τάφους ἐγένοντο διὰ νὰ εὐκολύνουν τὴν ἐντὸς τοῦ τάφου εἴσοδον ἄροματος ἢ ἀμάξης, ἐφ' ἧς ἐκομίζετο ὁ νεκρός.

Ἐντὸς τῆς θόλου εἰς μὲν τὸ Ν. μέρος ἀφέθη τιμῆμα κύκλου χωρὶς νὰ ἐκβαθυνθῆ, ὅπερ ἀπετέλει εἶδος βάρθρου. Εἰς τὸ Β. ὅμως μέρος οὐ μόνον ἐβάθυναν τὸ δάπεδον κάτω τῶν θεμελίων τοῦ τάφου, ἀλλὰ καὶ ἤνοιξαν τοὺς δύο λάκκους τοῦ τάφου, ὧν ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 ὑπέσκαψεν ἰδιαιτέρως ἐπικινδύνως τὰ θεμέλια τούτου. Ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάρρευσις ὀλοκλήρου τῆς Β. πλευρᾶς τῆς θόλου. Ὁ τάφος οὕτως ἠχρηστεύθη ἀφοῦ εἶχε δεχθῆ 6-7 νεκροὺς καὶ μετὰ πάροδον 60-70 ἐτῶν ἀπὸ τῆς κατασκευῆς του. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται ἡ διάσωσις ἀθίκτων τῶν τελευταίων δύο νεκρῶν μετὰ τῶν κτερισμάτων των, ἐνῶ πάντες οἱ προηγούμενοι εἶχον συληθῆ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν μεταγενεστέρων ἐνταφιασμῶν. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου παρέσχον ἐνδιαφερούσας ἐνδείξεις καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Μαρινάτου εἰς τὸν δρόμον τοῦ τάφου.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1956 εἶχεν εὐρεθῆ παρὰ τὴν ἀριστερὰν παραστάδα τῆς θύρας καὶ εἰς τὸν πυθμένα σχεδὸν τοῦ δρόμου τὸ κάτω μέρος εὐμεγέθους τριώτου ἀμφορέως μετὰ διακοσμήσεως καλαμοειδῶν. Ἦδη, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς Δ. εὐρέθησαν καὶ ἄφθονα ἄλλα τεμάχια ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τῶν προηγουμένως εὐρεθέντων κατέστη δυνατὴ ἢ πλήρης συγκρότησις τοῦ ἀγγείου μετὰ μικρῶν μόνον ἐλλείψεων. Πιθανῶς εἶναι τὸ ἀρχαιότατον, πάντως δ' ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων ἀγ-

γείων τοῦ τάφου. Ἐνὰ τὴν ὑπόλοιπον ἔκτασιν τοῦ δρόμου εὐρέθησαν μία κύλιξ σχεδὸν ἀκεραία καὶ ἀρκετὰ τεμάχια ποτηρίων τοῦ λεγομένου τύπου Κεφτί. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου, ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοιχώματος τούτου, εὐρέθη χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐστία, πέλεκυς, ἀγγεῖα καὶ ἀμφορεὺς (οἴνου ἀσφαλῶς) ἐχρησίμευον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, τὴν ὀργάνωσιν νεκρικῶν συμποσίων.

Ἐντελῶς ἄλλον χαρακτῆρα φέρουν ὀλίγα τεμάχια ἀγγείων εὐρεθέντων ἐντὸς τοῦ δρόμου. Τινὰ ἐκ τούτων ἀνήκουν εἰς εὐμέ-

Εἰκ. 73. Σφραγὶς ἐξ ἡλέκτρου ἐκ τοῦ δρόμου τοῦ τάφου.

γεθες ἀγγεῖον εὐρεθὲν ἐν τεμαχίῳ κατὰ τὴν προηγουμένην σκαφικὴν περίοδον ἐσωτερικῶς παρὰ τὴν θύραν τοῦ τάφου. Ἐν ἄλλο τεμάχῳ προσεκολλήθη εἰς τὸ ὠραῖον ἀπιοειδὲς ἀλάβαστρον τοῦ λάκκου 1, ὅστις εὐρέθη τελείως σεσυλημένος. Δύο δὲ ἄλλα τεμάχια προσεκολλήθησαν εἰς μίαν πρόχουν καὶ ἐν ἀρτοειδὲς ἀλάβαστρον, ὃν τὰ πλείστα τῶν ὑπολοίπων τεμαχίων εὐρέθησαν καὶ ἀνὰ τὴν θόλον, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ λάκκου 2, τοῦ κυρίου λάκκου, ὅστις παρέσχε τὸν ἀσύλητον ἀνώτατον νεκρόν. Οἱ ὑπ' αὐτὸν 3 ἢ 4 νεκροὶ εἶχον συληθῆ. Ἐπειδὴ δὲ εὐρέθη εἰς τὸν δρόμον καὶ χαλκοῦς ἐπιχρυσωμένος ἥλος καὶ ἄλλα τεμάχια χαλκῶν ἀντικειμένων, κατὰ δὲ τὴν προηγουμένην περίοδον εἶχεν εὐρεθῆ παρὰ τῆς θύρας χρυσοῦ ταινία, τὸ συμπέρασμα εἶναι προφανές: Τὸ χῶμα ἐκ τῶν λάκκων τοῦ τάφου ἐξήγετο ἐντὸς σάκκων ἢ σφυρίδων εἰς τὸν δρόμον ἐκ τοῦ ἡμίφωτος τῆς θόλου ἵνα ἐρευνηθῆ ἐν ἀνέσει. Ἐὰν τοῦτο ἐγίνετο ὑπὸ τῶν οἰκείων τῶν νεκρῶν ἢ ἂν ἐπρόκειτο περὶ λαθραίας τυμβωρυχίας ἐκ μέρους τοῦ ἐργατικοῦ προσώπου δὲν δυνάμεθα

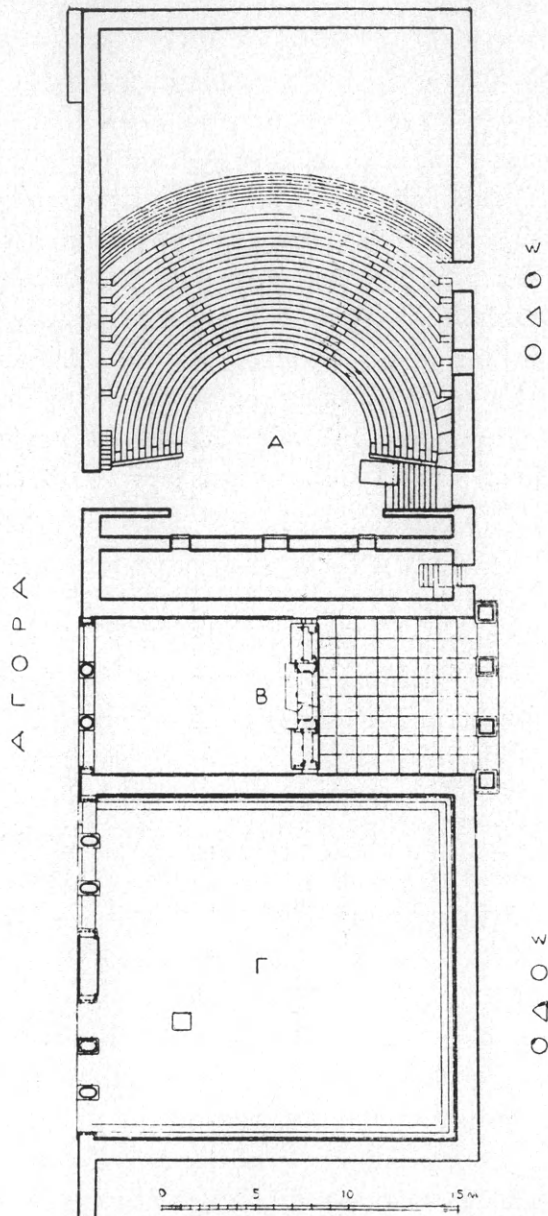
νά εἴπωμεν. Εἶναι φανερόν, ὅτι πρὸς ἕκαστον ἐνταφιασμὸν ἐκενοῦτο πλήρως ὁ δρόμος καὶ ἀπετειχίζετο ἡ θύρα καὶ διηυθετεῖτο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου. Ἐκαστον ἐνταφιασμὸν ἐπηκολούθουν τέλεται πρὸς τιμὴν τοῦ νέου νεκροῦ καὶ ἀσφαλῶς καὶ τῶν παλαιότερων. Ταῦτα δὲ πάντα ἀπῆτουν πλείονας ἡμέρας.

Ἄλλα εὐρήματα ἐκ τοῦ δρόμου εἶναι βέλη τινὰ λίθινα καὶ λείψανα ἐνὸς χαλκίνου, ὡς καὶ τεμάχιον πυρίτου, ἐξ οὗ ἀπεκόπτοντο αἱ λεπίδες τῶν κατασκευαζομένων βελῶν. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως εὗρημα ὑπῆρξεν εὐμεγέθης ἐξ ἠλέκτρου σφραγὶς ἀκανονίστου σχήματος, φέρουσα δύο τρήματα ἐγκαρσίως καὶ βαθεῖαν ἐγκοπὴν εἰς τὴν μίαν πλευράν (εἰκ. 73). Τὸ σφραγιστικὸν πεδίον εἶναι ἐλλειψοειδὲς καὶ φέρει ἀβαθεῖς, μόλις διακρινομένας παραλλήλους γραμμὰς κατὰ τὸν μικρὸν ἄξονα τῆς ἐλλείψεως. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι παριστᾷ κρανίον μὲ τὰς γραμμώσεις τοῦ οὐρανίσκου. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς σφραγίδος εἶναι 0.045 μ. καὶ ὕψος 0.03 ἐκ.

20. ΜΕΣΣΗΝΗ

Μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸ 1957 διὰ τοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας καθηγητοῦ Ἄν. Ὁρλάνδου αἱ ἐν ἀρχαίᾳ Μεσσηνίᾳ (σημερινὸν χωρίον Μαυρομμάτι) ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Κατὰ ταύτας ἐξερευνήθη λεπτομερέστερον τὸ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἀειμνήστων Θ. Σοφούλη (1895) καὶ Γ. Π. Οἰκονόμου (1909) ἀποκαλυφθὲν συγκρότημα τριῶν συνεχομένων κτηρίων, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀνῆκον ὀλόκληρον εἰς τὸ ὑπὸ πάλαι ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς ἀναφερόμενον Σύνεδριον ἦτοι τὸ Βουλευτήριον τῆς Μεσσηνίας. Ἡ ἐκ νέου μελέτη τοῦ συγκροτήματος τούτου—οὔτινος συνετάχθη τὸ παρατιθέμενον λεπτομερὲς σχέδιον κατόψεως (εἰκ. 74) ἀντὶ τοῦ συνοπτικωτάτου, ὅπερ εἶχε παράσχει ὁ ἀείμνηστος Οἰκονόμος—ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ συγκρότημα διαμερίσματᾶ δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα—τὸ Σύνεδριον—ἀλλ' ἀποτελοῦσι, καίπερ συνεχόμενα, τρία διαφόρου προορισμοῦ οἰκοδομήματα καὶ δὴ τὸ μὲν πρὸς Βορρᾶν (Α) μικρὸν θέατρον, τὸ μέσον (Β) προπυλαιοειδῆ εἴσοδον πρὸς τὴν Δυτικῶς κειμένην ἀγοράν, τὸ δὲ τρίτον ἦτοι τὸ νότιον (Γ), τὸ Σύνεδριον (εἰκ. 74).

Τοῦ θεάτρου (εἰκ. 74, Α) ἐκαθαρίσθη τὸ κοῖλον ἀπὸ τῶν καλυπτόντων τὰ ἐδῶλια αὐτοῦ χωμάτων, ἐγένετο δὲ μάλιστα καὶ μερικὴ

Εἰκ. 74. Κάτοπις τοῦ ἐν Μεσσήνῃ κτηριακοῦ συγκροτήματος.

ἀναστήλωσις αὐτοῦ δι' ἐπαναφορᾶς τῶν ἀτάκτως ἐρριμμένων λιθίνων ἐδωλίων του εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν θέσεις (εἰκ. 75). Ἐκαθαρίσθη

ὡσαύτως καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ὀρχήστρας ἀπαλλαγὸν τοῦ σωροῦ τῶν χωμάτων, ἅτινα τὴν ἐκάλυπτον. Κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν μάλιστα τῶν χωμάτων τούτων ἀνευρέθησαν δύο μονόλιθοι δωρικοὶ ἡμικίονες (εἰκ. 76)—ἀνευ τῶν κιονοκράνων των—προσερχόμενοι ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ προσκηνίου. Ἐκαθαρίσθησαν ὡσαύτως καὶ τὰ ἑκα-

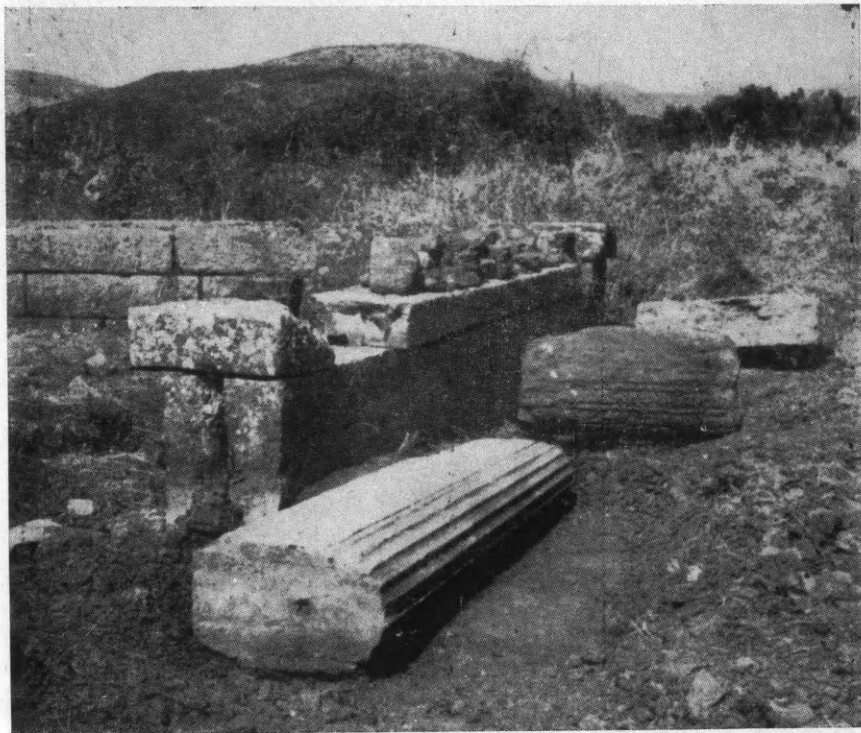

Εἰκ. 75. Τακτοποίησις τῶν ἐδωλίων τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου τῆς Μεσσήνης.

τέρωθεν τῆς σκηνῆς παρασκήνια, ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀγορὰν ἔξοδος καὶ ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ ὠραῖον ψευδισόδομον κυφωτὸν (bombé) ἀνσλήμμα τοῦ θεάτρου κατὰ τε τὴν Β. καὶ τὴν Ἄν. αὐτοῦ πλευρὰν (εἰκ. 77).

Τὸ μεσαῖον οἰκοδόμημα (B) ἀπεδείχθη ὅτι εἶχε τὸ τυπικὸν σχέδιον προτύλου, ὁδηγοῦντος ἀπὸ τῆς πρὸς Ἀνατολὰς τῶν τριῶν κτηριῶν εὐρισκομένης ἀνωφερῶς ὁδοῦ πρὸς τὴν πρὸς Δυσμᾶς αὐτῶν καὶ χαμηλότερον κειμένην ἀγορὰν. Τὸ πρότυλον τοῦτο ἔφερεν

ἐκατέρωθεν ἐγκαρσίου τοίχου, διατρυπωμένου ὑπὸ 3 θυρῶν ὧν σφίζονται τὰ κατώφλια, ἀνὰ μίαν πρόστασιν, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ὁδὸν βλέπουσα ἀπετελεῖτο ἐκ δύο λιθίνων τετραγώνων πεσσῶν μεταξὺ 2 παραστάδων, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἀγορὰν ἐκ δύο κορινθιακῶν κιόνων, ὧν ἐσώθησαν κατὰ χώραν αἱ βάσεις καὶ μέρη τοῦ κορ-

Εἰκ. 76. Ἡμικιονίσκος ἐκ τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου τῆς Μεσσήνης.

μοῦ καὶ τοῦ κιονοκράνου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δυτικῶς ἐκτεινομένη ἀγορὰ ἔκειτο εἰς πολὺ χαμηλότεραν στάθμην τῆς τῆς ἀνατολικῆς ὁδοῦ, ἡ πρὸς Δ. πρόστασις εὐρίσκετο χαμηλότερον τῆς στάθμης τῆς ἀνατολικῆς προστάσεως, ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς στάθμης δὲν ἐξηγοράζετο διὰ βαθμίδων, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν ὁμοίαν περίπτωσιν τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ διὰ κεκλιμένου ἐπιπέδου ἀρχομένου ἀπὸ τοῦ θυραίου τοίχου καὶ λήγοντος εἰς τὴν πρὸς Δ. πρόστασιν (εἰκ. 78).

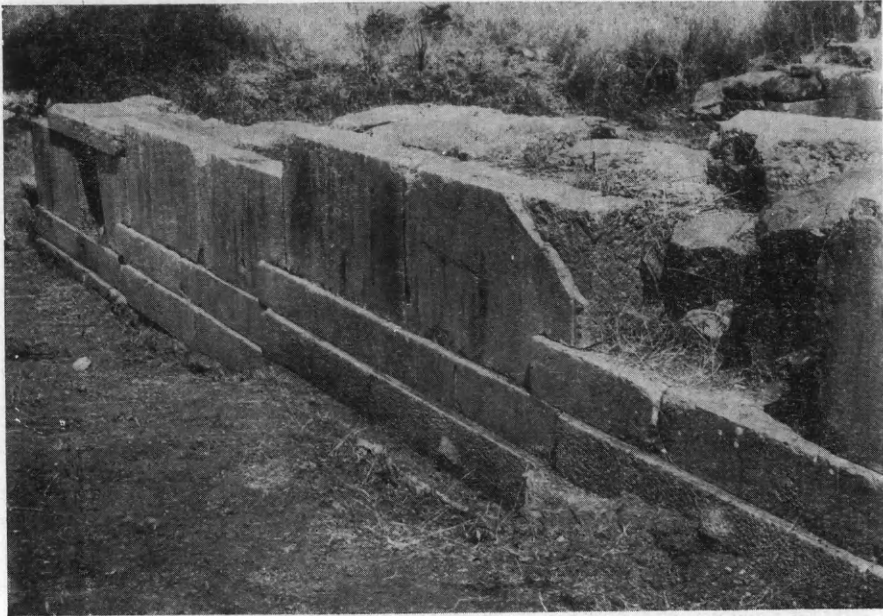
Τέλος τὸ νότιον διαμέρισμα (Γ), τετραγώνου σχήματος διαστάσεων 20.80×21.60 μ., ἔφερε κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς (Β, Α καὶ Ν) καλῶς σφζόμενον λίθινον συνεχὲς κάθισμα μετ' ἐρεισινώτου, ὑπὲρ τὸ ὁποῖον ἔβραινον ὀρθοστάται στεφόμενοι ὑπὸ ἑσώτερι-

Εἰκ. 77. Τὸ ψευδοδόμον κυρωτὸν ἀνάλημμα τοῦ θεάτρου τῆς Μεσσήνης.

κοῦ γείσου, οὔτινος εὐρέθησαν πλείονα τεμάχια. Τὸ μέγα τοῦτο διάμερισμα εἶχε τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀγορᾶς, πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ὁποίας ἠνοίγοντο δύο τριβηλα, ἑκάτερον τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο ἐκ δύο κορινθιακῶν ἀμφικιόνων ὀρθουμένων μεταξὺ δύο παραστάδων. Ὁ ἀνασκάψας φρονεῖ ὅτι τοῦτο μόνον τὸ διάμερισμα πρέπει νὰ ἦτο τὸ Συνέδριον καὶ λόγῳ τοῦ συνεχοῦς καθίσματος, ὅπερ φέρει κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς, καὶ λόγῳ τοῦ τετραγώνου τοῦ σχήματος, ὅπερ ἰδιάζει εἰς Βουλευτήρια, καὶ λόγῳ τῶν

ἔσωτερικῶν στηριγμάτων τῆς ὀροφῆς τὰ ὁποῖα ἔφεραν, ἑνὸς τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη διὰ σκαφῆς ἡ πωρίνη πλίνθος (εἰκ. 74).

Εἰκ. 78. Ὁ πλάγιος (Βόρειος) τοῖχος τοῦ ἀναφεροῦς διαδρόμου μεταξύ τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ συνεδρίου τῆς Μεσσήνης.

Δυστυχῶς λόγω αἰφνιδίας ἀσθενείας τοῦ ἀνασκάπτοντος ἡ περαιτέρω ἔρευνα τοῦ ἐνδιαφέροντος μεσσηνιακοῦ συγκροτήματος διεκόπη προώρως.

21. ΡΟΔΟΣ

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τὸ διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῆς πόλεως τῆς Ρόδου διατεθὲν χρηματικὸν ποσὸν ἦτο ἀνεπαρκέστατον. Ἐνεκα τούτου ἐπιπολαίως μόνον ἐξερευνήθησαν τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν ἀρχαῖα, χωρὶς νὰ καταστῇ δυνατὸν εἰς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν νὰ διαπιστωθῇ ἡ μορφή ἢ καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ἀναφανέντων κτισμάτων. Ὡς ἐκ τούτου γενικαὶ μόνον παρατηρήσεις κατέστη δυνατὸν νὰ γίνουσι, ἀναφερόμεναι κυρίως εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ρυμοτομικοῦ σχεδίου τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Ρόδου.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης σπουδαιοτάτη ἦτο ἡ ἀποκάλυψις

ἀρχαίων ὁδῶν εἰς τὸ Βόρειον μέρος τῆς πόλεως, εἰς τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε τὰ ρυμοτομικὰ λείψανα ἦσαν ὀλίγα καὶ ἀβέβαια. Οὕτως ἀπεκαλύφθη ἀρχαία ὁδὸς διερχομένη ἀπὸ Β.-Ν. ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὁδὸν Ἀμερικῆς, ὡς καὶ ἑτέρα διασταυρουμένη πρὸς αὐτὴν πλησίον τῶν φυλακῶν τῆς πόλεως. Ἀμφότεραι αἱ ὁδοὶ αὗται, παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη σύνθετος ὑπόνομος, ἐση-

Εἰκ. 79. Ὅστρακον ἐκ τοῦ κλασικοῦ στρώματος τῆς πόλεως τῆς Ρόδου.

Εἰκ. 80. Κορμὸς μαρμαρίνου ἀγάλματιος νέου ἀνδρὸς ἐκ τῆς πόλεως τῆς Ρόδου (2^{ος} π.Χ. αἰ.).

μειοῦντο ὡς πιθαναὶ εἰς τὸ οἰκεῖον ὀδικὸν διάγραμμα. Λείψανα ἀρχαίων ὁδῶν καὶ παρακειμένων εἰς αὐτὰ οἰκημάτων ἀνεσκάφησαν καὶ εἰς τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ νότιον.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἡρακλείου καὶ Κομνηνῶν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀνασκαφῆ εὐρύτερον τμήμα μεγάλης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ιδιωτικῆς ἑλληνιστικῆς οἰκοδομῆς κειμένης ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως δύο ὁδῶν.

Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει ὅτι εἰς τὸ κατώτατον στρώμα τῆς μᾶς ὁδοῦ εὐρέθησαν ὅστρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς τῆς ιδρύσεως τῆς πόλεως τῆς Ρόδου, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιώνει τὴν καὶ ἄλλοθεν συναγομένην ἀναγωγὴν

Εἰκ. 81. Πεσσὸς παρακτίου ὑποστέγου κατασκευῆς τῆς πόλεως τῆς Ρόδου.

τῆς χαράξεως τοῦ ρυμοτομικοῦ συστήματος εὐθύς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς πόλεως.

Ἐνατολικῶς τοῦ κόλπου τῆς Ἀκανδιᾶς, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει ἓνα τῶν πέντε λιμένων τῆς πόλεως, ἀνεσκάφησαν λείψανα μεγάλης ὑποστέγου παρακτίου κατασκευῆς, βάσεις τετραγωνικῶν πεσσῶν κυρίως (εἰκ. 81), ὅμοιοι τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν παλαιότερον καὶ παρὰ τὸν μικρὸν λιμένα τοῦ Μανδρακίου.

22. ΚΡΗΤΗ. α) Ἀρχάναι.

Εἰς Ἀρχάνες Κρήτης ὁ καθηγητὴς κ. Μαρινᾶτος ἐξετέλεσε διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος μικρὰν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν συνοικίαν Τροῦλος καὶ εἰς τὰ θεμέλια ἀνεγειρομένης οἰκοδομῆς μὲ τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα: α) Εἰς μικρὸν βᾶθος στρωμα περιέχον κτήρια ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, πιθανῶς οἰκίαν μὲ προθάλαμον ἢ διάδρομον καὶ δωμάτιον ἐστρωμένον διὰ πλατειῶν κεράμων. Κινητὰ εὐρήματα ἐγένοντο κοινὰ τινα ἀκόσμητα ἀγγεῖα, τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων καὶ τινα χαρακτηριστικὰ ὄστρακα. Μία τῶν κεράμων φέρει ἔκτυπον ἐπιγραφὴν σχετιζομένην πρὸς τὸ ἐργαστήριον τοῦ κεραμοποιῦ. β) Ὑπὸ τὸ στρωμα τῶν κεραμίδων στρωμα κλασσικῶν ἢ πρωϊμῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων πληρὴς ὄστράκων στιλπνῶν μελανῶν ἀγγείων ἀλλ' ἄνευ παραστάσεων. Εὐρέθη ὡσαύτως μία κοτύλη, ἀριθμὸς τις ἀγνύθων καὶ τεμάχια λεκάνης. γ) Ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν εὐρέθη γεωμετρικὸν στρωμα, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρέθησαν μεταξὺ τοιχιῶν τεμάχια 2 πίθων, ὧν ὁ εἰς ἀκόσμητος ὁ δ' ἄλλος μὲ σειρὰν διπλῶν χαρακτῶν κυκλίσκων. Εὐρέθη ὡσαύτως μικρός, ἀττικὸς πιθανῶς, κρατὴρ μὲ πυκνὸν μαίανδρον. Περαι-

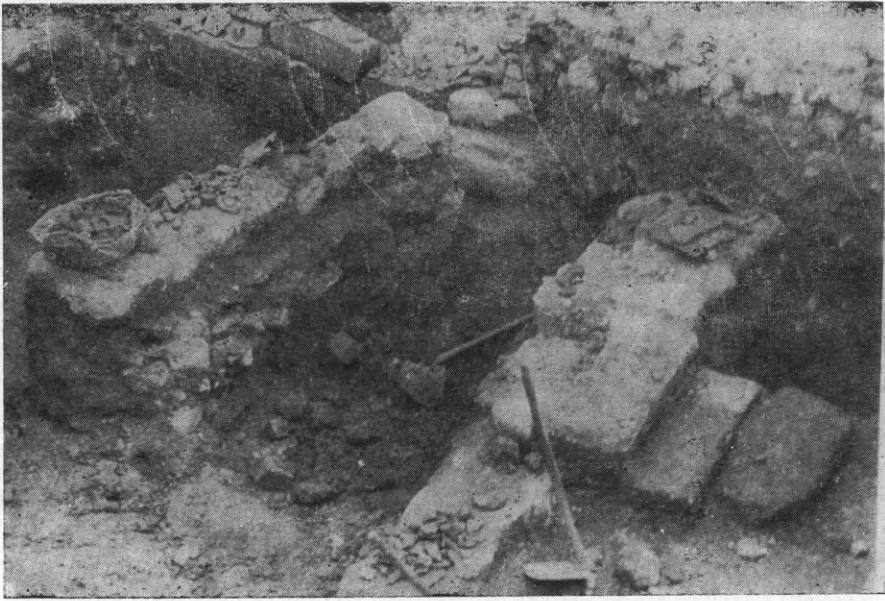
τέρω εὑρέθησαν ἀνάμικτα στρώματα μὲ γεωμετρικὰ καὶ ΥΜ III ὄστρακα καὶ μία πηλίνη ψῆφος μὲ χαράξεις. Οὐδὲν ὅμως κτίσμα ἀνευρέθη δυνάμενον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἢ τὴν κλασσικὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον. Ἴσως νὰ κατεστράφησαν ὅταν ὠκοδομήθη ἡ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων οἰκία (εἰκ. 82). δ) Ἐκτετακτικὸν ΥΜ III στρώμα εὑρέθη ὑπὸ τὸ στρώμα τοῦ γεωμετρικοῦ πί-

Εἰκ. 82. Ρωμαϊκὸς καὶ μινωικὸς τοῖχος.

θου. Εἰς τοὺς λοιποὺς ὅμως τομεῖς τὸ ΥΜ III στρώμα ἦτο διατεταραγμένον καὶ ἀνάμικτον μὲ γεωμετρικὰ ὄστρακα. Ἰδιαιτέρως ἄφθονα καὶ χαρακτηριστικὰ ὑπῆρξαν τὰ ΥΜ III ὄστρακα, ἐξ ὧν συνεκροτήθησαν καὶ τινὰ ἀγγεῖα. Ἐν ὄστρακον ἐμφανίζει πλοκάμους ὀκτάποδος. Περιστελέγησαν δύο τεμάχια ΥΜ III πύθων· ὁ εἷς διακοσμεῖται μὲ ἐγχαράκτους ζώνας καὶ ἄλλας ἐμπιέσεις, ὁ δεύτερος ἔχει ζώνην μὲ ἐπαλλήλους γωνίας (chevrons). ε) Τὰ σημαντικώτερα λείψανα κτηρίων εἶναι 2 παράλληλοι ἰσχυροὶ τοῖχοι βαίνοντες ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ πλαισιοῦντες τὸν ἀνασκαφέντα χώρον. Ὁ νότιος σφίζεται εἰς μῆκος 4 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένος μὲ ὠραίους πελεκητοὺς παραλληλεπίεδους λίθους κατὰ τὸ ψευδισόδομον σύστημα. Ὁ τοῖχος οὗτος (εἰκ. 83) ἐκάμπτετο κατ' ὀρθὴν

γωνίαν σχηματίζων στενόμηκες δωμάτιον 2.20×4.00, οὗ ἀνευρέθη μέρος τοῦ Δ. τοίχου ἐκ λογάδων λίθων. Δυτικῶς ὑπῆρχε καὶ ἕτερον δωμάτιον. Ἐξ ὀστράκων τῆς μεταβατικῆς περιόδου ΜΜ III β καὶ ΥΜ Ια ὡς καὶ τεμαχίων πίθου μὲ ἐμπιέστους ζώνας μιμουμένας σχοινία, εὑρεθέντων κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου, ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ κτήριο ἀνήκεν εἰς τὴν ρηθεῖσαν περίοδον,

Εἰκ. 83. Τοῖχοι καὶ κλιμακίς τῆς ρωμαϊκῆς οἰκίας· εἰς τὸ βάθος ὁ νότιος μινωικὸς τοίχος.

θὰ κατεστράφη δὲ κατὰ τὴν ΥΜ III ἐποχὴν, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐρεύνης σχετικῶν ὀστράκων. Προφανῶς οἱ ἄνθρωποι τῆς τελευταίας περιόδου ἐχρησιμοποίησαν τὸ ὑπάρχον κτήριο, ἀφ' οὗ τὸ ἐκαθάρισαν μέχρι τοῦ δαπέδου καὶ ἀφ' οὗ ἐπέφεραν ὠρισμένας μεταβολάς.

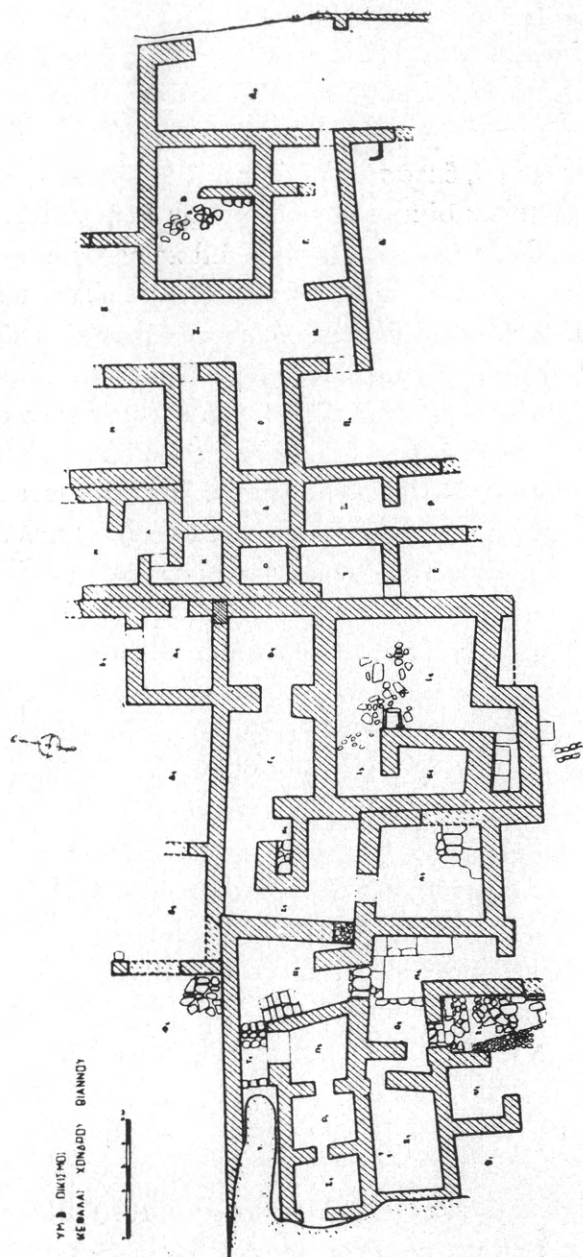
Ἀποδειχθέντος ὅτι τὸ κύριον οἰκοδόμημα κατεστράφη ἀφ' οὗ ἐσυλήθη, ἐπετράπη ἢ περαιτέρω συνέχισις τῆς οἰκοδομῆς 'Ι. Μανρογιαννάκη.

Διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Πλάτωνος ἐνηργήθη ἀνασκαφή ΥΜ ΙΙΙ οἰκισμοῦ ἐπὶ τῆς Κεφάλας περιοχῆς Χόνδρου. Αὕτη συνέχισε δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν γενομένην τὸ προηγούμενον ἔτος διὰ τῆς ὁποίας ἐξηκριβώθη ἡ ἔκτασις, ἡ φύσις καὶ ἡ χρονολογία σημαντικῶν κτηρίων μεγάλου οἰκισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἤδη ἀνεσκάφησαν περίπου 785 τ.μ. Τὰ κτήρια ἐκτείνονται ἐπὶ κορυφογραμμῆς εἰς μῆκος 50 περίπου μ. καὶ πλάτος 15 ἕως 17.50 μ. Πρόκειται περὶ πλειόνων οἰκιῶν, ἀποτελουσῶν ἓν συγκρότημα ἀνῆκον εἰς τοὺς ΥΜ ΙΙΙ χρόνους (εἰκ. 84). Οἱ ἀνασκαφέντες χώροι, δωμάτια, αὐλαί, περίβολος καὶ διάδρομοι ἀνέρχονται εἰς 44. Τὸ σχέδιον τῶν οἰκημάτων διεσαφήθη κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη νὰ καθαρισθῇ τὸ δάπεδον πάντων τῶν διαμερισμάτων. Ὅτι πρόκειται περὶ περικοτερόνων οἰκιῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν διπλῶν τοίχων καὶ ἐκ τῆς ἀπουσίας θυρῶν ἐπικοινωνίας μεταξὺ διαφόρων συγκροτημάτων. Ὁ οἰκισμὸς προφανῶς κατεστράφη βιαίως διὰ πυρός, τοῦ ὁποίου ἄφθονα ἴχνη εὐρέθησαν ἰδίως κατὰ τὸ κέντρον. Φαίνεται ὅτι εἰς τὴν σύλησιν ὀφείλεται ἡ ἀπουσία πολυτίμων πωσ ἀντικειμένων καὶ ἡ διασπορὰ τῶν τεμαχίων τῆς κεραμικῆς. Εἰς ἓν τῶν κεντρικῶνωματίων, τὸ ὁποῖον παρέμενε ἀδιατάρακτον, ἀνευρέθη ἄφθονος καὶ ἐνδιαφέρουσα κεραμικὴ. Ὑπάρχουν πιθαναὶ ἐνδείξεις ὅτι εἰς μέρος τοῦλάχιστον τοῦ οἰκισμοῦ ὑπῆρχε καὶ ἄνω ὄροφος ἐπικοινωνῶν διὰ ξυλίνων κλιμάκων. Μία μόνον πεντάβαθμος κλιμακίς ἐκ λίθου ἀνευρέθη εἰς τὸν δυτικὸν τομέα.

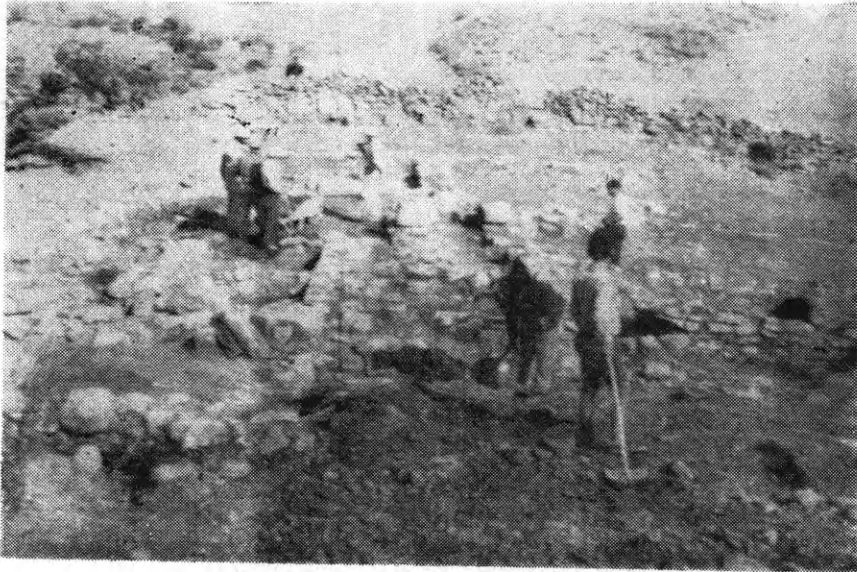
Ἡ τεχνικὴ δομήσεως εἶναι ἐπιμεμελημένη καὶ τὰ κτήρια εἶναι μᾶλλον ἰσχυρά. Δὲν εὐρέθησαν ὅμως βάσεις ξυλίνων παραστάδων, κίωνων καὶ ἄλλων στηριγμάτων. Μικραὶ ἢ μεγαλύτεραι αὐλαὶ πλακόστρωτοι ἐχρησίμευον διὰ τὸν φωτισμόν. Εἰς δύο διαμερίσματα εὐρέθησαν κτισταὶ κιβωτιόσχημοι ἐστῖαι καὶ πλησίον αὐτῶν μαγειρικὰ σκεύη.

Ποικίλα τὸ σχῆμα εἶναι τὰ διάφορα διαμερίσματα, σχηματίζοντα ποικίλας ἐπίσης διατάξεις, συχνὰ ἀκανονίστους. Αἰσθησὶν προξενεῖ ὅτι οὐδαμοῦ ἐμφανίζεται, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις, ὁ χαρακτηριστικὸς τύπος τοῦ μυκηναϊκοῦ μεγάρου.

Τὸ σύνολον τοῦ οἰκισμοῦ χωρίζεται εἰς δύο κύρια συγκροτή-

Είχ. 84. ΥΜ ΙΙΙ οικισμός Χόνδρου Βιάννου.

Εικ. 85. Ἀνατολικὸν τμήμα κατὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Εικ. 86. Πήλινα σκεύη ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν
Κεφαλᾶς Χόνδρου Βιάννου.

ματα, τὸ Ἄν. (εἰκ. 85) καὶ τὸ Δυτ., ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι δύσκολον νὰ διαχωρισθοῦν αἱ οἰκίαι αἱ ἀποτελοῦσαι ἕκαστον τούτων. Συχνὰ εἶναι τὰ γωνιακὰ διαμερίσματα τὰ ἔχοντα προθάλαμον ὡς καὶ τὰ δι' ἡμιτοιχίου εἰς δύο ἄνισα τμήματα διαχωριζόμενα. Ὁρισμένη περιοχή τοῦ κεντρικοῦ τομέως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ ὡς θέσις ἱεροῦ, διότι πολλὰ τελετουργικὰ σκευὴ εὐρέθησαν κατὰ χώραν.

Εἰκ. 87. Ἀνάγλυφος πρὸς τριποδικοῦ βωμοῦ μετὰ παράστασιν ἀνορθουμένου λέοντος ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλας Χόνδρου Βιάννου.

Κινητὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὀλίγα ἐπὶ τοῦ παρόντος σχετικῶς μετὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ ὄλου συγκροτήματος. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰ πλεῖστα δάπεδα δὲν ἀπεκαλύφθησαν εἰσέτι. Τὰ κυριώτερα ἀνευρεθέντα εἶναι: Ἐκ τῶν λιθίνων, χαμηλὸν καὶ εὐρὸν τριποδικὸν ἰγδίον καὶ τμήμα τριποδικῆς βάσεως μετὰ ὠραίαν στεφάνην ἀναγλύφων φύλλων κύκλω. Ἐκ τῶν πηλίνων πολλαὶ σφαιρικαὶ κυλινδρικαὶ ἀγνῦθες, ἀνευρεθεῖσαι πᾶσαι εἰς ἓν μικρὸν διαμέρισμα, καὶ ἐκ τῶν σκευῶν τρίωτος ἀμφορεὺς τοῦ λίαν προκεχωρημένου «ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ» μετὰ διακόσμησιν φυτικῶν σπειρῶν, εὐμεγέθεις ἀμφορεῖς καὶ ὑδρίαι, τρίπους χύτρα, κυλινδρικὸν πυξιδοειδὲς ἀγγεῖον μετὰ κάλυμμα, μι-

κροὶ τρίωτοι ἀμφορεῖς καὶ πολλὰ ἀδιακόσμητα ποτήρια ἢ κύαθοι, δίωτοι καὶ μόνωτοι ὑπίποδες κύλικες καὶ μικρὰ διακοσμημένα προχοῖδια. Ἐκ δύο πωμάτων χυτρῶν σώζεται τὸ θολωτὸν μετὰ ἡθμὸν κεντρικὸν μέρος. Τὰ μᾶλλον ἀξιόλογα εἶναι τὰ ἱερὰ σκευὴ, ρυτὰ τοῦ κωνικοῦ τύπου, μετὰ ὑπερυψωμένην λαβήν (εἰκ. 86), σωληνωτὸν σκεῦος ἐκ τῶν σχετικῶν μετὰ τοὺς ἱεροὺς ὄφεις, θαλάσσιος φυσικὸς τρίτων καὶ ἀνάγλυφοι πόδες τριποδικοῦ βωμοῦ ἢ τραπέζης προσφορῶν, φέροντες παράστασιν ὀρθίων λεόντων ἢ λεοντοσώμων δαιμόνων, ἐν μέρει σωζομένων (εἰκ. 87). Τὸ σπουδαιότερον ὄλων εἶναι τμήμα πλαστικοῦ ρυτοῦ παριστῶντος ἔγκυον γυναῖκα μετὰ συνεσταλμένα σκέλη, ὡς τίκτουσαν (εἰκ. 88). Τοῦτο ἐμ-

φανίζει μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐκ Γουρνιῶν πλαστικὸν ρυτὸν τῆς ἐγκυμονούσης. Εἰδωλίου ἐσώθη μόνον μικρὰ κεφαλὴ μὲ ὀφθαλμοὺς δηλουμένους διὰ δισκίων.

Ὁ οἰκισμὸς τῆς Κεφάλας εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνασκαφῆ περαιτέρω.

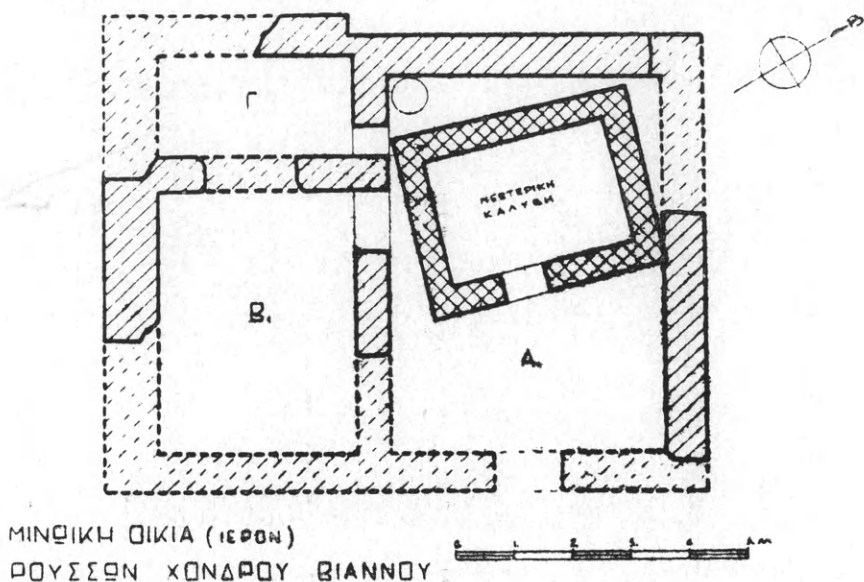
2) *Οἰκία-ἱερὸν εἰς Ροῦσσεσ Χόνδρου Βιάννου.* Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Χόνδρου καὶ ἀνατολικῶς τούτου ἀνεκαλύφθη, ἐπὶ τῇ

Εἰκ. 88. Πήλινον πλαστικὸν ἀγγεῖον μορφῆς τιτούσης γυναικὸς ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙ συγκροτήματος οἰκιῶν Κεφάλας Χόνδρου Βιάννου.

βάσει τμήματος λιθίνου βωμοῦ τυχαίως ἐλθόντος εἰς φῶς, μικρὸν ΜΜ ΙΙΙ β-ΥΜ Ια οἶκημα (εἰκ. 89) κείμενον παρὰ τοὺς πόδας ἐκτεταμένον συνοικισμοῦ. Ἡ θέσις τοῦ συνοικισμοῦ καλεῖται «Τούρκισσα» καὶ κατὰ καιροὺς ἀπέδωσε διάφορα εὐρήματα (λύχνον λίθινον, δίστομον πέλεκυν, εἰδωλίον). Τὸ ἀνακαλυφθὲν οἶκημα ἀπετέλει, ὡς φαίνεται, μικρὸν ἀγροτικὸν ἱερὸν, διαστάσεων 10 × 8 μ. Περιελάμβανε τρία δωμάτια ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο ἀπέδωσαν ἱερὰ σκεύη καὶ λείψανα προσφορῶν. Τὸ τρίτον, ὅπερ περιεῖχε πίθους, δὲν ἐξηρευνήθη εἰμὴ μερικῶς, λόγῳ ὑπερκειμένης νεωτερικῆς μικρᾶς οἰκίας. Καταστροφᾶς δι' ἀφαιρέσεως λίθων ὑπέστη τὸ ἀρχαῖον κτήριο κυρίως κατὰ τὴν ΒΔ. τὴν καὶ ΝΑ. γωνίαν. Ἡ δόμησις εἶναι ξεστή, ἐπιμελής, ἰσχυρότερος δὲ εἶναι ὁ νότιος τοῖχος, ὅστις ἀπετέλει ἀντέρεισμα

πρὸς τὴν κλιτύν. Τὰ ἐσωτερικὰ διαχωρίσματα εἶναι προχειρότερα. Ἐκ τῶν δωματίων τὸ Α (ἀποθήκη μετὰ πίθων) εἶχε κυρίαν εἴσοδον ἐκ Δ, πιθανῶς. Εἰς τὸ δωμάτιον Β εὐρέθη κατὰ χώραν ἐκτεταμένον στρώμα μελανῆς τέφρας καὶ περίπου 40 ἄωτα κύπελλα ἀνεστραμμένα, πολλάκις τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ. Ἐπομένως ἐνταῦθα ἐγίνοντο προσφοραὶ συνοδευόμεναι ἀπὸ καῦσιν. Τὰ κύπελλα εἶναι

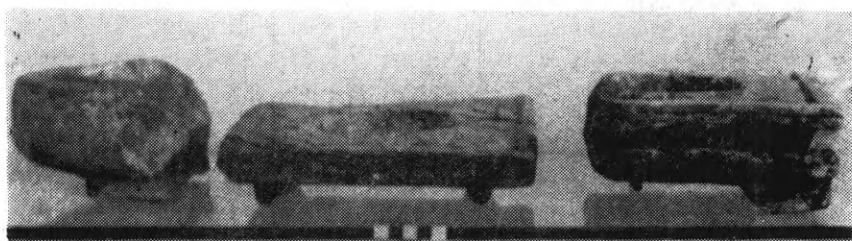

Εἰκ. 89. Μινωικὴ οἰκία Ρουσσῶν Χόνδρου Βιάννου.

τοῦ ἡμισφαιρικοῦ τύπου μὲ στενὴν βάσιν. Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ τρία μεγάλα ἀγγεῖα (τὸ ἓν σωζόμενον πλήρως εἶναι ἀμφορεύς), ἅτινα πιθανῶς ἐχρησίμευον διὰ τὴν εἰς τὰ κύπελλα μετὰγγισιν τριπλῶν ὑγρῶν σπονδῶν. Τὸ δωμάτιον Γ, εἰς ὃ εἰσῆρχετο τις ἐκ τοῦ Α διὰ γωνιακῆς θύρας, περιεῖχε, πιθανώτατα κατὰ χώραν, μίαν λιθίνην τράπεζαν προσφορῶν κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ καὶ ἑτέραν εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ὅπου ἀνεκαλύφθησαν ἐπίσης δύο πρόχοι, χρησιμεύουσαι διὰ σπονδὰς γινομένης ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων τῶν τραπεζῶν. Ἐκ τῶν τραπεζῶν προσφορῶν (εἰκ. 90) ἡ μία ἔχει τέσσαρας πόδας καὶ περιχειλώματα, ἡ δὲ ἑτέρα δύο ραβδοειδεῖς πόδας. Τρίτου λιθίνου σκεύους τεμάχιον ἀνήκει πιθανῶς

εἰς λύχνον. Πυρὸν στρῶμα πιθανῶς ἐκ διαλελυμένων πλίνθων ἐξετείνεται ἐντὸς τῶν δωματίων Β καὶ Γ.

Παράλλῳως πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀνασκαφὴν ὁ κ. Πλάτων ἐξηρέυνησεν ἀρχαιολογικῶς τὴν περιοχὴν μὲ τὰ ἐξῆς σημαντικὰ ἀποτελέσματα: α) Ἐντὸς τοῦ μετοχίου Περβόλα τῆς περιοχῆς Χόνδρου ἀνεκάλυψε μέγα κτήριο ἐκ πελεκητῶν λίθων, ὅπερ, ὡς ἐξηκριβώθη, εἶναι μινωϊκόν, πιθανῶς τῆς ἀκμῆς τῶν νεοανακτορικῶν

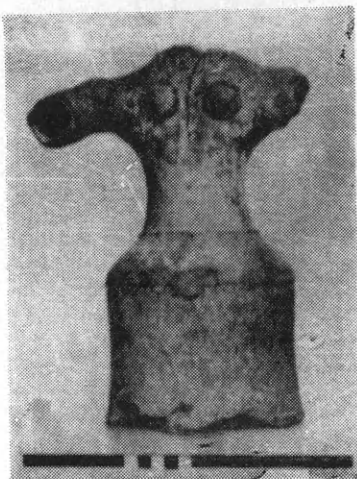

Εἰκ. 90. Λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν καὶ λύχνος ἐκ τῆς ἱερᾶς οἰκίας Ρουσῶν Χόνδρου Βιάννου.

χρόνων. Εἰς τῶν τοίχων του ἐκτείνεται εἰς μῆκος 15 μ. Ἡ ἐπιχειρήματα ἐπίχωσις εἶναι σχετικῶς ἰσχυρά. β) εἰς Καστρί Κερατόκαμπου, δύο ὥρας νοτίως τοῦ Χόνδρου, ἐπὶ τῆς Ν. παραλίας τῆς Κρήτης ἐξηρέυνησεν ἀκρόπολιν μικρᾶς, ἀγνώστου μέχρι σήμερον πόλεως, ἣτις ἔχει ψευδισοδομικὰ διατειχίσματα κατὰ τὴν μόνην προσβατὴν πλευρᾶν. Ἐξω τούτων διακρίνονται λείψανα οἰκημάτων ἐλληνικῶν χρόνων, ἐξ ὧν προῆλθε πρὸ ἔτους ἀνατολίζων πίθος μετ' ἐμπιέστου καὶ γραπτῆς διακοσμῆσεως ροδάκων καὶ πτηνῶν. Ἐπὶ τόπου ὑπάρχει μέγα ἰγδιόσημον σκεῦος. Πλησίον ἐκτείνεται νεκρόπολις κλασσικῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ὁπόθεν προῆλθε πηλίνη, νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἡρακλείου ἀποκειμένη, προτομὴ γυναικὸς κλασσικῶν χρόνων καὶ πλαστικὸν ἀγγεῖον εἰς σχῆμα παιδὸς νέγρου τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως σώζεται λαξευτὴ δεξαμενὴ.

24. ΚΡΗΤΗ. γ) Μητρόπολις (Γόρτυνος).

Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1957 βαθεῖα καλλιέργεια διὰ μηχανικοῦ ἀρότρου γενομένη εἰς θέσιν «Καννιά» παρὰ τὸ χωρίον Μητρόπολις ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἀρχαίας Γόρτυνος ἔφευεν εἰς φῶς τμήματα μεγάλων εἰδώλων τοῦ τύπου Καρφίου καὶ Γάζι μεθ' ὑψωμένων χειρῶν. Ἐκ τούτων ἀπηρτίσθη κυρίως ἓν, σῶζον καὶ τὴν

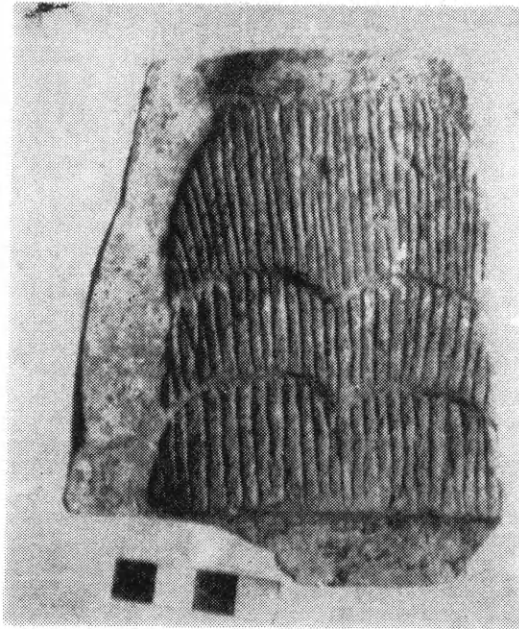

Εἰκ. 91. Εἶδωλον θεᾶς μεθ' ὑψωμένων χειρῶν ἐκ Γόρτυνος

κεφαλὴν ἐπιστεφομένην δι' ἀκτινωτοῦ στέμματος καὶ πλήθους μικρῶν πτηνῶν. Συγχρόνως ἦλθον εἰς φῶς τμήματα σωλῆνος ἔχοντος προσκεκολλημένα ἀντιθετικῶς δύο μικρὰ ζῳδία, πιθανῶς αἰγάγρους, τεμάχια διατρήτων σκευῶν ὡς τὰ ἐκ Καρφίου καὶ μικρὸν ζευγὸς κεράτων. Κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Στ. Ἀλεξίου μικρὰν ἔρευναν διεπιστώθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μικροῦ ὀρθογωνίου ἱεροῦ, τοῦ ὁποίου ἐσῳζέτο πλήρως μόνον ὁ δυτικὸς τοῖχος μετὰ τῶν πρὸς Β. καὶ Ν. γωνιῶν. Τὸ λοιπὸν οἰκοδόμημα ὄπερ ἔκειτο εἰς μικρὸν βάθος ὑπὸ τὴν

ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διελύθη τελείως ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἀρότρου. Πιθανῶς τὸ δωμάτιον συνείχετο καὶ πρὸς ἄλλο, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ πρόκειται περὶ ὀλοκλήρου μικροῦ συνοικισμοῦ, διότι μέγιστος ἀριθμὸς λίθων διεσπάρη κατὰ τὴν καταστροφικὴν διάβασιν τοῦ ἀρότρου ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τοῦ ἀγροῦ. Βορείως τοῦ μικροῦ ἱεροῦ δωματίου ἐκτείνονται, ὡς διεπιστώθη κατὰ τὴν ἔρευναν, τὰ λείψανα μικροῦ κεραμικοῦ κλιβάνου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς παρουσίας ἀγωγῶν ἐκ κονιάματος ἀναλόγων πρὸς τοὺς τοῦ κλιβάνου τοῦ Βαθυπέτρου καὶ τοῦ προσφάτως ἀνακαλυφθέντος τῆς Κνωσοῦ. Ἐντὸς τοῦ μικροῦ δωματίου ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἔκειτο κατὰ χώραν εὐρὴ θυμιατήριον καὶ παρ' αὐτὸ μικρὸν ἑλλιπῆς εἰδῶλιον μετὰ κυλινδρικοῦ βάσεως, σφζούσης καὶ ἔγχρωμον διακόσμησιν, καὶ μακρῶν ἐμπρὸς τεταμένων βραχιόνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων περιε-

λίσσονται ὄφεις. Ἐπὶ τοῦ κορμοῦ δηλοῦνται οἱ δυσαναλόγως μικροὶ μαστοί. Ἐτέρα βάσις μετὰ κορμοῦ ἀνήκει πιθανῶς εἰς ἀνάλογον εἰδώλιον (εἰκ. 91). Ἡ παρουσία τῶν ὄφεων ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος εἰδώλιου ἀποτελεῖ φαινόμενον ἐξαιρετικῶς σημαντικόν, διότι μέχρι σήμερον ἡμφεσβητεῖτο ἡ ταυτόχρονος λατρεία θεᾶς μετὰ πτηνῶν καὶ θεᾶς μετ' ὄφεων ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ. Εἶναι τοῦτο ἐν ἐπι-

Εἰκ. 92. Ἀναγλυφον πλακίδιον θεᾶς μετὰ μινωικῆς ἐσθῆτος ἐκ τοῦ ΥΜ III ἱεροῦ τῆς Μητροπόλεως τῆς Γόρτυνος.

χείρημα ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου χαρακτῆρος τῆς μινωικῆς λατρείας καὶ ἐναντίον τῆς διακρίσεως αὐτῆς εἰς χθονίαν καὶ οὐρανίαν. Τὸ εἶδώλιον ἔχει καὶ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν: ὅτι οἱ βραχιόνες δὲν τείνονται ἄνω, ὡς συνήθως, ἀλλ' ἐμπρός, κατ' ἐπιβίωσιν τῆς στάσεως τῆς ἐτέρας τῶν ἐκ φαγεντιανῆς θεοτήτων τῆς Κνωσοῦ. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ὁ κ. Ἀλεξίου περισυνέλεξε πλακίδιον πήλινον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ἐν ἀναγλύφῳ θεὰ σφραγισμένη ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω, φέρουσα τὴν πατροπαράδοτον μινωικὴν ἐσθῆτα μετὰ στολίδων (φαλμπαλάδων) (εἰκ. 92).

Ἐπὶ τοῦ πλακιδίου σφύζονται καὶ λείψανα ἐτέρας θεᾶς. Ἡ ἐπιβίωσις τῆς μινωικῆς παραδόσεως εἶναι καθ' ὅλα προφανής, εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ ἰσχὺς αὐτῆς ἐν Γόρτυνι. Τὰ εἶδωλα τοῦ συνήθους ΥΜ III-ὑπομινωικοῦ τύπου φέρουσι διάφορον ἐνδυμασίαν. Ἐκ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων τῆς περισυλλογῆς τὰ μᾶλλον ἀξιόλογα εἶναι κεφαλὴ πηλίνου ταύρου πιθανῶς ἐκ ρυτοῦ (εἰκ. 93),

Εἰκ. 93. Πηλίνη κεφαλὴ ταύρου ἐκ τοῦ ΥΜ III
ἱεροῦ τῆς Γόρτυνος.

μικρὰ περιστερά, μολύβδινον ὑφαντικὸν βάρος καὶ ἄφθονα τεμάχια πίθων καὶ οἰκιακῶν ἀγγείων, ἅτινα πείθουσι ὅτι περὶ τὸ ἱερὸν ἐξετείνετο συνοικισμός.

Ἡ ἀνασκαφὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχισθῇ κατὰ τὸ θέρος, ὑπάρχει δὲ ἐλπίς ὅτι θὰ ἀνευρεθοῦν καὶ ἄλλα ἀντικείμενα διασπαρέντα ὑπὸ τοῦ ἀρότρου ἐν τῷ ἀγρῷ.

Β'. ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

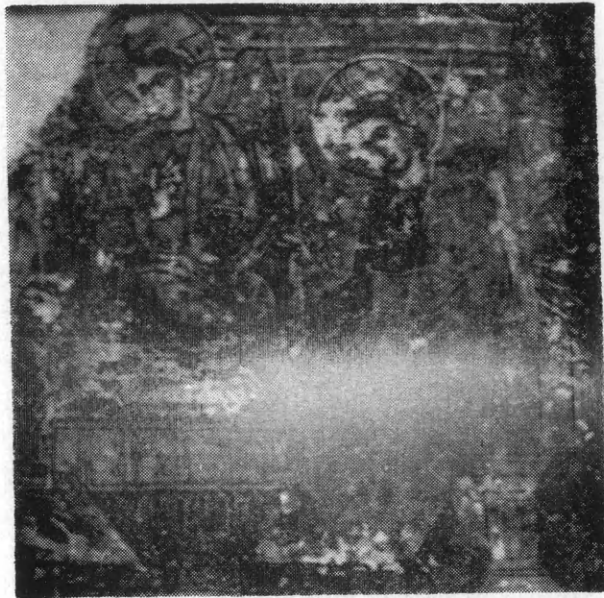
1. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1957 ἤρξαντο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὁρλάνδου καὶ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Εὐσταθίου Στίκα, αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως τοῦ ἐν ἐρειπίοις καὶ παρὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν παραλλήλως τοῦ καθολικοῦ κειμένου κτηρίου τῆς παλαιᾶς Τραπεζῆς τῆς ΜΟΝΗΣ ΟΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΦΩΚΙΔΟΣ.

Τὸ κτήριο τοῦτο τῆς Τραπεζῆς εἶναι ἐπίμηκες ὀρθογώνιον ὅπερ καταλήγει πρὸς ἀνατολὰς εἰς μεγάλην τρίπλευρον κόγχην, ἔχει δὲ διαστάσεις 27.10 × 10.50 καὶ εἶχεν ὑποστῆ ἑξωτερικῶς πολλὰς μεταλλαγὰς καὶ προσθήκας. Οὕτω εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἶχεν ἐπικολληθῆ καθ' ὅλον του τὸ πλάτος νεώτερον κτίσμα, διαστ. 10.50 × 5.30 μ., ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἶχον κατασκευασθῆ νεώτερα κελλία. Ἄλλὰ καὶ ἡ Β. καὶ ἡ Ν. πλευρά του εἶχον ὑποστῆ πολλὰς ἀλλοιώσεις, διότι ἐκ τῶν διλόβων παραθύρων των ἄλλα εἶχον καταστραφῆ καὶ ἄλλα φραγθῆ διὰ τοιχοποιίας, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ἠνοίχθησαν νέα μικρότερα παράθυρα καὶ θύραι, πρὸς Α. δέ, ἐπὶ τῆς κόγχης τῆς Τραπεζῆς, εἶχον κτισθῆ ἄλλα νεώτερα κελλία.

Ἐσωτερικῶς ἡ παλαιὰ Τράπεζα εἶχε χωρισθῆ διὰ τοίχου κατὰ μῆκος εἰς δύο, δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ εἶχον κατασκευασθῆ δύο ἀλλεπάλληλοι θόλοι. Καὶ οἱ μὲν κάτω θόλοι ἐχρησιμοποιοῦντο δι' ἀποθήκας, ἄνω δὲ εἰς τὸ βόρειον τμήμα κατεσκευάσθη μεταγενεστέρῃ Τράπεζα ἡ ὁποία ἔφερε πρὸς Ἀνατολὰς μικρὰν κόγχην, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθησαν ὡραῖαι τοιχογραφίαι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος εἰκονίζουσαι τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἀβραάμ (εἰκ. 94), τὴν φυγὴν εἰς Αἴγυπτον, τὸν Ὅσιον Λουκᾶν, ὡς καὶ ἡ σχετικὴ κτητορικὴ ἐπιγραφὴ λέγουσα: [Ἡ]γουμενέβοντος τοῦ κίρ Εὐγενίου [σ]κεβοφύλαξ τοῦ κίρ Παγκράτη [ἀ]νιστορίθι ὑ παρὸν Τράπεζα. Ἄλλη δὲ πάλιν ἐπιγραφὴ εὐρέθη χαράγμενη ἐπὶ πωρολίθου, ἔχουσα ὡς ἑξῆς: *αχοδ' ἐν μηνι Ἰουνίῳ κβ'*. Εὐρέθη ὡσαύτως καὶ μαρμάρινον κιονόκρανον τοῦ τέμπλου τοῦ καθολικοῦ. Τέλος τὴν ὄλοσχερῆ σχεδὸν κατα-

στροφὴν τῆς Τραπεζῆς ἐπέφερε βομβαρδισμὸς αὐτῆς ἐπὶ κατο-
χῆς (εἰκ. 95).

Εἰς τὴν ἀνωτέρω κατάστασιν παρελήφθη ἡ παλαιὰ Τράπεζα
τῆς Μονῆς ὅτε ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως αὐτῆς (εἰκ. 96).
Μετὰ τὴν λεπτομερῆ καταμέτρησιν καὶ φωτογράφησιν τῆς ὑπαρ-
χούσης καταστάσεως ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἡ κατεδάφισις τῶν νεωτέρων

Εἰκ. 94. Τοιχογραφία τῆς Τραπεζῆς τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας
εἰκονίζουσα τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἀβραάμ.

προσκτισμάτων, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ μνημείου.
Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἀνωτέρω προέβαλεν ἡ δυτικὴ ὄψις τοῦ
κτηρίου μὲ τὸ τρίβηλον ἄνοιγμα κάτω (εἰκ. 97), ἀποτελούμενον ἐξ
ὀρθογωνίων λιθίνων πεσσῶν, οἱ ὅποιοι ἔφερον ἄνω ἐπίκρανον μὲ
σταυρόν. Τὸ τρίβηλον τοῦτο εἶχε φραχθῆ διὰ τοιχοποιίας (εἰκ. 97).
Ὑπεράνω αὐτοῦ ἀπεκαλύφθησαν τρία τοξωτά, μονόλοβα παρά-
θυρα ὁμοίως κεκλεισμένα διὰ τοιχοποιίας. Κατ' ἀρχὰς ἀπηλλάγη
μετὰ προσοχῆς τὸ τρίβηλον τῆς εἰσόδου ἀπὸ τῆς κλειούσης αὐτὸ
τοιχοποιίας ὡς καὶ τὰ τρία παράθυρα, ἅτινα καὶ συνεπληρώθησαν
κατὰ τὴν ἄντυγα αὐτῶν (εἰκ. 98). Εὐτυχῶς εὐρέθησαν κατὰ χώραν

Είκ. 95. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά μετὰ τὸν ἐπὶ κατοχῆς βομβαρδισμόν αὐτῆς.

Είκ. 96. Ἡ Τράπεζα τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως αὐτῆς.

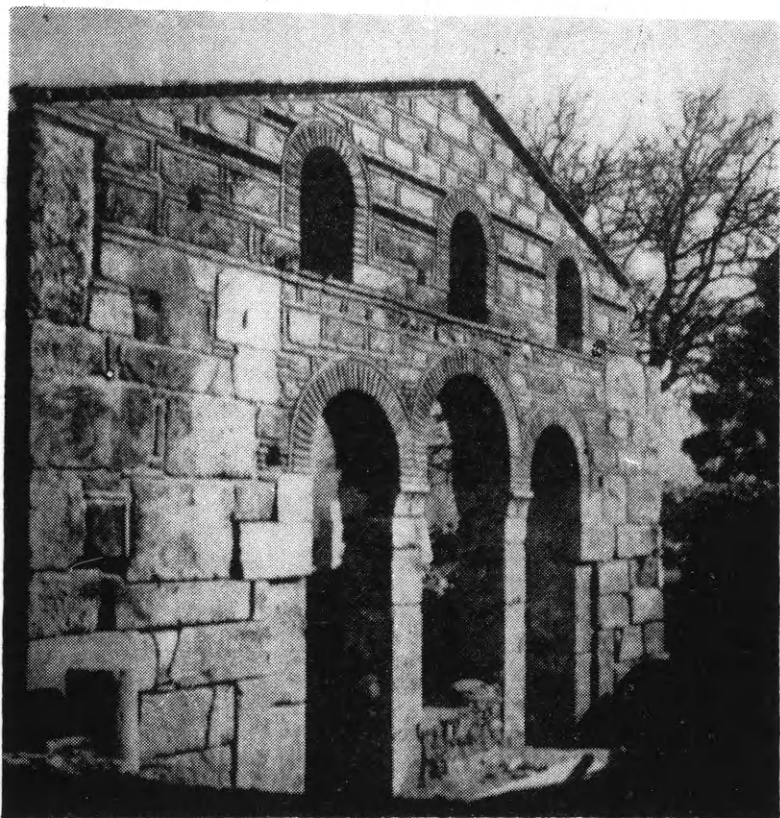
δύο ὀδοντωταὶ ταινίαι, αἵτινες περιβάλλουν τὰ παράθυρα καὶ οὕτω κατωρθώθη νὰ εὐρεθῇ ἡ κλίσις τοῦ ἀετώματος ἀποκατασταθείσης μετ' ἀκριβείας ὁλοκλήρου τῆς Δ. πλευρᾶς, ἣτις, ὡς βλέπει τις ἐπὶ

Εἰκ. 97. Τὸ τρίβηλον εἰσόδου τῆς Τραπέζης, ὡς ἀπεκαλύφθη μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν μεταγενεστέρων κτισμάτων.

τῶν εἰκόνων 98 καὶ 100, εἶναι ἐκτισμένη κάτω μὲν διὰ μεγάλων μαρμαρίνων κανονικῶν λίθων προερχομένων ἀπὸ ἀρχαῖον ναόν, ἄνω δὲ διὰ πωρολίθων τοὺς ὁποίους περιβάλλουν διπλαῖ σειραὶ ὀπτοπλίνθων (εἰκ. 98).

Αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως τῆς Τραπεζῆς προχωροῦν εἰς τὴν Β. καὶ τὴν Ν. πλευρὰν αὐτῆς. Ἐκάστη τῶν πλευρῶν τούτων ἔφερε τέσσαρα ἐπιμήκη δίλοβα παράθυρα (εἰκ. 99), τὰ ὅποια ἔχουν ὡς διαχωριστικὰ στηρίγματα ὀρθογωνίους πέσσους μετ' ἐπικράνου. Τρία ὁμῶς παράθυρα τῆς Ν. πλευρᾶς εἶχον ἡμικίονας καὶ ἔφε-

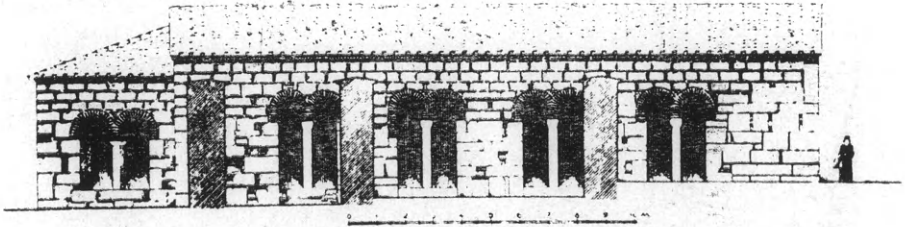
Εἰκ. 98. Τὸ τρίβηλον τῆς εἰσόδου τῆς Τραπεζῆς μετὰ τὴν ἀναστήλωσιν αὐτοῦ.

ρον πλὴν τοῦ κιονοκράνου καὶ ἐπικράνου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεστηλώθη τὸ ἥμισυ τοῦ βορείου τοίχου περιλαμβάνον δύο δίλοβα παράθυρα αὐτοῦ.

Ἐσωτερικῶς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν διεπιστώθη ὅτι τὸ κτήριο ἔφερον ὑπόγειον, τὸ ὅποιον κατελάμβανε τὰ 2/3 τῆς ἐκτάσεως τῆς Τραπεζῆς ἐχωρίζετο δὲ δι' ἄξονικῆς τοξοστοιχίας ἐκ τριῶν κίωνων.

Εἰς τὸ ὑπόγειον εὐρέθησαν κατὰ χώραν εἰσέτι μεγάλοι πίθοι κε-

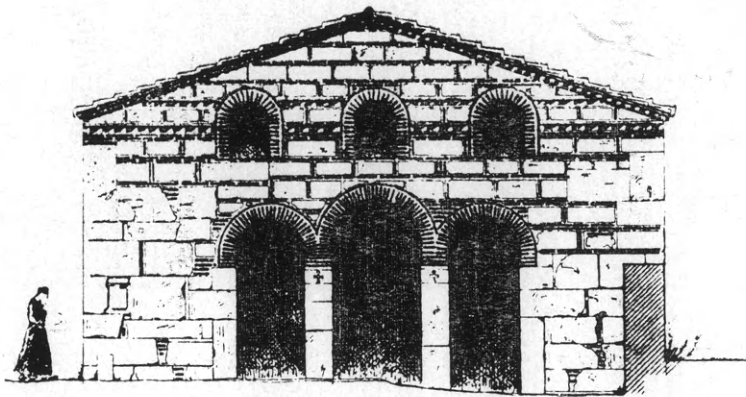
ΤΡΑΠΕΖΑ I ΜΟΝΗΣ ὉΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΦΩΚΙΔΟΣ
ΟΨΙΣ ΒΟΡΕΙΑ

Εἰκ. 99. Ἀναπαράστασις τῆς Β. πλευρᾶς τῆς βυζαντινῆς Τραπεζῆς
τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά (Σχέδιον Ε. Στίκα).

χωρισμένοι εἰς τὸ δάπεδον αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα τὸ ὑπόγειον θὰ ἔχη-

ΤΡΑΠΕΖΑ I ΜΟΝΗΣ ὉΣΙΟΥ ΛΟΥΚΑ ΦΩΚΙΔΟΣ
ΟΨΙΣ ΔΥΤΙΚΗ

Εἰκ. 100. Ἀναπαράστασις τῆς προσόψεως τῆς βυζαντινῆς Τραπεζῆς
τῆς Μονῆς Ὁσίου Λουκά (Σχέδιον Ε. Στίκα).

σιμοποιεῖτο πιθανώτατα ὡς ἀποθήκη τῆς παλαιᾶς Τραπεζῆς.

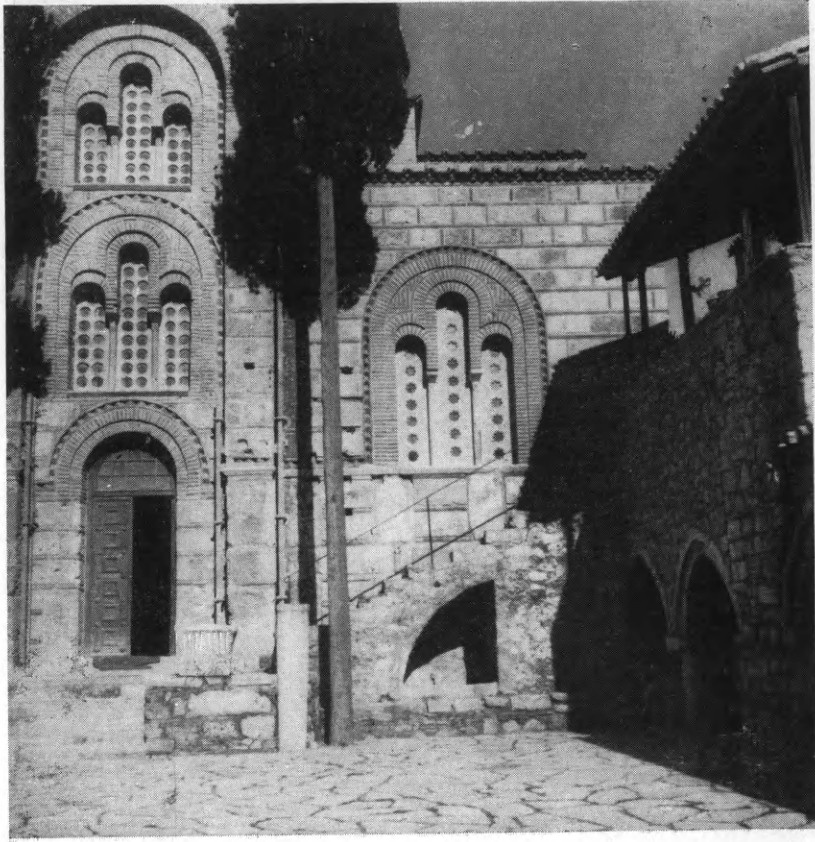
2. Εἰς τὴν ΜΟΝΗΝ ΔΑΦΝΙΟΥ ἐνήργησεν ἡ Ἐταιρεία εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐργασίας στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ περιφήμου καθολικοῦ αὐτῆς. Καὶ δὴ α) ἀπεμακρύνθη ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς ὁ μέγας σωρὸς τῶν χωμάτων, ἅτινα εὐρίσκοντο ἐκεῖ

Εἰκ. 101. Ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Δαφνίου πρὸ τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τοῦ τριβόλου παραθύρου.

ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καμπούρογλου. Ἐπίσης ἐξωτερικῶς τοῦ μνημείου ἀπεμακρύνθησαν αἱ νεώτεραι προσχώσεις, αἵτινες ἐκάλυπτον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀπεμακρύνθησαν ὡσαύτως τὰ χώματα, ἅτινα ἐκάλυπτον κατὰ 0.80 μ. τὴν βόρειον καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ καθολικοῦ καὶ ἐστερεώθησαν οἱ εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ κατεστραμμένοι τοῖχοι τοῦ μνημείου. Ἐν συνεχείᾳ, β) ἀνεστηλώθη ὁλόκληρος ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ ναοῦ καὶ ἀποκατε-

στάθη τὸ κατ' αὐτὴν ὄραϊον τρίλοβον παράθυρον, ὅπερ εἶχε τειχισθῆ (εἰκ. 101, 102). Κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν νεωτέρων τμημάτων τοῦ τοίχου τούτου εὐρέθη κατὰ χώραν ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο μαρμαρίνων διαχωριστικῶν κιονίσκων τοῦ παραθύρου, ἐνῶ ὁ ἕτερος εὐ-

Εἰκ. 102. Ἡ ΝΑ. γωνία τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Δαφνίου μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τρίλόβου παραθύρου της.

ρέθη εἰς τὸ προαύλιον, μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων μαρμαρίνων βυζαντινῶν τεμαχίων. Σημαντικὴ ἐργασία συνετελέσθη γ) εἰς τὴν στέγην τοῦ ναοῦ ἢ ὁποῖα εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Κατ' ἀρχὴν κατεβιβάσθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν ἅπασαι αἱ κέραμοι τοῦ τρούλλου, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τελείως κατεστραμμένα, ἐπιτρέψασαι εἰς τὰς ρίζας τῶν ἀναπτυχθέντων φυτῶν νὰ εἰσχωρήσουν ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ τρούλλου καὶ νὰ ἐπιφέρουν

καταστροφὰς εἰς τὰ κάτωθεν ψηφιδωτά. Ἐν συνεχείᾳ ἀφηρέθησαν αἱ κέραμοι τῶν σκελῶν τοῦ σταυροῦ καὶ ἀπερρίφθησαν πολλὰ χρώματα, ἅτινα ἐκάλυπτον κατὰ 0.60 μ. τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ προξενούντα μεγάλας ζημίας. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σεσαθρωμένων κεράμων καὶ ἀχρήστων χωμάτων ἀποκατεστάθησαν εἰς τὸ ἀρχικόν των ὕψος πάντα τὰ ἀετώματα τοῦ μνημείου καὶ ἐτέθη ἡ ἐλλείπουσα ὀδοντωτὴ αὐτῶν ταινία. Οὕτω ἀνέκτησεν ὁ ναὸς τὴν ἀρχικὴν του ὄψιν.

Ἀφηρέθησαν ἐπίσης τὰ ἀκαλαίσθητα σιδηρᾶ παράθυρα τοῦ τρούλλου ὡς καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Λαμπάκη κατασκευασθέντες μαρμάρيني ἀντισταθμητικοὶ φεγγῖται τῆς Ν. καὶ τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐτοποθετήθησαν ὡραῖα ἐκ λευκοῦ σιμέντου μετὰ γλυπτοῦ, βυζαντινοῦ διακόσμου διάτρητα φράγματα (εἰκ. 102), ὅμοια πρὸς τὰ κατασκευασθέντα, ἐπὶ τῇ βάσει παλαιῶν σωζομένων προτύπων, εἰς τὸν σύγχρονον περίπου ναὸν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος.

Τέλος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μνημείου ἀνεστηλώθη παλαιὸν κτίσμα μετὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ τοξωτῆς στοᾶς, ὅπερ θέλει χρησιμοποιηθῆ ὡς ἐκδοτήριον εἰσιτηρίων.

Ἐσωτερικῶς τοῦ καθολικοῦ ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν τὰ ψηφιδωτά καὶ ἐκαλύφθησαν οἱ γυμνοὶ καὶ ἐφθαρμένοι τοῖχοι τοῦ ναοῦ διὰ κονιάματος χρωματισθέντες δι' ἑνὸς οὐδετέρου χρώματος, ὥστε ν' ἀναδειχθῶσι καλότερον τὰ ψηφιδωτά. Τέλος ἀφηρέθησαν αἱ ἐφθαρμέναι πλάκες Μάλτας, αἵτινες ἐκάλυπτον τὸ δάπεδον, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐτέθησαν μαρμάριναι ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, λευκοῦ καὶ ὑποκυάνου χρώματος. Ἀντικατεστάθησαν ὡσαύτως καὶ αἱ ἐφθαρμέναι ξύλιναι θύραι τοῦ ναοῦ.

3. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐν ΑΜΦΙΑΡΕΙῶ ἐκτελουμένων ἐργασιῶν κατεδαφίσεως τοῦ κατηρειπωμένου παλαιοῦ κτηρίου τοῦ μουσείου καὶ τῆς ἀνιδρύσεως νέου, δαπάναις ἐν μέρει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ἰ. Παπαδημητρίου καὶ τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Β. Πετράκου σημαντικαὶ ἐργασίαι καθαρισμοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ μερικῆς, ὅπου ἦτο τοῦτο δυνατόν, ἐπισκευῆς καὶ συννηρήσεως τῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου μάλιστα

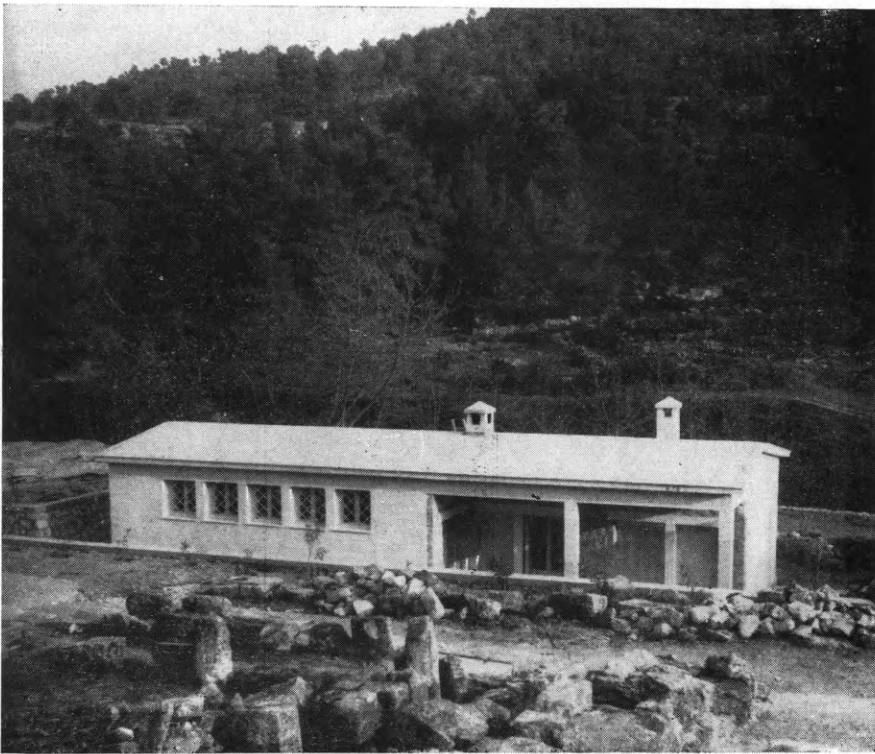
τοῦ ἀνασκαφέως ἀειμνήστου Β. Λεονάρδου, εἰς ἐγκατάλειψιν εὐρισκομένων μνημείων.

Οὕτως ἀφηρέθησαν τὰ μεταξὺ τῶν μνημείων φυόμενα δένδρα καὶ δὴ τὰ κατὰ τὴν ἱερὰν κρήνην, τὸν λουτρῶνα τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν βωμὸν καὶ ἀνιδρῦθησαν ἐν μέρει οἱ κατηρειπωμένοι τοῖχοι. Κατεσκευάσθη ἐπίσης διὰ πῶρων λίθων, οἵτινες εὐρίσκοντο ἐσπαρμένοι ἐντὸς τοῦ χώρου, ἰσχυρὸν ὅποσοῦν ἀνάλημμα κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ χειμάρρου καταστραφεῖσαν νοτίαν πλευρὰν τοῦ μεγάλου ναοῦ, τοῦ ὁποίου νῦν εἶναι δυνατὴ ἡ πλήρης ἄποψις καὶ κατανόησις τοῦ σχεδίου. Διηυθετήθησαν ἐπίσης οἱ λίθοι τοῦ βωμοῦ καὶ τῶν βαθμίδων τοῦ παλαιοῦ θεάτρου καὶ ἐξεκαθαρίσθησαν ὁ παλαιότερος μικρὸς ναὸς καὶ τὰ κατὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα δωμάτια, ὡς καὶ τὰ εὐρισκόμενα ὄπισθεν τοῦ μεγάλου ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἀνευρέθησαν πολλὰ νέα γλυπτὰ καὶ ἐπιγραφαί. Προσβάσεις κατεσκευάσθησαν ἐπίσης καθ' ὅλον τὸν χῶρον καὶ πρὸς τὸ θέατρον καὶ τὴν ἱερὰν κρήνην, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίσκεψις ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, λόγῳ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν σχηματιζομένων ἐλῶν, καθίστατο ἀδύνατος.

Κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην ἐξεκαθαρίσθη τὸ ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου ἀναφερόμενον ὡς κρηναῖον οἰκοδόμημα, ὅπερ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο κλεψύδρα ἀνάλογος πρὸς τὴν κατὰ τὰς Ἀμερικανικὰς ἀνασκαφὰς ἀποκαλυφθεῖσαν ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ νέα ἀποτύπωσις τῶν μνημείων καὶ συμπλήρωσις τοῦ παλαιοῦ σχεδίου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Γ'. ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Ἐρχομένη ἐπίκουρος εἰς τὸ Κράτος ἀνήγειρε δαπάναις αὐτῆς ἢ διερρύθμισεν ἡ Ἑταιρεία τὰ κάτωθι ἀρχαιολογικὰ μουσεῖα καὶ συλλογὰς δαπανήσασα ἐν ὄλῳ δραχ. 734.000.

Εἰκ. 103. Τὸ νέον μουσεῖον τοῦ Ἀμφιαρείου τοῦ Ὠρωποῦ.
(Φωτογραφία Ε. Στίκα)

1) Ἐν ΑΜΦΙΑΡΕΙῳ τοῦ ὨΡΩΠΟΥ νέον κτήριο Μουσείου (εἰκ. 103) κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ πρὸς Νότον τῆς Ἐγκοιμητηρίου Στοᾶς. Τοῦτο κατεσκευάσθη ἀφοῦ ἐσκάφη τὸ ἔδαφος εἰς βάθος πλέον τῶν δύο μέτρων, ἵνα προστατευθῇ ἡ ἀποψὶς τῆς τε Στοᾶς καὶ τοῦ Θεάτρου. Ἐξέλιπεν οὕτως ἡ ἀπὸ τῆς δημοσίας ὁδοῦ δυσάρεστος ἐντύπωσις ἢ προξενουμένη εἰς τοὺς ἐπισκέ-

πτας τοῦ εἰδυλλιακοῦ τούτου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὅστις ἀνασκαφεῖς δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλ. Λεονάρδου ἀπὸ τοῦ 1884-1922, εὕρισκετο ἀπὸ τοῦ θανάτου μάλιστα τοῦ ἀνασκαφέως εἰς πλήρη ἐγκατάλειψιν.

Τὸ ἀπὸ μακροῦ κατηρειπωμένον κτήριο τῆς μουσειακῆς ἀποθήκης κατηδαφίσθη καὶ διηυθητήθη ὁ ἐλευθερωθεὶς χώρος, εὕρισκόμενος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου βωμοῦ καὶ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἀναθηματικῶν βάθρων καὶ παρὰ τὸ βόρειον ἀνάλημμα κτισμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἄποψις κατὰ μέγα μέρος ἠμποδίζετο διὰ τοῦ ἥμισυ καλαισθητικοῦ παλαιοῦ κτηρίου. Ἦδη περατωθέντος τοῦ νέου μουσείου ἤρχισε, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ἰ. Παπαδημητρίου ἡ ἐντὸς τοῦ Μουσείου καὶ τοῦ περὶ αὐτὸ σχηματισθέντος χώρου ἀνίδρυσις καὶ ταξινόμησις τῶν ἐκεῖ εὕρισκομένων ἀρχαίων καὶ πολυπληθῶν ἐπιγραφῶν.

2) Ἐν ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΩ κατασκευάζεται νέον ἐξ ὑπαρχῆς μέγα μουσεῖον, ὅπερ ἐλπίζεται ὅτι θέλει περατωθῆ ἐντὸς τοῦ 1958 ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ Κεφαλληνίας.

3) Ἐν ΑΡΓΕΙ συνετελέσθη ἡ ἐπισκευὴ καὶ διαρρῦθμισις εἰς μουσεῖον τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων τῆς περιοχῆς, τῆς ἱστορικῆς πλὴν ἠρειπωμένης διωρόφου οἰκίας Καλλέργη, ἣν ἐδώρησεν εἰς τὸ Κράτος ὁ Δῆμος Ἀργείων. Ἦδη ἀνανεωθείσης τῆς σεσαθρωμένης στέγης του καὶ ἀντικατασταθέντων τῶν ξυλίνων πατωμάτων του διὰ νέων ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, ἅτινα ἐστρώθησαν διὰ ψηφιδωτοῦ, τὸ κτήριο παρεδόθη εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν μετὰ τῶν ὑδραυλικῶν αὐτοῦ χάριν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἀγγείων ἐγκαταστάσεων. Τὰς ἐργασίας ἐπέβλεψεν ὁ Ἐπιθεωρητὴς ἀρχιτέκτων τῶν ἀναστηλώσεων κ. Ε. Στίκας.

Δ'. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρασίς τῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1957 ἐποπτεία τοῦ Γραμματέως, τοῦ Συμβούλου κ. Ν. Κοντολέοντος καὶ τῆς Δ^{δος} Ἀρτεμ. Γιαννουλάτου. Καὶ δὴ:

α) Ἠρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τῶν Πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1955 καὶ 1956.

β) Συνεχίζεται ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1955 καὶ 1956.

γ) Ἐκτυποῦται τὸ δεύτερον τεῦχος τοῦ περὶ τῶν ὕλικῶν δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγράμματος τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου, περιέχον τὰ μέταλλα, τὰ κονιάματα καὶ τοὺς λίθους.

δ) Ἐξετυπώθησαν: 1) Τὸ ἐκ 380 σελίδων καὶ 72 πινάκων σχήματος 4^{ου}, σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ Ἀ. Ξυγοπούλου «Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν».

2) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία διατριβὴ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Δ^{δος} Ἰωάννας Κωνσταντίνου «Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοχαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἑλληνικὴν πλαστικὴν».

3) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Νικ. Βερδελῆ «Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας».

4) Τὸ Εὐρετήριο τοῦ Α' καὶ Β' τόμου τῆς Ξυλοστέγου Παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς Μεσογειακῆς Λεκάνης τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὁρλάνδου.

ε) Εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκτύπωσιν: 1) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Ἰω. Κοντῆ «Τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα».

2) Ἡ ἐναίσιμος ἐπὶ διδασκαλία διατριβὴ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Βασ. Καλλιπολίτη «Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀπτικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς» καὶ τέλος ἐξετυπώθη τὸ συνοπτικὸν τοῦτο τεῦχος περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1957.

Τὸ διὰ τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα (πλὴν τοῦ ἔργου) δαπανηθὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς δρχ. 400.000.

Σημειώνομεν πρὸς τούτοις ὅτι α) κατὰ τὸ ἔτος 1957 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας τόμοι 536, ἐξ ὧν 136 ἐξ ἀγορᾶς (διὰ δαπάνης δρχ. 28.669 καὶ 11.400 διὰ δετικά), 216 ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ 184 ἐκ δωρεᾶς,

β) Τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι καὶ τῆς 31ης Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1957 ἐχρησιμοποίησαν 801 ἀναγνώσται.

Ἦλθεν ἐπίσης ἡ Ἐταιρεία ἀρωγὸς εἰς τοὺς ἐν Ἑσπερία σπουδάζοντας ὑποτρόφους ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων Γεώργ. Δοντιᾶν, Σωτ. Δάκαρη, Εὐθ. Μαστροκώσταν, Χρῦσ. Χρήστου καὶ Σερ. Χαριτωνίδην δαπανήσασα σχετικῶς δρχ. 30.850.

Τέλος ἡ Ἐταιρεία ἀντιπροσωπεύθη διὰ τοῦ Γραμματέως αὐτῆς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις συγκροτηθὲν κατὰ Μάϊον τοῦ 1957 Α' Διεθνὲς Συνέδριον ἀρχιτεκτόνων Ἱστορικῶν Μνημείων, καθ' ὃ ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς προήδρευσε μονίμως τοῦ 4ου αὐτοῦ τμήματος καὶ ἐτιμήθη μετὰ 4 ἄλλων ξένων ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας διὰ τοῦ ἀργυροῦ μεταλλίου τῆς πόλεως τῶν Παρισίων.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελις
Πρόλογος.....	3
Α'. 'Ανασκαφαί.	
1. 'Αθῆναι. Νοτίως τῆς 'Ακροπόλεως	5 - 12
2. 'Ελευσίς. 'Ιερὸν	12 - 14
3. 'Αλυκὴ Γλυφάδας	14 - 17
4. Περαιτὴ	17 - 19
5. Βραυρῶν καὶ 'Αλαὶ 'Αραφηνίδες (Λούτσα).....	20 - 25
6. 'Αρνη Κωπατῶδος (Γκλαῖ)	25 - 30
7. 'Ιωλκὸς	31 - 36
8. 'Αμφίπολις	36 - 40
9. Βεργίνα	40 - 42
10. 'Ηπειρος. Δωδώνη	42 - 46
11. Κέρκυρα. Παλαιόπολις	46 - 50
12. 'Αμβρακία ('Αρτα)	51 - 53
13. Λέχαιον. α) Νυμφαῖον	53 - 58
14. » β) Βασιλικὴ	59 - 63
15. Μυκῆναι	63 - 66
16. Κυνουρία. Βούρβουρα - 'Ιασος	66 - 69
17. Πάτραι	69
18. 'Αχαΐα. Φαραί	69 - 70
19. Πύλος	70 - 75
20. Μεσσήνη	75 - 80
21. Ρόδος	80 - 82
22. Κρήτη. α) 'Αρχάναι	82 - 84
23. » β) Χόνδρος Βιάννου	85 - 91
24. » γ) Μητρόπολις (Γόρτυνος)	92 - 94
Β'. 'Αναστήλωσις καὶ συντήρησις μνημείων.	
1. Μονῆς 'Οσίου Λουκᾶ Φωκίδος	95 - 100

	Σελις
2. Μονῆς Δαφνίου.....	101 - 103
3 Ἐμφιαρείου Ὁρωποῦ.....	103 - 104
Γ'. Ἀνέγερσις καὶ διαρρύθμισις μουσείων.	
1. Ἐμφιαρείου Ὁρωποῦ	105 - 106
2. Ἀργοστολίου	106
3. Ἀργους (Οἰκία Καλλέργη)	106
Δ'. Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	107 - 108

